

Algemeen ambtsbericht Irak

December 2019

Colofon

Plaats	Den Haag
Opgesteld door	Afdeling Ambtsberichten (DAF/AB)

Inhoudsopgave

Colofon	2
Inhoudsopgave	3
Inleiding.....	5
1	Politieke ontwikkelingen en veiligheidssituatie
1.1	Politieke ontwikkelingen
1.2	Veiligheidssituatie.....
1.2.1	Bagdad
1.2.2	Noord-Irak.....
1.2.3	Zuid-Irak.....
1.2.4	Koerdische Autonome Regio (KAR)
1.3	De <i>Popular Mobilisation Forces</i> (PMF)
1.4	Buitenlandse actoren/interventies.....
2	Identiteit en nationaliteit
2.1	Documenten
2.1.1	Identiteitsdocumenten
2.1.2	Overige documenten.....
2.1.3	Ongedocumenteerden
2.1.4	Documentfraude.....
2.2	Nationaliteitswetgeving
3	Mensenrechten
3.1	Toezicht en rechtsbescherming
3.2	Naleving en schendingen
3.2.1	Vrijheid van meningsuiting
3.2.2	Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging
3.2.3	Bewegingsvrijheid
3.2.4	Doodstraf
3.2.5	Bloed- en eerkwesties
3.3	Positie van specifieke groepen.....
3.3.1	Etnische groepen.....
3.3.2	Religieuze groepen
3.3.3	Militairen
3.3.4	LHBT (Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders)
3.3.5	Vrouwen.....
3.3.6	Minderjarigen.....
4	Ontheemden en vluchtelingen
4.1	Ontheemden
4.1.1	Aantallen en locaties van ontheemden
4.1.2	Voorwaarden voor vestiging.....
4.1.3	De verblijfsomstandigheden van ontheemden
4.1.4	Ontruimen van kampen en gedwongen terugkeer
4.1.5	Verhinderde terugkeer van ontheemden.....
4.2	Vluchtelingen
5	Terugkeer naar Irak

6	Bijlagen	71
6.1	Geraadpleegde bronnen	71
6.2	Kaart van Irak.....	80

Inleiding

Dit ambtsbericht is opgesteld aan de hand van de in de *Terms of Reference* (ToR) gestelde vragen en genoemde aandachtspunten. Deze ToR is opgesteld door het ministerie van Justitie en Veiligheid en vastgesteld op 11 juli 2019. Een geanonimiseerde versie van deze ToR is tezamen met het ambtsbericht gepubliceerd op de website van de rijksoverheid.

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in Irak beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Irak en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Iraakse asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van het algemeen ambtsbericht van mei 2018¹. Dit ambtsbericht beslaat de periode van mei 2018 tot en met november 2019. Relevante ontwikkelingen tot aan de publicatie van dit ambtsbericht zijn zoveel mogelijk meegenomen.

Dit ambtsbericht is gebaseerd op informatie van openbare en vertrouwelijke bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, (internationale) niet-gouvernementele organisaties ((i)ngo's), vakliteratuur en berichtgeving in de (inter)nationale media. Een overzicht van de gebruikte openbare bronnen is opgenomen in paragraaf 6.1. Daar waar openbare bronnen zijn vermeld, wordt de tekst in veel gevallen ook ondersteund door informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen. Geraadpleegde bronnen tijdens een *fact finding* missie in juli 2019 naar Bagdad en Erbil, berichtgeving afkomstig van de Nederlandse vertegenwoordiging in Irak en andere niet-gepubliceerde informatie worden als vertrouwelijke bron behandeld. In dit ambtsbericht is de vertrouwelijk ingewonnen informatie voornamelijk gebruikt ter ondersteuning en aanvulling van passages die zijn gebaseerd op openbare informatie. Daar waar vertrouwelijke informatie als enige verantwoording van passages in het ambtsbericht is gebruikt, wordt dit expliciet in de tekst vermeld.

Gezien de fluïde en complexe (veiligheids)situatie in Irak dient de in dit ambtsbericht opgenomen informatie niet als uitputtend te worden beschouwd. De accuraatheid van informatie is beperkt, omdat er sprake is van tegenstrijdigheden in de berichtgeving en informatie slechts in beperkte mate onafhankelijk kon worden geverifieerd, waardoor informatie in sommige gevallen slechts op basis van één bron is opgenomen. De aantallen doden en gewonden die genoemd worden bij aanslagen of demonstraties zijn slechts een indicatie, omdat berichtgeving daarover vaak uiteenloopt en in de meeste gevallen niet (op korte termijn) onafhankelijk kan worden geverifieerd. Daarnaast is het onbekend in hoeverre personen die later aan hun verwondingen bezwijken gerekend worden als dodelijk slachtoffer van een bepaald incident.

Waar Irak geschreven wordt, wordt het gehele land bedoeld. Met centraal Irak wordt geheel Irak bedoeld met uitzondering van de Koerdische Autonome Regio (KAR). De KAR wordt afwisselend aangeduid met de term KAR of de Koerdische regio.

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/ambtsberichten/2018/05/24/algemeen-ambtsbericht-irak>

In hoofdstuk één worden politieke en bestuurlijke ontwikkelingen en de veiligheidssituatie in Irak, inclusief de verschillende veiligheidstroepen en gewapende groepen, beschreven.

Het tweede hoofdstuk gaat over Iraakse documenten en de nationaliteitswetgeving.

Hoofdstuk drie beschrijft de mensenrechtensituatie in Irak met een focus op de positie van specifieke groepen.

Het vierde hoofdstuk gaat over de situatie van ontheemden en in Irak verblijvende vluchtelingen.

In het vijfde hoofdstuk wordt ingegaan op de praktische omstandigheden voor Irakezen die terugkeren naar Irak.

1 Politieke ontwikkelingen en veiligheidssituatie

1.1 Politieke ontwikkelingen

Irak is een federale staat. De regering in Bagdad bestuurt het centrale deel van Irak en is verantwoordelijk voor het buitenlandbeleid van het hele land. In het noorden bestuurt de Koerdische Regionale Regering (*Kurdistan Regional Government*, KRG) het deel van het Iraakse grondgebied dat in de grondwet van 2005 wordt aangemerkt als de Koerdische Autonome Regio (KAR).²

Verkiezingen

Op 12 mei 2018 vonden in centraal Irak³ parlementsverkiezingen plaats. Het nieuwe parlement verkoos begin oktober 2018 Barham Salih als de nieuwe president van Irak. Hij benoemde Adel Abdul Mahdi als premier.⁴ Het kostte Abdul Mahdi maanden om zijn ministersploeg nagenoeg rond te krijgen.⁵ Enkele posten bleven door een gebrek aan overeenstemming langer on vervuld of werden na enkele maanden weer herverdeeld, onder andere naar aanleiding van de grootschalige demonstraties sinds 1 oktober 2019.⁶ Na twee maanden van aanhoudende demonstraties, met honderden burgerdoden tot gevolg, trad premier Mahdi af en werd zijn kabinet demissionair.⁷

Masoud Barzani trad op 1 november 2017 af als president van de Koerdische Autonome Regio (KAR). Sinds 11 juli 2018 was de benoeming van een nieuwe president officieel uitgesteld tot de eerstvolgende parlementaire verkiezingen, die op 30 september 2018 werden gehouden. KDP, PUK en Gorran⁸, de drie voornaamste politieke partijen in de KAR, sloten na een formatieperiode van zeven maanden op 5 mei 2019 een regeerakkoord. Op 8 mei 2019 nam het Koerdische parlement een wet aan waarin het presidentschap van de *Kurdistan Regional Government* (KRG) is vastgelegd. Op grond van de nieuwe wet wordt de president niet middels presidentsverkiezingen maar door een stemming in het parlement gekozen. Nechirvan Barzani⁹ werd tot president verkozen. Masrour Barzani¹⁰ is tot premier benoemd en gevraagd een nieuw kabinet te vormen.¹¹ Hij presenteerde in juli 2019 zijn kabinet.¹²

² Iraq Ministry of Foreign Affairs <https://www.mofa.gov.iq/ministry-strategic> ; United States Institute of Peace, *Iraq Timeline: Since the 2003 War*, <https://www.usip.org/publications/2019/07/iraq-timeline-2003-war> laatste update 9 juli 2019.

³ Hiermee wordt het federaal bestuurd deel van Irak bedoeld.

⁴ Al-Monitor, *Iraq's new president taps Adel Abdul Mahdi to form government*, 3 oktober 2018.

⁵ Atlantic Council, *Parliament voted to complete Iraq's cabinet: What's next?*, 1 juli 2019; vertrouwelijke bron, 1 juli 2019.

⁶ Iraq Security and Humanitarian Monitor (ISHM), 3-10 oktober 2019. Zie paragraaf 1.2 van dit ambtsbericht.

⁷ Baghdad Post, *Iraqi parliament approves Adel Abdul-Mahdi's resignation*, 1 december 2019; vertrouwelijke bron, 2 december 2019.

⁸ Kurdistan Democratic Party (KDP) en de Patriotic Union of Kurdistan (PUK).

⁹ Voormalig president Masoud Barzani is de oom (broer van vader) van Nechirvan Barzani.

¹⁰ Zoon van voormalig president Masoud Barzani en dus neef van de nieuwe president Nechirvan Barzani.

¹¹ Fanack, *Family business: Nechirvan Barzani takes over presidency of Kurdistan Region of Iraq from uncle*, 11 juni 2019; Rudaw, *Parliament votes to suspend Kurdistan Region presidency office*, 11 juli 2018; Rudaw, *KDP strikes new government deal with Gorran and PUK*, 5 mei 2019; Rudaw, *Kurdistan parliament passes presidency bill but with opposition*, 8 mei 2019; Kurdistan24, *Kurdistan president issues decree asking Masrour Barzani to form new KRG cabinet*, 12 juni 2019.

¹² Al-Monitor, *Iraqi Kurdistan Cabinet finally sees daylight after 9 months*, 11 juli 2019.

Relatie Bagdad-Erbil

De aanstelling van een nieuw centraal en regionaal parlement heeft een positief effect op het herstel en de opbouw van de onderlinge relatie. De nieuwe Iraakse premier al-Mahdi heeft, zeker in vergelijking met zijn voorgangers, een goede band met het regionale bestuur in de Koerdische regio. Belangrijke pijnpunten in de onderlinge verhouding zijn al jaren de verdeling van de olie-inkomsten, de daarmee samenhangende begroting en budgetten en de betwiste gebieden. De status van deze gebieden bleef betwist.¹³

Bestuurlijke situatie

In de Iraakse grondwet ontbreekt een exacte beschrijving van de betwiste gebieden. Het gaat om delen van de provincies Ninewa, Kirkuk (inclusief de gelijknamige provinciehoofdstad), Salaheddin en Diyala die grenzen aan de Koerdische Autonome Regio. ISIS heeft een groot deel van de betwiste gebieden, die tot dat moment grotendeels onder federaal bestuur vielen, in de periode van 2014 tot 2017 in handen gehad of was daar in staat aanslagen te plegen.¹⁴ Vanwege de overlap van de betwiste gebieden en voormalig ISIS-gebied of conflictgebied, worden deze gebieden niet apart besproken, tenzij het onderscheid relevant is.

Volgend op het Koerdische onafhankelijkheidsreferendum van september 2017 hebben federale veiligheidstroepen in oktober 2017 een groot deel van de betwiste gebieden die tot dat moment onder Koerdische controle stonden, ingenomen op de Peshmerga. De Peshmerga had deze gebieden op ISIS veroverd, waarna ze onder Koerdisch bestuur waren gekomen.¹⁵ Sindsdien is de controle van de veiligheidssituatie en de ordehandhaving in die gebieden in handen van respectievelijk het Iraakse leger in samenwerking met troepen van de *Popular Mobilisation Forces* (PMF) en de Iraakse politie. In het betwiste en voormalige ISIS-gebied in het district Sinjar (provincie Ninewa) zijn meerdere veiligheidstroepen en gewapende groeperingen actief.¹⁶ De stad Khanaqin (in het gelijknamig district) in het betwiste deel van de provincie Diyala, heeft een voornamelijk Koerdische bevolking. In deze stad wordt de Koerdische veiligheidsdienst Asayish toegestaan om aanwezig te zijn bij controleposten die bemand worden door Iraakse politie, maar zij hebben niet langer de bevoegdheid om arrestaties uit te voeren.¹⁷

In artikel 140 van de grondwet is vastgelegd dat de betwiste gebieden onder het gezag staan van de federale autoriteiten tot er een definitieve oplossing voor de verschillende gebieden overeengekomen is. Dit gezag hebben de federale autoriteiten ook in de stad Kirkuk van de Koerden overgenomen als reactie op het eenzijdige¹⁸ referendum.¹⁹

¹³ Vertrouwelijke bron, 19 oktober 2018; UN Security Council, *Implementation of resolution 2421*, 1 februari 2019; International Crisis Group, *After Iraqi Kurdistan's thwarted independence bid*, 27 maart 2019, p12; Reuters, *New Kurdish PM says priority is stronger Baghdad ties, rather than independence*, 10 juli 2019; New York Times, *How to save Iraq*, 8 oktober 2019.

¹⁴ LSE Middle East Centre, *Iraq's disputed internal boundaries after ISIS*, februari 2019, p7, 12 en 17; International Crisis Group (ICG), *Averting an ISIS resurgence in Iraq and Syria*, 11 oktober 2019, p6-7, 29.

¹⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen Ambtsbericht Irak*, mei 2018, p12; LSE Middle East Centre, *Iraq's disputed internal boundaries after ISIS*, februari 2019, p9.

¹⁶ Zie ook paragraaf 1.2 van dit ambtsbericht.

¹⁷ ICG, *Reviving UN Mediation on Iraq's Disputed Internal Boundaries*, 14 december 2018; LSE Middle East Centre, *Iraq's disputed internal boundaries after ISIS*, februari 2019, p13.

¹⁸ Het betreft niet een referendum zoals vastgelegd in dit grondwetsartikel, maar een eenzijdig door de regionale Koerdische autoriteiten geïnitieerd referendum.

¹⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, mei 2018; International Crisis Group, *A way forward for Sinjar*, 14 december 2018; UNHCR, *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq*, 25 april 2019.

Sindsdien is de verantwoordelijkheid voor de veiligheid ondergebracht in een gezamenlijke operationele structuur, die bestaat uit federale politie, PMF, anti-terrorismetroepen²⁰ en legerunits.²¹ De afgifte van documenten en de uitoefening van de rechtspraak worden in de betwiste gebieden uitgevoerd door de federale autoriteiten. Er zijn echter meerdere betwiste gebieden, zoals het district Sinjar, waar de aanwezigheid en het geweld van ISIS de gemeenschap dermate heeft ontwricht, dat dergelijke overheidsdiensten niet of niet volledig functioneren. In het betwiste deel van Diyala hebben de federale autoriteiten niet al het Koerdische bestuur verdreven en wordt toegestaan dat bijvoorbeeld het verstrekken van nutsvoorzieningen gedaan wordt door de federale en regionale (KRG) overheden gezamenlijk. Hoe dit in de praktijk werkt, is onbekend. In de stad Tuz Khurmatu zijn naast het Iraakse leger ook milities van de PMF aanwezig. Badr is de grootste militie binnen de PMF. De PMF, met name de Badr-militie, hebben in deze etnisch gevarieerde stad zowel militaire als administratieve macht. Zo zijn onder meer soennitische Koerdische overheidsfunctionarissen vervangen door sjiitische Turkmenen.²² Het is onbekend wat de praktische invulling hiervan is en of dit voor burgers in het dagelijks leven merkbaar is.

De federale overheid vergemakkelijkte de documentverstrekking voor ontheemde burgers die één of meerdere (geldige) identiteitsdocumenten misten door mobiele kantoren op te zetten in gebieden waar veel ontheemden verbleven. Deze gerichte projecten vonden onder meer plaats in ontheemdenkampen in de Koerdische regio. In september 2019 vond bijvoorbeeld een dergelijk project plaats in kampen in Oost-Mosul.²³ Meer informatie over het ontbreken en verkrijgen van documenten staat in hoofdstuk twee van dit ambtsbericht.²⁴

1.2 Veiligheidssituatie

De Iraakse autoriteiten verklaarden in december 2017 de overwinning op ISIS. Sindsdien heeft ISIS geen Iraaks²⁵ grondgebied meer in handen. De terroristische groepering²⁶ was echter niet volledig uit het land verdreven, maar had slapende cellen in meerdere provincies. In de loop van de verslagperiode veranderden de bewoordingen voor de aanwezigheid van ISIS in Irak. Waar in het begin van de verslagperiode voornamelijk aan ISIS gerefereerd werd als een verzameling slapende cellen, werd in 2019 vaker geschreven over een mogelijke wederopleving van de groep.²⁷ In 2019 kon ISIS in beperkte gebieden op steun rekenen van delen van de bevolking en aanslagen plegen in Bagdad, Anbar, Ninewa, Kirkuk, Salaheddin, Diyala en in de steden Erbil en Sulejmaniyah.

²⁰ De Counter-Terrorism Service (CTS) vallen direct onder de verantwoordelijkheid van de premier.

²¹ Rudaw, *Iraq forms Joint Operations Command in Kirkuk without Peshmerga*, 22 februari 2019; War on the Rocks, *A state with four armies: how to deal with the case of Iraq*, 11 november 2019.

²² LSE Middle East Centre, *Iraq's disputed internal boundaries after ISIS*, februari 2019, p8, 9, 13, 18; vertrouwelijke bron, 13 november 2019.

²³ Twitter: @Shadi Sheikhsaraf, 23 september 2019.
<https://twitter.com/sheikhsaraf/status/1176045152365948928?s=21>

²⁴ Zie paragraaf 2.1.3.

²⁵ Het laatste Syrische grondgebied verloor de groepering in maart 2019.

²⁶ Als zodanig aangemerkt door de Europese Unie, Verenigde Naties en individuele staten. Europese Raad, *EU-terroristenlijst*, 17 mei 2019 <https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/> ; UNODC, *United Nations designated terrorist groups and targeted sanctions*, juni 2018 <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-1/key-issues/UN-designated-terrorist-groups.html>

²⁷ CTC Sentinel, *The Islamic State inside Iraq: losing strength or preserving strength?*, december 2018, volume 11, issue 11, p1-10; vertrouwelijke bron, 2 februari 2019; USCIRF, *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019, p189; vertrouwelijke bron, 21 mei 2019; Institute for the Study of War (ISW), *ISIS's second comeback. Assessing the next ISIS insurgency*, juni 2019; Al-Monitor, *Islamic State in Iraq is not over yet*, 8 juni 2019.

Voor een visuele weergave van het gebied wordt verwezen naar de kaart van het *Institute for the Study of War 'ISIS Operating Areas: April 16, 2019'*.²⁸

Eind oktober 2019 kwam de Iraakse leider van ISIS, vooral bekend onder zijn pseudoniem Abu Bakr al-Baghdadi²⁹, bij een Amerikaanse operatie in Syrië om het leven. Enkele dagen later meldde ISIS via haar eigen media dat Abu Ibrahim al-Hashimi al-Qurayshi zijn opvolger is.³⁰

Globaal gezien is de algemene veiligheidssituatie in Irak verbeterd ten opzichte van de vorige verslagperiode. Dit blijkt onder meer uit een gestage afname van het aantal burgerslachtoffers als gevolg van conflictgerelateerd geweld en de voortgang in de terugkeer van ontheemden. Volgens de *Global Peace Index 2019* uit juni 2019 van het *Institute for Economics and Peace* is Irak één van de vijf minst vreedzame landen. Het hanteert voor het opstellen van zijn ranglijst 23 indicatoren, zoals externe of interne conflicten, terrorisme, wapen import en export en vluchtelingen en ontheemden. Desondanks zijn er op het voorgaande jaar enkele verbeteringen waargenomen³¹:

- minder personeel bij gewapende diensten;
- een lager percentage van de bevolking is ontheemd;
- betere score op de indicator politieke terreur³²;
- betere score op de indicator impact van terrorisme.³³

De veiligheidssituatie bleef in de huidige verslagperiode fragiel. ISIS-strijders behielden hun capaciteit zich te hergroeperen en om aanslagen uit te voeren in de provincies Anbar, Bagdad, Diyala, Salaheddin, Kirkuk en Ninewa. Onder de burgerbevolking was sprake van grote onvrede die werd geuit in demonstraties, die op verschillende momenten in de verslagperiode uitliepen op gewelddadigheden. Bij grootschalige demonstraties aan het einde van de verslagperiode kwamen honderden demonstranten om het leven en raakten duizenden gewond. Ook werden tientallen personen, waaronder journalisten en activisten, gearresteerd.³⁴ Onderlinge spanningen tussen de verschillende veiligheidsactoren en tribale confrontaties hadden een negatieve impact op de veiligheidssituatie.³⁵ Met name de aanwezigheid van verschillende gewapende groepen en milities kan voor de ene bevolkingsgroep een gevoel van veiligheid geven, daar waar een andere bevolkingsgroep het juist als een bedreiging van hun veiligheid ervaart.

²⁸ ISW, *ISIS resurgence update – April 2019* <http://iswresearch.blogspot.com/2019/04/isis-resurgence-update-april-16-2019.html> vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; International Crisis Group, *Averting an ISIS resurgence in Iraq and Syria*, 11 oktober 2019, p3-7.

²⁹ Zijn officiële naam is Ibrahim Awad Ibrahim Ali al-Badri al-Samarrai.

³⁰ Al-Jazeera, *ISIL confirms death of leader al-Baghdadi, names new chief*, 1 november 2019.

³¹ Na publicatie van de *Global Peace Index 2019* in juni 2019 zijn in Irak grootschalige demonstraties ontstaan, die uitliepen op gewelddadigheden, waarbij honderden demonstranten om het leven gekomen zijn.

³² Hiermee wordt bedoeld op de Political Terror Scale: The "terror" in the PTS refers to state sanctioned killings, torture, disappearances and political imprisonment that the Political Terror Scale measures. What we are attempting to capture and measure are levels of state sanctioned or state perpetrated violence (e.g., political violence such as assassinations of political challengers or police brutality). <http://www.politicalterroryscale.org/About/FAQ/>

³³ UNAMI, *UN Casualty figures for Iraq for the month of December 2018*, 3 januari 2019; Institute for Economics and Peace, *Global Peace Index*, juni 2019, p9, 11, 15, 16, 85, 90; International Monetary Fund, *Iraq. 2019 Article IV Consultation and Proposal for Post-Program Monitoring-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Iraq*, juli 2019, p5.

³⁴ Zie ook paragraaf 1.2.1 en 1.2.3. Ten tijde van de publicatie van dit ambtsbericht was er nog veel onduidelijkheid over exacte aantallen slachtoffers en de omvang van geweld jegens demonstranten.

³⁵ UN Security Council, *Implementation of resolution 2421*, 1 februari 2019; The World Bank, *Iraq's Economic Update – April 2019*, 1 april 2019; UN News, *Iraq needs support to 'leave violent past behind', says UN envoy as Security Council extends UN mission for one year*, 21 mei 2019; UN General Assembly Security Council, *Children and armed conflict*, 20 juni 2019, p13-14; Chatham House, *Will it be another summer of discontent in Iraq?*, 24 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

Zo zijn er soenitisch-Arabische en jezidi ontheemden die niet terug kunnen of durven keren naar hun oorspronkelijke woonplaats vanwege de aanwezigheid van sjiiitische milities en sektarische spanningen. Anderen vrezen opgepakt te worden vanwege (vermeende) banden met ISIS van henzelf of van hun familieleden. In Sinjar zijn tal van veiligheidstroepen en gewapende groeperingen aanwezig, wat ook een obstakel voor terugkeer van ontheemden kan zijn. Op de Ninewa-vlakte ervaren christenen die daar voorheen in de meerderheid waren een dreiging van de Shabak-gemeenschap en hun milities, die, door in grotere getalen terug te keren dan de christenen en die doorgaans meer kinderen krijgen, nu de meerderheid in dat gebied vormen. Christenen die Irak wilden verlaten waren bereid hun huizen en land tegen lage prijzen te verkopen.³⁶ Begin juni 2018 waren nog ongeveer twee miljoen Irakezen ontheemd. Eind augustus 2019 was dit aantal teruggelopen tot ongeveer anderhalf miljoen.³⁷

Met name in de delen van Irak die niet door ISIS bezet zijn geweest kwamen in de verslagperiode demonstraties voor. Deze burgers demonstreerden in verband met tal van kwesties: werkloosheid, beperkte elektriciteit, gebrek aan schoon drinkwater, internationale bemoeienis in het land, corruptie en het quota-systeem langs etno-sektarische lijnen³⁸ dat in de politiek gehanteerd wordt. In oktober 2019 liepen demonstraties in Bagdad, Diyala en zuidelijke provincies die klein begonnen waren uit op gewelddadigheden. De ordetroepen werden ervan beschuldigd disproportioneel geweld te gebruiken tegen de demonstranten. Er waren berichten over sluipschutters die demonstranten onder vuur namen. De onrusten in oktober en november 2019 gingen gepaard met beperking van de toegang tot internet in centraal Irak.³⁹ Vanaf 25 oktober 2019 laaiden de demonstraties na enkele weken relatieve rust weer op. In eerste instantie was het optreden van de veiligheidsdiensten minder gewelddadig, omdat ze niet met vuurwapens reageerden. Daarentegen werd met onder meer traangasgranaten direct op de demonstranten geschoten, met dodelijke slachtoffers als gevolg. Gedurende het verloop van de demonstraties nam ook het gebruik van vuurwapens door veiligheidsdiensten toe. Van oktober 2019 tot begin december 2019 zijn ten minste 400 demonstranten om het leven gekomen.⁴⁰ Zie ook paragraaf 1.2.1 en 1.2.3.

In verschillende gebieden in de Koerdische Autonome Regio voerde de Turkse land- en luchtmacht bijna dagelijks aanvallen uit op PKK-doelen. Hierbij kwamen ook Iraakse burgers om het leven. In deze regio vonden eveneens beschietingen en enkele gewapende confrontaties plaats tussen Koerdische groeperingen en de Iraanse Revolutionaire Garde (IRGC).⁴¹

³⁶ Zie paragraaf 1.2.3 en 4.1.5. Nineveh Reconstruction Committee (NRC Iraq), *Christians in Iraq: Quo Vadis?*, 30 juli 2018.

³⁷ IOM, *Iraq Mission – Displacement Tracking Matrix (DTM) – Population movements over time* <http://iraqdtm.iom.int/>, geraadpleegd 10 oktober 2019. Zie paragraaf 3.4.2.

³⁸ Het systeem wordt in het Arabisch *muhasasa* genoemd. Het is geïntroduceerd door de Verenigde Staten na de val van Saddam Hussein en beoogt een politiek systeem van proportionele vertegenwoordiging en deelname in het parlement van soennieten, sjiieten, Koerden en andere etno-sektarische groepen.

³⁹ Al-Arabiya, *Internet access cut across much of Iraq*, 3 oktober 2019; Al-Jazeera, *Iraqi security forces open fire on protesters in Baghdad*, 4 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 3 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 7 oktober 2019; NetBlocks, *Iraq shuts down internet again as protests intensify*, 4 november 2019; Al-Jazeera, *Muhasasa, the political system reviled by Iraqi protesters*, 4 december 2019.

⁴⁰ HRW sprak op 16 december 2019 van meer dan 500 doden. Al-Jazeera, *Basra port operations halted by protesters, Iraq officials say*, 30 oktober 2019; Clingendael, *A paralyzed status quo: expect more protests and violence in Iraq*, oktober 2019; UNAMI, *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq: update. 25 October – 4 November 2019*, 5 november 2019; vertrouwelijke bron, 10 december 2019; HRW, *Iraq: State appears complicit in massacre of protesters*, 16 december 2019.

⁴¹ Zie paragraaf 1.2.4.

Burgerslachtoffers

United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI), de VN-missie voor Irak, hield tot en met 2018 het aantal conflictgerelateerde burgerslachtoffers maandelijks per provincie bij. UNAMI gaf aan te stoppen met maandelijks cijfers te publiceren en alleen in speciale omstandigheden te rapporten, vanwege de gestage afname van het aantal burgerdoden. Andere organisaties, zoals *Iraq Body Count*, houden ook in 2019 nog de aantallen burgerslachtoffers bij.⁴²

Het aantal burgerslachtoffers van conflictgerelateerd geweld zoals aanslagen en luchtaanvallen, nam sinds de heroveringen op ISIS af. De dalende trend van het aantal burgerdoden die in de tweede helft 2017 zichtbaar werd op basis van de cijfers van UNAMI, zette zich door. In het jaar 2017 vielen ten minste 3298 burgerdoden. In het jaar 2018 vielen ten minste⁴³ 939 burgerdoden, waarvan 386 in de tweede helft van het jaar. Het aantal burgers dat gewond raakte door conflictgerelateerd geweld, neemt sinds de tweede helft van 2017 ook af. UNAMI heeft voor het jaar 2019 geen maandelijks cijfers van conflictgerelateerde burgerdoden en -gewonden gepubliceerd.⁴⁴ *Iraq Body Count*⁴⁵ geeft aan dat hun aantallen burgerdoden in 2018 en 2019 niet geverifieerd zijn. Derhalve worden deze aantallen hier niet expliciet vermeld. Uit hun (ongeverifieerde) gegevens blijkt dat er sprake is van een afname van het aantal burgerdoden in 2019 ten opzichte van 2018.⁴⁶

In vergelijking met voorgaande verslagperiodes viel een groot deel van de burgerslachtoffers bij geweld tijdens demonstraties. Bij de demonstraties die uitliepen op gewelddadigheden tussen demonstranten en ordetroepen vielen van 1 oktober tot begin december 2019 minstens 400 doden en raakten duizenden gewond. Een groot deel van slachtoffers viel in Bagdad en Nasiriya.⁴⁷

Het aantal burgers dat het slachtoffer werd van conflictgerelateerd geweld was lager dan in de vorige verslagperiodes, maar (terroristische) aanslagen eisten nog altijd burgerslachtoffers. Het gaat voornamelijk om (auto)bommen en beschietingen met handwapens, die opgeëist werden door ISIS of waarvan werd aangenomen dat ISIS achter de aanslagen zat vanwege de kenmerken van de aanslag. Ook zijn er burgers om het leven gekomen door tribaal geweld, met name in het zuiden, en bij Turkse (lucht)aanslagen, met name in de Koerdische regio.⁴⁸

⁴² UNAMI, *UN Casualty figures for Iraq for the month of December 2018*, 3 januari 2019; *Iraq Body Count* <https://www.iraqbodycount.org/>. *Iraq Body Count* telt slachtoffers uit massagraven mee in de maand dat het graf ontdekt is, onafhankelijk van wanneer het graf vermoedelijk gedolven is.

⁴³ Cijfers van de maand januari 2018 zijn exclusief de provincie Anbar. In 2017 ontbraken in de maanden november en december de cijfers van de provincie Anbar.

⁴⁴ Gebaseerd op de cijfers van UNAMI. http://www.uniraq.org/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=159&Itemid=633&lang=en geraadpleegd op 24 september 2019.

⁴⁵ Een onafhankelijk project gericht op het vastleggen van burgerslachtoffers in Irak sinds 2003, gebaseerd op openbare informatie.

⁴⁶ *Iraq Body Count – Database* (mogelijk om te filteren op de jaren 2018 en 2019) <https://www.iraqbodycount.org/database/> geraadpleegd 12 december 2019. Zie ook EASO, *Country of origin information. Iraq – Security situation (supplement) – Iraq Body Count – civilian deaths 2012, 2017-2018*, februari 2019.

⁴⁷ NRT News, *104 people killed in Iraq unrest, 6,000 wounded: Interior Ministry*, 6 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 7 oktober 2019; International Crisis Group, *Widespread protests point to Iraq's cycle of social crisis*, 10 oktober 2019; UNAMI, *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq: update. 25 October – 4 November 2019*, 5 november 2019; vertrouwelijke bron, 10 december 2019.

⁴⁸ UN Security Council, *Implementation of resolution 2421, 1 februari 2019*; vertrouwelijke bron, 18 september 2019. Zie subparagrafen van paragraaf 1.2 Veiligheidssituatie.

1.2.1 Bagdad

Volgens verschillende bronnen verbeterde de veiligheidssituatie in Bagdad sinds de territoriale overwinning op ISIS eind 2017. Voor de ruim acht miljoen inwoners van de stad normaliseerde het leven verder, waarbij bijvoorbeeld families 's avonds uit eten of winkelen gingen en waar een afname van het aantal controleposten het bewegingsgemak vergrootte.⁴⁹ Desondanks bleek ISIS in staat in de hoofdstad aanslagen op burgerdoelen uit te voeren. In 2018 en 2019 vonden enkele aanslagen plaats op een markt, een sjiitische moskee en andere burgerdoelen. Bij elk van deze aanslagen vielen enkele burgerdoden. De aantallen zijn vaak niet eenduidig en niet onafhankelijk te verifiëren. In vergelijking met de vorige verslagperiode was het aantal burgerdoden klein. Ook waren er aanslagen waarbij geen burgerdoden, maar wel gewonden vielen door toedoen van explosieven. De aanslagen werden opgeëist door ISIS of aan ISIS toegeschreven vanwege de kenmerken van de aanslagen.⁵⁰

In 2019 werden enkele raketten of mortiergranaten afgevuurd op de Internationale Zone. Hierdoor ontstond voornamelijk materiele schade. Bij een inslag in oktober 2019, ten tijde van de grootschalige protesten, kwam een Iraakse militair om het leven en raakten enkele anderen gewond. De aanvallen zijn niet opgeëist. Bronnen verdenken doorgaans niet ISIS, maar een pro-Iraanse gewapende groep van dergelijke aanvallen.⁵¹

Een ander fenomeen dat enkele keren per jaar in Bagdad plaatsvindt, is het aanvallen van slijterijen door middel van explosieven. Deze winkels zijn voornamelijk eigendom van religieuze minderheden, zoals jezidi's, christenen en mandeërs, omdat het moslims officieel niet toegestaan is alcohol te verkopen. In islamitische heilige maanden, zoals Ramadan en Muharram, vinden de meeste van dit soort aanvallen plaats. Veelal is er alleen materiele schade, maar ook raakten enkele burgers gewond. Naar wordt aangenomen hebben dergelijke aanvallen tot doel om de handel te verstoren en om te intimideren. Het is op basis van de geraadpleegde bronnen onbekend hoe de autoriteiten op dergelijke aanvallen reageren.⁵²

Minder controleposten

Vanaf 2018 werd de Internationale Zone (voorheen Groene Zone), waar veel overheidsinstanties en ambassades zijn gevestigd, stapsgewijs grotendeels opengesteld voor publiek verkeer. Hierdoor werden veel routes voor de inwoners van Bagdad veel korter. Ook elders in de stad zijn minder controleposten dan in 2017 en voorgaande jaren. De controleposten staan vooral nog waar de ene wijk overgaat in de andere wijk en bij plaatsen met grote concentraties burgers, zoals markten. Op de toegangswegen tot de hoofdstad staan nog altijd wel controleposten waar gecontroleerd wordt wie de stad binnenkomt.⁵³

⁴⁹ Central Statistical Organization Iraq, Population estimation of Iraq by governorates, sex & region for year 2018 <http://cosit.gov.iq/ar/2013-01-31-08-43-38> geraadpleegd 2 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

⁵⁰ New York Times, *Baghdad's fortified green zone opens to public after 15 years*, 10 december 2018; The National, *Conflicting claims over blast in Baghdad's Sadr City*, 10 mei 2019; Rudaw, *ISIS claims responsibility for Shiite mosque attack in Baghdad*, 24 juni 2019; Rudaw, *ISIS claims responsibility for Baghdad suicide bombings killing 5*, 16 juli 2019; vertrouwelijke bron, 9 september 2019.

⁵¹ NRT, *Rockets fired at Baghdad's Green Zone, no casualties reported*, 24 september 2019; vertrouwelijke bron, 24 september 2019; Al-Jazeera, *Iraq: Rockets hit Baghdad's Green Zone, killing one soldier*, 31 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 31 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 30 november 2019.

⁵² US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p18-19; BasNews, *Bomb blast outside Baghdad liquor store*, 15 mei 2019; vertrouwelijke bron, 13 juni 2019; vertrouwelijke bron, 24 september 2019.

⁵³ New York Times, *Baghdad's fortified green zone opens to public after 15 years*, 10 december 2018; The Guardian, *Baghdad's Green Zone reopens to public after 16 years*, 4 juni 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

Volgens één bron kan grofweg gezegd worden dat de controleposten in wijken waar de meerderheid van de bewoners soennitisch is, bemand worden door het Iraakse leger. De meerderheid van deze wijken ligt in het stadsdeel Karkh. In het stadsdeel Rusafa bevinden zich vooral wijken waar de sjiieten de meerderheid vormen. De controleposten naar en in deze wijken worden voornamelijk bemand door de federale politie. Maar bijvoorbeeld de controleposten in Adhamiya, een soennitische wijk in Rusafa, worden bemand door het Iraakse leger. Volgens dezelfde bron zijn er in Bagdad geen controleposten die door PMF-milities bemand worden.⁵⁴ Vanwege de aanhoudende protesten in oktober en november 2019 werden de bruggen die toegang geven tot de Internationale Zone geblokkeerd door de Iraakse veiligheidstroepen en werden enkele blokkades op wegen in de Internationale Zone teruggeplaatst.⁵⁵

Een andere bron verklaarde dat de controleposten in de stad onder meer opgeheven konden worden, omdat er een parallel veiligheidssysteem was, namelijk controle op wijkniveau door de milities. In alle wijken van de stad houden de verschillende milities kantoor in een moskee of *husseiniya*⁵⁶. Zij hebben lijsten met namen van alle bewoners van die bepaalde wijk en zijn betrokken bij de registratie van nieuwe bewoners in de wijk.⁵⁷

Sinds augustus 2019 kunnen burgers met een vliegticket en paspoort met hun privéauto doorrijden tot de internationale luchthaven van Bagdad. Voorheen moesten zij hun auto's om veiligheidsredenen enkele kilometers voor de luchthaven parkeren.⁵⁸

De Iraakse veiligheidstroepen voeren veiligheidsoperaties uit tegen schuilplaatsen en wapenopslagplaatsen van ISIS. Daarbij werden in de verslagperiode tientallen ISIS-strijders gedood. De rurale gebieden aan de rand van Bagdad, ook wel de *Baghdad Belts* genoemd, vormden door de geschiedenis heen een schuilplaats en uitvalsbasis voor opstandelingen. Ook ISIS hield zich in dit gebied schuil om van daaruit aanslagen te plegen. Vanwege de nabijheid tot de hoofdstad vonden in dit gebied veiligheidsoperaties plaats, die doorgaans onaangekondigd waren en enkele dagen duurden. Voor de burgers in dit gebied betekenden deze operaties dat zij enkele dagen achtereen niet of nauwelijks hun huis konden verlaten. Ze zouden wel geïnformeerd worden via lokale units als de operaties afgelopen zijn. Naar verluidt zijn er in de verslagperiode bij anti-ISIS-operaties in dit gebied geen burgerslachtoffers gevallen.⁵⁹

Demonstraties

In Bagdad en de zuidelijke provincies komen al jarenlang geregeld demonstraties voor, met name in de hete zomermaanden, wanneer de roep om elektriciteit en schoon drinkwater het hardst klinkt. In 2019 waren de zomerprotesten in Bagdad relatief kleinschalig. Echter, in oktober 2019 liepen demonstraties tegen corruptie en voor beter bestuur en meer werkgelegenheid al op de eerste dag uit op gewelddadige confrontaties tussen de demonstranten en ordetroepen. In de eerste dagen van de demonstraties kwamen in Bagdad minstens honderd personen om het leven.

⁵⁴ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

⁵⁵ UNAMI, *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq: update. 25 October – 4 November 2019*, 5 november 2019; Al-Jazeera, *Iraqi forces kill several protesters in Baghdad and Basra*, 8 november 2019.

⁵⁶ Sjiietisch gebedshuis.

⁵⁷ Vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

⁵⁸ Garda, *Weekly Iraq. Xplored report*, 10 augustus 2019, p14; vertrouwelijke bron, 19 augustus 2019.

⁵⁹ Military Times, *Iraqi forces launch anti-ISIS operation north of Baghdad*, 21 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

De oproerpolitie schoot in verschillende wijken met scherp op de duizenden demonstranten. Er waren ook berichten dat niet nader geïdentificeerde elementen met scherp hadden geschoten.⁶⁰ Na ongeveer drie weken van relatieve rust in verband met religieuze gedenkdagen, vingen op 25 oktober 2019 opnieuw demonstraties aan in Bagdad en elders in het land. Het epicentrum van de demonstraties in Bagdad is het Tahrir-plein. Begin december 2019 werden demonstranten op het Tahrir-plein en in de buurt van het Khilani-plein door ongeïdentificeerde militieleden onder vuur genomen, waarbij tientallen burgers gedood werden. Volgens Human Rights Watch was hierbij samengewerkt met Iraakse nationale en lokale veiligheidstroepen.⁶¹ Sinds 1 oktober 2019 tot begin december 2019 zijn ten minste 400 mensen om het leven bij dergelijke demonstraties in Bagdad en in provincies ten zuiden van de hoofdstad.⁶²

1.2.2 Noord-Irak

In deze paragraaf wordt de situatie beschreven in de provincies Anbar, Diyala, Ninewa, Salaheddin, en Kirkuk. ISIS had in deze provincies veel grondgebied in handen. Veel voormalig ISIS-gebied betreft gebieden die betwist zijn tussen de centrale regering in Bagdad en de regionale regering in Erbil.

Bronnen zijn het erover eens dat ISIS aanwezig is in de betwiste gedeelten en het zuidwesten van de provincie Kirkuk, onder andere in het Hamrin-gebergte, dat ook voor een deel in de provincies Salaheddin en Diyala ligt. Dit gebergte ligt (deels) in de betwiste gebieden. Na de overname van een groot deel van de betwiste gebieden door federale troepen in oktober 2017 ontstond een kilometersbreed gebied niemandsland⁶³ tussen de posities van het Iraakse leger en PMF-milities en die van de Peshmerga. In dit gebied kon ISIS zich schuilen en hergroeperen en werden aanslagen gepleegd middels explosieven en beschietingen met handwapens in de provincie Kirkuk en de aangrenzende provincie Salaheddin. De beschietingen waren gericht op lokale leiders, milities en veiligheidstroepen van het Iraakse leger.⁶⁴

In december 2017 werd de territoriale overwinning op ISIS uitgeroepen. De Iraakse autoriteiten, de Verenigde Naties en andere gezaghebbende instanties stellen dat ISIS desondanks niet uit Irak is verdwenen. In de noordelijke provincies en de Koerdische regio bevinden zich (slapende) ISIS-cellen. Ook in deze hoedanigheid is ISIS in staat om aanslagen te plegen. In de verslagperiode vonden aanslagen plaats die doorgaans worden toegeschreven aan ISIS. Het ging om (auto)bommen gericht op burgerdoelen en gerichte aanslagen op *mukhtars* (lokale niet-gekozen dorps- of wijkhoofden), stamleiders en lokale raadsleden, voornamelijk in rurale gebieden in Ninewa, maar ook in de stad Mosul en de provincies Diyala en Anbar.⁶⁵

⁶⁰ Al-Jazeera, *Iraqi security forces open fire on protesters in Baghdad*, 4 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 3 oktober 2019.

⁶¹ HRW, *Iraq: State appears complicit in massacre of protesters*, 16 december 2019.

⁶² Reuters, *At least 17 protesters die overnight in renewed Iraq unrest*, 29 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 10 december 2019.

⁶³ De federale troepen wilden afstand bewaren tot de posities van de Peshmerga om (verdere) escalatie of confrontaties te vermijden.

⁶⁴ CTC Sentinel, *From Caliphate to Caves: The Islamic State's Asymmetric War in Northern Iraq*, september 2018, volume 11, issue 8, p30-34; Rudaw, *ISIS militants execute Iraqi mukhtars, militiamen in new video*, 15 april 2019; Rudaw, *ISIS insurgents move freely in disputed Kirkuk: locals*, 21 mei 2019; vertrouwelijke bron, 5 juni 2019; Al-Monitor, *Islamic State in Iraq is not over yet*, 8 juni 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; Institute for the Study of War (ISW), *ISIS Operating Areas: Augustus 19, 2019*.

⁶⁵ CTC Sentinel, *The Islamic State inside Iraq: losing strength or preserving strength?*, december 2018, volume 11, issue 11, p1-10; UN Security Council, *Implementation of resolution 2421*, 1 februari 2019; Aclad, *Behind Enemy Lines: Uneasy Alliances against IS in Iraq*, 1 maart 2019; Rudaw, *ISIS militants execute Iraqi mukhtars, militiamen in new video*, 14 april 2019; Foreign Policy, *Roiled with internal divisions, Iraqi forces struggle to fully eliminate the Islamic State*, 28 mei 2019; vertrouwelijke bron, 21 september 2019.

Eén bron gaf aan dat aanslagen op soennitische mukhtars met name plaatsvonden in tribale, overwegend soennitische gebieden. Een andere bron stelde dat de publieke locaties, zoals een restaurant, het doelwit werden omdat daar op het moment van een aanslag veiligheidspersoneel aanwezig was.⁶⁶

In 2018 en 2019 kwamen in Irak op verschillende plaatsen akkerbranden voor.⁶⁷ Dit is een jaarlijks terugkerend fenomeen, waarvan de oorzaak per plaats en per keer verschilt: eigenhandig als landbouwmethode; per ongeluk of als gevolg van nalatigheid; als gevolg van een tribaal of arbeidsconflict of als opzettelijke vorm of bijkomstige schade van oorlogsvoering. De branden kwamen voornamelijk voor in gebieden waar voormalig ISIS-gebied overlapte met betwist gebied in de provincies Ninewa, Diyala, Salaheddin en Kirkuk, maar ook in ander voormalig ISIS-gebied. Naar verluidt gebruikte ISIS deze methode om steun of een financiële bijdrage af te dwingen. De afpersing ging ook gepaard met het direct aanvallen, ontvoeren en doden van boeren. Het is niet bekend op welke schaal dit plaatsvond. In soennitische gebieden in Diyala werden sjiiitische milities er van beschuldigd dat zij akkerbranden gesticht hadden, zodat de boeren ontheemd zou raken. De omvang van de branden was in 2019 groter dan in voorgaande jaren.⁶⁸

In grote delen van gebied dat in handen van ISIS is geweest, zijn naast legertroepen ook troepen van PMF-milities aanwezig om de veiligheid en orde te bewaken. Ze bemannen soms samen, maar ook apart van elkaar, controleposten in de provincies of op de doorgangswegen tussen de provincies.⁶⁹

Anbar

De provincie Anbar heeft een overwegend soennitisch-Arabische bevolking met een sterke tribale cultuur. Een groot deel van de provincie bestaat uit onherbergzaam en onbevolkt gebied. Met name in deze delen, waaronder langs de grens met Syrië, was ISIS aanwezig. Met de herovering van Rawa in november 2017 had ISIS geen territoriale controle in Anbar meer. Aangenomen wordt dat ISIS zich ook in de steden en dorpen bevond en daar op enige loyaliteit en steun van de bevolking kan rekenen. Dit wordt onder meer verklaard door het gegeven dat sommige soennitische inwoners uit Anbar zich hadden aangesloten bij ISIS en dat hun families daar zijn blijven wonen of na een periode van ontheemding zijn teruggekeerd.⁷⁰ Het kwam ook voor dat ontheemde families vanwege vermeende affiliatie met ISIS door een stamleider of door plaatsgenoten niet toegestaan werd terug te keren naar hun woonplaats of dat zij kort na aankomst weer het dorp uitgezet werden.⁷¹ In sommige steden van Anbar had de soennitische bevolking felle weerstand geboden tegen ISIS, wat velen van hen met de dood moesten bekopen. Zij vrezen daardoor voor een terugkomst of opleving van ISIS.⁷²

⁶⁶ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

⁶⁷ Zie ook paragraaf 1.2.4.

⁶⁸ Vertrouwelijke bron, 24 mei 2019; Bellingcat, *Torching And Extortion: OSINT Analysis Of Burning Agriculture In Iraq*, 3 juni 2019; The Guardian, *Iraq's burning problem: the strange fires destroying crops and livelihoods*, 15 augustus 2019.

⁶⁹ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; vertrouwelijke bron, 18 september 2019.

⁷⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Irak*, mei 2018; Foreign Policy, *How ISIS still threatens Iraq*, 28 mei 2019; vertrouwelijke bron, 21 mei 2019; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

⁷¹ UNHCR, *Iraq protection update – August 2019*, p3.

⁷² The Independent, *For this Iraqi tribe massacred by Isis, fear of the group's return is a constant reality*, 4 juli 2018.

Eén bron beschreef de situatie in de provincie Anbar als 'rustig'. In de verslagperiode was er in Anbar weinig geweld tegen burgers. ISIS pleegde wel aanslagen op veiligheidstroepen van het Iraakse leger en PMF-milities.⁷³ Irak voerde in de verslagperiode meerdere veiligheidsoperaties uit op ISIS-doelen.⁷⁴

In Anbar zijn twee clusters van ontheemdenkampen, namelijk bij Habbaniya Tourist City (HTC) en Ameriyat al-Fallujah. Het laatstgenoemde is een verzameling van ten minste dertig kleine kampen. De ontheemden die daar verblijven zijn grotendeels afkomstig elders uit de provincie Anbar. Ontheemden uit Anbar die niet in kampen verbleven, bevonden zich voornamelijk in de Koerdische regio. De meerderheid van de ontheemden uit Anbar is in de afgelopen jaren teruggekeerd naar hun oorspronkelijke woongebied. Het overgrote deel van de terugkeer was blijvend en ging doorgaans naar de locatie van oorsprong. Vaak konden de bewoners terugkeren naar hun eigen woning, die al dan niet hersteld of herbouwd moest worden. Ontheemden die in kampen verbleven waren eerder geneigd om terug te keren naar hun oorspronkelijke woonomgeving, vanwege de slechtere leefomstandigheden in vergelijking met ontheemden die niet in een kamp verbleven. Ontheemden in kampen verbleven vaak relatief dicht in de buurt van hun oorspronkelijke woonomgeving.⁷⁵

Na acht jaar is de grenspost bij al-Qaim heropend. Al-Qaim is als één van de laatste Iraakse steden op ISIS heroverd in november 2017. Aan de andere kant van de grens, in Syrië, ligt de plaats Albukamal. Hier heeft ISIS jarenlang Syrisch grondgebied in handen gehad. Na een intensieve bevrijdingsoperatie is ISIS eind 2017 uit dit gebied verdreven.⁷⁶

Tijdens de herovering van Fallujah op ISIS in juni 2016 zijn meer dan duizend soennitische mannen door PMF-milities opgepakt op verdenking van banden met ISIS. Het lot van ten minste zeshonderd van deze mannen is nog steeds onbekend.⁷⁷

Salaheddin

Het dunbevolkte gebied van de Makhoul-berg (nabij het Hamrin-gebergte) was een plek waar ISIS zich schuilhield.⁷⁸ In Taji en Tarmiyah, twee plaatsen die in het zuiden van de provincie Salaheddin liggen, maar vaak genoemd worden als onderdeel van de noordelijke *Baghdad Belts*, voerde ISIS in 2018 en 2019 regelmatig aanslagen uit. Sinds begin 2019 is sprake van een afname van het gebruik van geïmproviseerde explosieven, maar een toename van beschietingen van troepen van het Iraakse leger, PMF-milities en lokale leiders, waarvan wordt aangenomen dat ISIS de dader is.⁷⁹

In Salaheddin bevinden zich enkele belangrijke sjiitische heiligdommen, vaak graftombes van prominente sjiieten. Het Iraakse leger en sjiitische PMF-milities hebben de taak om deze locaties te beschermen tegen aanvallen van ISIS.⁸⁰

⁷³ Vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

⁷⁴ Kurdistan24, *Iraq launches anti-ISIS operation near Saudi border*, 16 september 2019.

⁷⁵ REACH, *Iraq. IDP Camp Directory. Comparative Dashboard & Camp Profiles Round XI*, februari 2019, p3; IOM, *Reasons to remain: An in-depth analysis of the main districts of origin*, april 2019, p10, 17-22.

⁷⁶ NRT News, *Iraq reopens Syria crossing in win for mutual ally Iran*, 30 september 2019; Al-Monitor, *Danger persists as Iraqi border crossing opens and IDPs return*, 31 oktober 2019.

⁷⁷ Amnesty International, *643 Iraqi Men Disappeared Two Years Ago: Where Are They?*, 11 juni 2017, geupdate 11 juni 2018; Rudaw, *Fallujah: Hundreds of Sunnis missing 3 years after PMF retook city*, 29 september 2019.

⁷⁸ CTC Sentinel, *From Caliphate to Caves: The Islamic State's Asymmetric War in Northern Iraq*, september 2018, volume 11, issue 8, p30-34; Diyaruna, *Coalition destroys ISIS hideout in Makhoul mountains*, 28 maart 2019; vertrouwelijke bron, 24 mei 2019.

⁷⁹ Vertrouwelijke bron, 4 juni 2019.

⁸⁰ Vertrouwelijke bron, 31 oktober 2019.

Ondanks de hoge concentratie veiligheidstroepen in deze regio bleek ISIS in oktober 2019 in staat om een aanval uit te voeren op een politiekonvooi in de buurt van Samarra, waarbij twee hoge politiefunctionarissen en enkele bodyguards om het leven kwamen.⁸¹

Kirkuk

De provinciehoofdstad Kirkuk is een expliciet genoemd betwist gebied in artikel 140 van de Iraakse grondwet. De stad en het omliggende gebied is van strategisch belang vanwege de aanwezige olievoorraad.

Na het eenzijdige Koerdische onafhankelijkheidsreferendum van september 2017 namen de Iraakse veiligheidstroepen de stad in en dwongen daarmee de *Peshmerga* (Koerdische veiligheidstroepen) om de stad en de andere betwiste gebieden in de provincie Kirkuk te verlaten.⁸² De stad heeft een etnisch gemengde bevolking. Er wonen Koerden, Turkmenen, Arabieren en kleine aantallen andere (religieuze) minderheden. In de betwiste gebieden in de provincie Kirkuk die grenzen aan de KAR wonen voornamelijk Koerden. In de gebieden ten zuiden van de stad Kirkuk woont een meerderheid van soennitische Arabieren en soennitische Turkmenen.

De gouverneurpost van Kirkuk is een strategische en daarmee politiek gevoelige positie. Ten tijde van het Koerdische onafhankelijkheidsreferendum was deze post bemand door een Koerd. Daarna is hij ontslagen en is een soennitische Arabier aangesteld als waarnemend gouverneur. Koerden verloren ook andere administratieve en militaire posities in de stad Kirkuk. De gang van zaken leidde tot onvrede bij het Koerdische deel van de bevolking, dat sprak over Arabisering van Kirkuk, daarbij verwijzend naar de omstreden Arabiseringspolitiek van de voormalige Baath-regering. Een Turkmeense politicus bevestigde dit door te zeggen dat veel leidinggevende posities overgenomen waren door Arabieren en dat er sprake was van marginalisatie van andere groepen.⁸³

In december 2018 stelde een onderzoeker van *The Washington Institute for Near East Policy* dat de federale politie in de rurale gebieden van Kirkuk niet in staat is om de burgers te beschermen tegen aanvallen van ISIS. Deze politiemacht bestaat vooral uit sjiieten, die bovendien niet afkomstig zijn uit Kirkuk, waardoor lokale soennieten geen vertrouwen hebben in deze politie.⁸⁴

Eén bron berichtte dat er in de verslagperiode spanningen waren tussen Koerdische en Arabische burgers, met name in dorpen ten westen van de provinciehoofdstad, vanwege de claim op bepaalde (landbouw)gebieden in de betwiste gebieden.⁸⁵

Eind november 2019 werd een kaka'i-echtpaar in dorp in het district Daquq door ISIS-strijders gedood. Door de komst van ISIS in 2014 vluchtten destijds veel kaka'i uit de dorpen in Daquq naar de Koerdische regio.⁸⁶

⁸¹ Diyaruna, *Iraq vows 'severe' response to ISIS attack on security leaders in Samarra*, 23 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 23 oktober 2019.

⁸² Algemeen ambtsbericht Irak, mei 2018; International Crisis Group, *Reviving UN Mediation on Iraq's Disputed Internal Boundaries*, 14 december 2018.

⁸³ Rudaw, *Kurds chants yes to co-existence, no to division in Kirkuk*, 19 april 2019; The New Humanitarian, *In Iraqi Kurdistan, reality bites as independence dream fades*, 26 september 2019.

⁸⁴ CTC Sentinel, *The Islamic State inside Iraq: losing strength or preserving strength?*, december 2018, volume 11, issue 11, p1-10.

⁸⁵ The Washington Institute, *After arson in Kirkuk against Kurdish farmers, Kurdish parties remain divided*, 31 mei 2019.

⁸⁶ Kurdistan24, *Specter of ISIS in Iraq lingers for Kirkuk's Kakai minority*, 5 maart 2019; vertrouwelijke bron, 28 november 2019.

Diyala

In Diyala heeft Badr, een PMF-militie, ook politieke macht⁸⁷ omdat ze sleutelposities in de provincieraad hebben.⁸⁸ De aanwezigheid en invloed van de sjiitische milities kan volgens een onderzoek van IOM voor de niet-sjiitische ontheemden uit Diyala een reden zijn om niet terug te keren.⁸⁹

In de provincie Diyala heeft ISIS jarenlang schuilplaatsen gehad, onder meer in het Hamrin-gebergte. In de districten Khanaqin, Mandali, Muqyadiya en Mansouriya hebben Iraakse veiligheidstroepen en PMF-milities anti-ISIS-operaties uitgevoerd.⁹⁰ ISIS voerde in de verslagperiode aanslagen uit die met name gericht waren op het Iraakse leger, PMF-milities en.⁹¹ In de laatste maanden van de verslagperiode vonden pleegde ISIS aanvallen tegen Koerdische troepen in het betwiste deel van Diyala, in het noordoosten van de provincie.⁹²

In oktober 2018 werden in Khanaqin, in het oosten van de provincie, twee religieuze heiligdommen het doelwit van bomaanslagen. De eerste aanslag werd gepleegd op een heiligdom van sjiitische Koerden. Daarbij kwamen twee vrouwen om het leven. ISIS heeft de verantwoordelijkheid voor de aanslag opgeëist. Enkele dagen later werd een heiligdom van de kaka'i, een religieuze minderheid, dat ook wordt bezocht door sjiitische moslims, verwoest door een aanslag. Hoewel die aanslag niet werd opgeëist, werd aangenomen dat ISIS ook voor deze aanslag verantwoordelijk was.⁹³

Ninewa

De stad Mosul, hoofdstad van de provincie Ninewa, is in juli 2017 volledig heroverd op ISIS. Het oosten van de stad is minder zwaar beschadigd als gevolg van het oorlogsgeweld dan het deel ten westen van de rivier de Tigris. Door zware gevechten en daardoor veroorzaakte grote schade is het westelijke deel van de stad minder bewoonbaar en minder bevolkt. In het oostelijke deel bevinden zich de operationele kantoren van het Iraakse leger en enkele PMF-milities. Ook de ngo's die actief zijn in de stad hebben hun kantoren in dat stadsdeel. Het laatste bolwerk van ISIS was in het westelijke deel van de stad. Een deel van de inwoners uit het westelijk deel van de stad kwam als ontheemden terecht in het oostelijk deel. In mei 2019 was 76% van de ontheemden uit Mosul naar de stad teruggekeerd.⁹⁴ Grote delen van de stad waren twee jaar na de bevrijding nog niet herbouwd. De voormalige gouverneur van Mosul werd beschuldigd van het verduisteren van publieke middelen, waaronder geld dat bestemd was voor wederopbouw.⁹⁵

⁸⁷ De *Badr Organization* is ook een politieke partij en maakt op federaal niveau deel uit van de Fatah Alliantie. The Washington Institute for Near East Policy, *Iranian Militias in Iraq's Parliament: Political Outcomes and U.S. Response*, 11 juni 2018.

⁸⁸ Clingendael, *CRU Policy brief. From soldiers to politicians? Iraq's Al-Hashd Al-Sha'abi 'on the march'*, november 2018.

⁸⁹ IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p30, 32.

⁹⁰ Kurdistan24, *Iraq launches anti-ISIS operation near Saudi border*, 16 september 2019; Kurdistan24, *Casualties on both sides in ISIS, Iraqi militia clashes in disputed Diyala*, 28 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 30 oktober 2019.

⁹¹ Vertrouwelijke bron, 23 juli 2019; vertrouwelijke bron, 7 oktober 2019.

⁹² Rudaw, *Kurdish commander, 2 security force members killed by ISIS in Diyala*, 30 november 2019; vertrouwelijke bron, 4 december 2019.

⁹³ Reuters, *Islamic state claims responsibility for attack on Shi'ites in Iraq*, 30 oktober 2018; Kurdistan24, *Bawa Mahmoud shrine detonated in the Kurdish city of Khanaqin*, 31 oktober 2018.

⁹⁴ Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) en Norwegian Refugee Council (NRC), *Nowhere to return to. Iraq's search for durable solutions continue*, november 2018, p13; IOM, *West Mosul – Perceptions on return and reintegration among stayees, IDPs and returnees*, juni 2019, p17, 22, 42; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

⁹⁵ Rudaw, *UN reconstruction project begins in Mosul's Old City*, 3 april 2019; The New Humanitarian, *Briefing: For many Iraqis, post-war life remains a struggle*, 22 juli 2019.

Ondanks de aanwezigheid van Iraakse veiligheidstroepen is ISIS niet volledig uit de stad verdreven. ISIS heeft weliswaar geen controle over delen van de stad, maar is nog wel aanwezig in de vorm van (slapende) cellen, die zich schuilhouden in het oosten van de stad. Er vonden arrestaties van ISIS-leden plaats in verschillende wijken in de stad.⁹⁶ Het staat niet altijd onomstotelijk vast of ISIS daadwerkelijk de dader van een bepaalde aanslag was. Een vertrouwelijke bron stelt dat de aanslagen in deze zwaar bewaakte gebieden mogelijk niet het werk zijn van ISIS. Andere gewapende groepen zouden achter dergelijke aanslagen kunnen zitten en hun aanwezigheid legitimeren door te stellen dat die dreiging van ISIS komt. Een andere bron stelde in juli 2019 dat een recente zelfmoordbomauto in Oost-Mosul niet is opgeëist door ISIS en dat er mogelijk een andere groep⁹⁷ achter die aanslag zit.⁹⁸

Met enige regelmaat kwamen in Ninewa gerichte aanslagen voor op lokale burgemeesters of wijkhoofden, *mukhars*. Dit gebeurde voornamelijk in dorpen in landelijk gebied, maar ook in West-Mosul.⁹⁹

In het westen van de provincie Ninewa liggen de districten en gelijknamige plaatsen Sinjar, Tel Afar en Ba'aj. Dit gebied kenmerkt zich door een etno-religieuze diversiteit. Er woonden voor de bezetting door ISIS voornamelijk jezidi's, sjjiitische Turkmenen, soennitische Arabieren en soennitische Koerden. Na de herovering van dit gebied op ISIS bevinden zich verschillende strijdkrachten en gewapende groepen op de grond. Naast het Iraakse leger zijn er verschillende milities, waaronder verschillende sjjiitische en jezidi milities, en Koerdische Peshmerga's. De jezidi *Sinjar Protection Units* (YBS), die door sommigen wordt gezien als een lokale variant van de Koerdische strijdgroepen YPG/PKK¹⁰⁰, maakt nu deel uit van de PMF. Er is veel onderling wantrouwen en gebrekkige communicatie tussen de verschillende groepen. Het gebied is strategisch van belang door de nabijheid van de Syrische grens en de mogelijkheden tot handel, smokkel en belastinginning.¹⁰¹

Een deel van de sjjiitische Turkmenen vluchtte vanwege de terreur van ISIS naar provincies ten zuiden van Bagdad. Velen zijn daar gebleven. Een deel van de jezidi's vluchtte de Sinjarberg op en verblijft daar in provisorische tenten. Het grootste deel van de jezidi-gemeenschap vluchtte – al dan niet via Syrië – naar de Koerdische regio en verblijft daar in ontheemdenkampen, met name in de provincie Duhok. Als bevolkingsgroep in Ninewa stonden de soennitische Arabieren het minst afhoudend tegen de komst van ISIS. Dit betekent niet dat elke soennitische Arabier uit dit gebied actief is geweest. Wel bleven sommigen in hun dorp wonen, ook toen dit in handen was van ISIS. Andere soennitische Arabieren zijn wel gevlucht en als ontheemden in centraal Irak of de Koerdische regio terecht gekomen. Zij ondervinden problemen bij terugkeer of worden daadwerkelijk verhinderd terug te keren omdat zij verdacht worden van banden met ISIS. 76% van de ontheemden uit het district Tel Afar was tegen april 2019 teruggekeerd. In het district Sinjar was in april 2019 slechts 16% van de ontheemden uit dat district teruggekeerd. Bovendien kende dit district landelijk gezien het laagste percentage blijvende terugkeer.

⁹⁶ ISW, *ISW Blog: ISIS Resurgence Update*, 19 april 2019; vertrouwelijke bron, 10 oktober 2019.

⁹⁷ Zonder namen te noemen verwees de bron naar groepen die de legitimiteit van hun aanwezigheid in de stad baseren op de aanwezigheid en dreiging van ISIS.

⁹⁸ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

⁹⁹ Vertrouwelijke bron, 23 oktober 2019.

¹⁰⁰ Bronnen refereren wisselend naar de groep waarmee de Sinjar Protection Units zijn gelieerd. PKK is de Koerdische afkorting voor *Kurdistan Workers' Party* (*Partiya Karkerên Kurdistanê*). YPG staat voor *People's Protection Units* (*Yekîneyên Parastina Gel*).

¹⁰¹ Al-Monitor, *Yazidis have 'protectors' in Iraq, but question safety*, 16 mei 2019; Al-Monitor, *Regional, international actors risk making matters worse in Iraq's Sinjar*, 16 september 2019; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

In de districten Sinjar en Tel Afar zijn tientallen locaties¹⁰², waaronder wijken in de stad Sinjar, waarnaar tot april 2019 geen enkele terugkeer had plaatsgevonden. Redenen daarvoor zijn in het district Sinjar het gebrek aan basisvoorzieningen, de aanwezigheid van onontploft materiaal en van personen verdacht van banden met ISIS en zorgen over de (verschillende) aanwezige veiligheidstroepen. In het district Tel Afar waren de voornaamste redenen: het gebrek aan basisvoorzieningen, gewapende groepen die ontheemden verhinderden om terug te keren, vernieling en spanningen tussen sjiitische en soennitische families. Ook naar het nabijgelegen district Ba'aj waren weinig ontheemden teruggekeerd.¹⁰³

1.2.3 Zuid-Irak

Onder Zuid-Irak worden de volgende provincies begrepen: Babil, Basra, Dhi Qar, Karbala, Maysan, Muthanna, Najaf, Qadisiyah en Wasit.

In het zuiden is het geweld voornamelijk tribaal en/of crimineel gerelateerd. Het kan daarbij gaan om inter- of intratribale geschillen, crimineel geweld (waaronder drugshandel) en eengerelateerd geweld. In alle provincies in het zuiden vonden in de verslagperiode demonstraties plaats voor betere basisvoorzieningen (water, elektriciteit en/of banen) en tegen corruptie. Deze demonstraties vonden vooral in de zomer plaats, wanneer de behoefte aan elektriciteit voor verkoeling het hoogst is vanwege de hoogoplopende temperaturen. Maar in 2019 waren de demonstraties van oktober en november grootschaliger en kwamen honderden demonstranten om het leven.

In 2018 vonden gedurende de zomermaanden, met name in de provincie Basra, aanhoudend demonstraties plaats, waaraan doorgaans enkele honderden burgers deelnamen. De demonstraties van 2018 waren volgens bronnen agressiever van aard dan in de voorgaande jaren. Dit uitte zich onder meer in brandstichting in de provinciehoofdstad Basra. In juli 2018 werden enkele partijkantoren in brand gestoken en in september 2018 ging het Iraanse consulaat¹⁰⁴ in vlammen op. Bij confrontaties met de ordetroepen zijn in de zomermaanden van 2018 ten minste 14 doden¹⁰⁵ gevallen. Ook werden tientallen demonstranten gearresteerd in de nasleep van de brandstichting.¹⁰⁶

Bij protesten tegen corruptie kwamen in mei 2019 in Najaf vier demonstranten om het leven en raakten enkele anderen gewond. Naar verluidt zijn de dodelijke slachtoffers door bewakers van het winkelcentrum, waar de sit-in begonnen was, doodgeschoten. De autoriteiten meldde dat vijf bewakers zijn gearresteerd.¹⁰⁷

¹⁰² Dorpen, steden, nederzettingen of wijken.

¹⁰³ Minority Rights Group, *Iraq – Turkmen*, updated november 2017; IOM, *Reasons to remain: An in-depth analysis of the main districts of origin*, april 2019, p40, 46, 48; Rudaw, *Years after ISIS genocide, fearful Yazidis remain on Mount Shingal*, 9 juni 2019; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

¹⁰⁴ Iraanse consulaten in Irak waren vaker het doelwit van de demonstranten, om hun onvrede met de gestelde bemoeienis van Iran in de Iraakse politiek te uiten.

¹⁰⁵ Foreign Policy spreekt van 27 doden.

¹⁰⁶ Vertrouwelijke bron, 20 juli 2018; Al-Jazeera, *Iraq protests: What you should know*, 22 juli 2018; Al-Jazeera, *Iraqi protesters set fire to Iranian consulate in Basra*, 7 september 2018; Middle East Eye, *Iran consulate in flames: How Basra fire fanned speculation in Tehran*, 19 september 2018; Foreign Policy, *Northern Iraq may be free, but the South is seething*, 9 november 2018; Rudaw, *Iraqi security forces use water cannons to quell unemployment protests*, 26 september 2019.

¹⁰⁷ Rudaw, *4 killed in Sadrist anti-corruption protest in Najaf*, 16 mei 2019; Kurdistan24, *Deadly anti-corruption protests restart in Iraq's Najaf*, 16 mei 2019.

In oktober 2019 laaiden in Bagdad, de provincie Dhi Qar en andere zuidelijke provincies opnieuw protesten op. Belangrijkste kwesties voor de demonstranten waren corruptie, het gebrek aan werkgelegenheid, het gebrek aan vertrouwen in het politieke systeem en de grote invloed van Iran op de Iraakse politiek. Bij de protesten – die ten tijde van publicatie van dit ambtsbericht nog in zeker mate aanhielden – kwamen tot begin december 2019 minstens 400 personen om het leven, voornamelijk burgers maar ook ordetroepen, in Bagdad, Nasiriya en andere steden. Daarnaast zijn er berichten over intimidatie, arrestaties en *incommunicado* detentie van activisten, journalisten en demonstranten.¹⁰⁸ In provinciehoofdstad Nasiriya (Dhi Qar) staken demonstranten uit onvrede kantoren van politieke partijen en milities in brand.¹⁰⁹ Ditmaal bleef het in Basra in de eerste week van oktober 2019 redelijk rustig en liepen de demonstraties niet uit op gewelddadige confrontaties zoals elders in het land.¹¹⁰ Een verklaring die gegeven werd voor het feit dat de demonstraties in het zuiden na enkele dagen weer in intensiteit afnamen, is het gegeven dat de religieuze gedenkdag *Arabaeen* aanstaande was. Voor deze sjiitische gedenkdag komen tienduizenden (buitenlandse) pelgrims naar Karbala en Najaf. Deze pelgrimstocht is voor veel ondernemers dan ook een grote bron van inkomsten die niet gemist kan worden.¹¹¹ Na afloop van deze religieuze gedenkdagen gingen de demonstraties vanaf 25 oktober 2019 weer door in Dhi Qar, Basra, Karabala, Wasit en andere zuidelijke provincies. Demonstranten bezetten daarbij onder meer belangrijke toegangswegen en bruggen en de internationale haven van Irak in de provincie Basra.¹¹² In de stad Nasiriya kwamen op één dag eind november 2019 tientallen demonstranten om het leven. In de steden Najaf en Karbala werden gebouwen van het Iraanse consulaat in brand gestoken door demonstranten, die daarmee hun onvrede wilden uiten over Iraanse bemoeienis in de Iraakse politiek.¹¹³

Aanslagen

In het zuiden komen, ondanks aanhoudende veiligheidsoperaties, ook terroristische aanslagen voor. Eind augustus 2019 raakten tientallen mensen gewond bij een aanslag op een markt in Musayab, provincie Babil. In september 2019 vond er een bomaanslag plaats op een bus bij een controlepost in het oosten van de provincie Karbala. Bij de aanslag kwamen twaalf burgers om het leven en raakten enkelen gewond. ISIS eiste de verantwoordelijkheid voor de aanslag op.¹¹⁴ Aanslagen in de provincies Babil en Karbala zijn voornamelijk gericht op veiligheidstroepen van het Iraakse leger en PMF, maar ook sjiitische burgers in het zuiden van Irak zijn het doelwit van terroristische aanslagen.¹¹⁵

¹⁰⁸ Al-Jazeera, *Iraqi security forces open fire on protesters in Baghdad*, 4 oktober 2019; UNAMI, *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq: update. 25 October – 4 November 2019*, 5 november 2019; UNAMI, *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq – 2nd update*, 9 december 2019; vertrouwelijke bron, 10 december 2019.

¹⁰⁹ Vertrouwelijke bron, 7 oktober 2019.

¹¹⁰ The Economist, *Iraqi protesters call for the fall of the regime*, 8 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 6 oktober 2019.

¹¹¹ Vertrouwelijke bron, 8 oktober 2019.

¹¹² Al-Jazeera, *Iraqi forces kill several protesters in Baghdad and Basra*, 8 november 2019; UNAMI, *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq: update. 25 October – 4 November 2019*, 5 november 2019.

¹¹³ Al-Jazeera, *Iraqi families mourn their dead after protests' 'bloodiest day'*, 29 november 2019; Baghdad Post, *Iraqi protesters again set fire to Iranian consulate*, 2 december 2019.

¹¹⁴ NRT, *Islamic State claims responsibility for Karbala bomb; PM says suspect arrested*, 21 september 2019; vertrouwelijke bron, 21 september 2019.

¹¹⁵ Vertrouwelijke bron, 21 september 2019.

Eind januari 2019 kon een aanslag door ISIS met een zelfmoordbomauto worden verijdeld door een PMF-militie bij een controlepost in Jurf al-Sakhar (officieel na de heroovering omgedoopt tot Jurf al-Nasr).¹¹⁶ Medio 2019 kwamen in dezelfde stad militieleden om het leven bij twee aanslagen.¹¹⁷

Jurf al-Sakhar is een plaats in het zuiden van Irak die in 2014 is heroverd op ISIS. Het dorp is door het leger en PMF-milities bevrijd. Voor zover zijn de enige inwoners van dit dorp de aanwezige militieleden. In dit gebied stonden controleposten die sinds de bevrijdingsoperaties door PMF-milities bemand worden. Jurf al-Sakhar ligt niet op de doorgaande weg van Bagdad naar het zuiden, maar ten westen van de rivier de Eufraat. Dit strategisch belangrijke gebied ligt in de provincie Babil en dichtbij de provincies Bagdad, Karbala, en Anbar.¹¹⁸

Een andere vorm van geweld die voorkomt in het zuiden van Irak, met name in de provincie Basra, is geweld tegen zaken of personen die door conservatieve islamitische groepen als *haram* (verboden) worden beschouwd. Zo vond bijvoorbeeld in september 2019 een aanslag plaats op een bus die gebruikt werd om vrouwelijke medewerkers van een koffiehuis naar hun werk te brengen. Bij de aanslag werd een dreigbrief achtergelaten. Uit de berichtgeving blijkt niet dat er personen in de bus aanwezig waren op het moment van de ontploffing.¹¹⁹

1.2.4 Koerdische Autonome Regio (KAR)

In de Koerdische Autonome Regio is de algemene veiligheidssituatie vergelijkbaar met de situatie zoals beschreven in de vorige verslagperiode. De voornaamste inbreuk op de veiligheid van burgers waren de Turkse (lucht)aanvallen op PKK-doelen in het noordelijk grensgebied.

Turkije bestrijdt al jarenlang de Koerdische afscheidingsbeweging PKK, zowel in eigen land als in buurland Irak. De PKK-leden zitten met name in het berggebied in de grensregio, waaronder het Qandil-gebergte. Hoewel het gebied dunbevolkt is, zoekt de PKK de nabijheid van de burgerbevolking op. Hierdoor zouden ook in deze verslagperiode weer enkele burgers om het leven gekomen (mogelijk twintig) of gewond geraakt zijn bij de gewelddadige confrontaties tussen Turkije en de PKK.¹²⁰

In september 2018 en juli 2019 vuurde het *Iranian Revolutionary Guard Corps* naar eigen zeggen vanuit Iran enkele raketaanvallen uit op Iraans-Koerdische oppositiegroepen die hun hoofdkwartieren in de Iraaks Koerdische regio hebben. Bij de aanvallen in september 2018 kwamen naar verluidt zeventien personen om het leven en raakten tientallen gewond, onder wie burgers.¹²¹

¹¹⁶ ISW, *ISIS's second comeback*, juni 2019, p50.

¹¹⁷ Al-Monitor, *Islamic State in Iraq is not over yet*, 8 juni 2019.

¹¹⁸ Vertrouwelijke bron, december 2018; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

¹¹⁹ Vertrouwelijke bron, 24 september 2019. Zie ook het algemeen ambtsbericht Irak van november 2016, p52.

¹²⁰ Human Rights Watch, *World report 2019 – Iraq*, UN Security Council, *Implementation of resolution 2421*, 1 februari 2019; Rudaw, *Four civilians killed in Turkish airstrikes on Qandil region*, 27 juni 2019; Airwars, *Turkish military in Iraq & Syria* <https://airwars.org/civilian-casualties/?belligerent=turkish-military&country=iraq> geraadpleegd op 9 oktober 2019; ICG, *Assessing the fatalities in Turkey's PKK conflict*, 22 oktober 2019.

¹²¹ The Washington Institute, *Iran's missile attack in Iraqi Kurdistan could backfire*, 11 september 2018; Rudaw, *Iran artillery kills 18-year-old, wounds 2 of her brothers in Kurdistan Region*, 10 juli 2019; The Defense Post, *Iran strikes militants in Iraqi Kurdistan*, 12 juli 2019; Al-Monitor, *Iran shells Iraqi Kurdistan Region*, 12 juli 2019; vertrouwelijke bron, 15 juli 2019.

Het *Institute for the Study of War* (ISW) schreef in april 2019 dat ISIS zijn netwerk uitbreidt in de Koerdische Regio. Dit blijkt volgens het instituut onder meer uit het gegeven dat de Koerdische veiligheidsdiensten Arabische leden van drie verschillende ISIS-cellen in de provincie Suleymaniyah heeft opgespoord en opgepakt.¹²²

In het voorjaar van 2019 kwamen in het noorden van Irak op verschillende plaatsen akkerbouwbranden voor, waaronder in het betwiste gebied rond Makhmour (Erbil). Dit is een jaarlijks terugkerend fenomeen (zie ook paragraaf 1.2.2.), waarvan de oorzaak per plaats en per keer verschilt: eigenhandig als landbouwmethode; per ongeluk of als gevolg van nalatigheid; als gevolg van een tribaal of arbeidsconflict of als terreurdaad. ISIS eiste in 2019 de verantwoordelijkheid op voor een aantal branden. In sommige gevallen waren de eigenaren voorafgaand aan de brand afgeperst.¹²³

Op 17 juli 2019 vond in Erbil, de hoofdstad van de Koerdische Autonome Regio, een dodelijke aanslag plaats in een Turks restaurant. Het doelwit was een Turkse man die op het Turkse consulaat in Erbil werkte. Daarnaast kwamen één of twee Iraaks-Koerdische burgers om het leven. In de dagen na de aanslag werden zes personen gearresteerd, waarvan drie met de Turkse nationaliteit en drie personen afkomstig uit de KAR. Turkije hield de door hen als terroristische groepering aangemerkte PKK verantwoordelijk voor de aanslag. In vergelding op de aanslag heeft Turkije enkele luchtaanvallen op PKK-doelen in Irak uitgevoerd. Naar verluidt zouden hierbij ook enkele verdachten van het plannen van de aanslag zijn omgekomen.¹²⁴

In de Koerdische regio vonden, in vergelijking met de demonstraties in Bagdad en het zuiden van Irak, slechts kleinschalige demonstraties plaats. Deze werden doorgaans ingegeven door een achterstallige uitbetaling van salarissen of hoge werkloosheid.¹²⁵

1.3 De Popular Mobilisation Forces (PMF)

De *Popular Mobilisation Forces* (PMF, *Hashd al-Shaabi*¹²⁶) zijn in het leven geroepen naar aanleiding van de oproep van de sjiitische geestelijke al-Sistani eind 2014 om ISIS te bestrijden. Veel sjiieten gaven gehoor aan deze oproep. Veel milities die gebieden bevrijd hadden bleven na de bevrijding achter om de veiligheid en orde te bewaken. Op lokaal niveau ontstonden ook tal van andere milities, doorgaans georganiseerd langs etnische of religieuze lijnen. Zo zijn er jezidi, christelijke, soennitische en Shabak milities die ook onder de PMF vallen. Milities die banden onderhouden met buurland Iran worden als de machtigste milities binnen de PMF aangeduid. In juli 2019 heeft de Iraakse premier met een decreet verdere integratie¹²⁷ van de PMF-milities in het Iraakse leger afgekondigd. In het decreet staat onder meer dat alle regels die van toepassing zijn op het leger, ook van toepassing zullen zijn op de milities, tenzij uitzonderingen expliciet bekend zijn gemaakt.

¹²² ISW, *ISW Blog: ISIS Resurgence Update*, 19 april 2019.

¹²³ Rudaw, *ISIS burns crop fields in Makhmour after farmers refuse to pay tax*, 14 mei 2019; vertrouwelijke bron, 24 mei 2019.

¹²⁴ Al-Monitor, *Kurdish officials in Iraq await fallout from Turkish diplomat's death*, 23 juli 2019; Reuters, *Turkish air strikes kill planners of Erbil attack: security source*, 25 juli 2019; Rudaw, *Erbil security pursue 7th suspect wanted in Turkish diplomat killing*, 27 juli 2019.

¹²⁵ Al-Jazeera, *Why are Iraqi Kurds not taking part in protests?*, 11 november 2019; vertrouwelijke bron, 18 november 2019.

¹²⁶ Ook wel aangeduid met de term *Popular Mobilisation Units* (PMU).

¹²⁷ Het proces van integratie was in 2016 begonnen.

Twee maanden later verklaarde de commandant van de PMF, Fali al-Fayyadh, dat de milities gebruik zullen maken van de rangen en titels zoals gebruikelijk in het Iraakse leger. Ook zijn de wapendepots van de PMF-milities officieel onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Defensie geplaatst.¹²⁸

Ondanks integratie in de nationale veiligheidsstructuur, opereren milities vaak op een lokaal niveau waarbij zij loyaal en gehoorzaam zijn aan hun eigen commandant. Grip van de autoriteiten op het doen en laten van de milities – vooral waar het illegale acties als smokkel en afpersing betreft – was in de verslagperiode beperkt.¹²⁹

De Ninewa-vlakte is ruraal gebied ten zuidoosten van de provinciehoofdstad Mosul. In dit gebied woonde voor de komst van ISIS een etnisch en religieus gemengde bevolking, van onder meer christenen, Koerden, Arabieren, jezidi's, Shabak en Turkmenen. Op de Ninewa-vlakte opereerden twee milities: de 30ste brigade, genaamd *Liwa al-Shabak* en de 50ste brigade genaamd *Kata'ib Babiliyun*. Liwa al-Shabak bestaat voornamelijk uit leden met een Shabak-afkomst. De militie houdt zich bezig met vastgoed, wederopbouw en het innen van belasting bij controleposten. Hierdoor zijn christenen uit deze regio beperkt in hun terugkeer. De Kata'ib Babiliyun profileert zich als een christelijke militie. De aanvoerder is een christen uit Bagdad die nauwe banden onderhoudt met Iran. Het grootste deel van de militieleden zijn niet-christenen uit Bagdad en zuidelijkere provincies. Hierdoor staat deze militie niet op goede voet met de lokale kerkleiders en de christelijke bevolking op de vlakte.¹³⁰

Volgens een vertrouwelijke bron waren de troepen van het leger te onderscheiden van de PMF-milities op basis van uiterlijke kenmerken. De manschappen van het leger zijn meer gedisciplineerd in het dragen van hun uniform, mogen geen baard laten staan en zullen geen vlaggen hijsen anders dan de Iraakse vlag. PMF-milities hebben elk hun eigen vlag.¹³¹ Officiële integratie van de PMF in het Iraakse leger moet leiden tot het wegvallen van dit onderscheid. Het is onbekend in hoeverre de uiterlijke kenmerken van PMF-milities aan het eind van de verslagperiode daadwerkelijk uitgebannen zijn.¹³²

Het voormalig ISIS-gebied besloeg veelal gebieden waar soennieten destijds in de meerderheid waren. De milities zijn met name aanwezig in de provincies Salaheddin, Ninewa, Kirkuk en Diyala. Op sommige locaties hebben PMF-milities primair de verantwoordelijkheid voor de veiligheidssituatie.¹³³ Sjiitische milities in overwegend soennitisch gebied beletten sommige soennitisch-Arabische of soennitisch-Turkmeense ontheemden terug te keren naar hun woonplaatsen. Anderen wilden zelf niet terug keren uit angst door deze milities als ISIS-aanhanger te worden bestempeld.

¹²⁸ Rudaw, *Iraqi PM approves new PMF structure in step towards its integration into army*, 21 september 2019; vertrouwelijke bron, 7 mei 2019; War on the Rocks, *Who's afraid of the Hashd?*, 10 september 2019; vertrouwelijke bron, 23 september 2019.

¹²⁹ The Washington Institute, *Normalizing security in the Nineveh Plains*, 5 juli 2019; War on the Rocks, *Who's afraid of the Hashd?*, 10 september 2019.

¹³⁰ The Washington Institute, *Normalizing security in the Nineveh Plains*, 5 juli 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; Al-Monitor, *Iraqi decision to remove Shabak PMU from Nineveh Plains stirs conflict*, 31 augustus 2019.

¹³¹ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

¹³² Vertrouwelijke bron, 2 juli 2019; Rudaw, *Hashd leader asks Iraqi PM for 2 more months to integrate into Army*, 30 juli 2019.

¹³³ Aled, *Behind frenemy lines: uneasy alliances against IS in Iraq*, 1 maart 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

Veel milities die deel uitmaken van de PMF zijn politiek actief. Sommige milities zijn direct voortgekomen uit bestaande politieke partijen. Een aantal milities heeft zich verenigd in de Fatah Alliantie. Hierdoor maakt een significant aantal PMF-leiders sinds de verkiezingen van mei 2018 deel uit van het parlement in centraal Irak. Milities hebben hierdoor stevige posities in cruciale ministeries, zoals het ministerie van Binnenlandse Zaken.¹³⁴ Officiële pogingen om militaire groepen te weren uit politieke verkiezingen¹³⁵ mislukten, wat aantoont dat de macht van de staat over de PMF beperkt was. De PMF heeft zich ook op economisch vlak een plaats in de Iraakse samenleving verworven. In voormalig ISIS-gebied zijn zij actief op het gebied van wederopbouw en het verstrekken van diensten. Maar ook in andere gebieden waar de overheid in gebreke gebleven is, hebben PMF-milities niet-militaire activiteiten ontplooid, bijvoorbeeld het aanleggen van infrastructuur.¹³⁶

Tijdens de grote demonstraties in de eerste week van oktober 2019 in centraal Irak kwamen berichten naar buiten dat leden van aan Iran gelieerde milities op eigen initiatief met scherp zouden hebben geschoten op demonstranten. Het overheidsonderzoek hiernaar stelde dat er 149 burgers door geweld om het leven gekomen waren. Acht leden van veiligheidstroepen waren omgekomen. In het onderzoek werd aangegeven dat er geen officieel bevel was gegeven om met scherp te schieten op de demonstranten. Officiers en commandanten hadden de controle over hun manschappen verloren, waardoor er chaos was ontstaan. Er werden geen specifieke daders van het excessieve geweld aangewezen in het rapport. Onder de demonstranten leefde de overtuiging dat aan Iran gelieerde sjiitische milities achter het geweld tegen de demonstranten zaten. De demonstranten protesteerden onder andere tegen het in hun ogen slechte bestuur van de voornamelijk sjiitische politieke elite en tegen de te grote invloed van Iran op de Iraakse politiek.¹³⁷ De demonstraties die in oktober 2019 begonnen waren, duurden aan het einde van de verslagperiode nog voort.

Rekrutering

In de beginperiode van de PMF sloten tienduizenden mannen zich vrijwillig aan bij een militia. Na het territoriaal verslaan van ISIS hebben de milities op bepaalde plekken de ordehandhaving en veiligheidscontrole overgenomen. De milities werden stapsgewijs geïntegreerd in het Iraakse veiligheidsapparaat. Uit de geraadpleegde bronnen ontstaat het beeld dat de milities voor werving geen noodzaak zien tot gedwongen rekrutering. Wel kan een jongen of man financiële of sociale druk ervaren om zich aan te melden als militielid. Eén bron stelde dat mannen zich juist aansluiten bij een militia vanwege aanzien, een wapen en geld en dat de milities geen gedwongen rekrutering hoeven te gebruiken.¹³⁸ Eén rapport stelt dat Asa'ib Ahl al-Haqq, een sjiitische militia, leden rekruteerde onder voormalige ISIS-strijders als voorwaarde om terug te mogen keren.¹³⁹

¹³⁴ International Crisis Group, *Iraq's paramilitary groups: The challenge of rebuilding a functioning state*, 30 juli 2018, p ii, 6-7; Aclad, *Behind frenemy lines: uneasy alliances against IS in Iraq*, 1 maart 2019; NBC News, *Iraq's atheists go underground as Sunni, Shiite hard-liners dominate*, 5 april 2019; Al-Monitor, *Regional, international actors risk making matters worse in Iraq's Sinjar*, 16 september 2019.

¹³⁵ In de Iraakse grondwet staat dat politieke activiteit verboden is voor gewapende actoren.

¹³⁶ International Crisis Group, *Iraq's paramilitary groups: The challenge of rebuilding a functioning state*, 30 juli 2018, p6-7, 10-11; Clingendael, *CRU Policy brief. From soldiers to politicians? Iraq's Al-Hashd Al-Sha'abi 'on the march'*, november 2018, p5, 8.

¹³⁷ NRT News, *Iraqi security forces used excessive force against protests, 157 killed: report*, 22 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 27 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 10 december 2019.

¹³⁸ ICG, *Iraq's paramilitary groups: The challenge of rebuilding a functioning state*, 30 juli 2018, p i, 1-2; Clingendael, *CRU Policy brief. From soldiers to politicians? Iraq's Al-Hashd Al-Sha'abi 'on the march'*, november 2018, p7; vertrouwelijke bron, 18 september 2019.

¹³⁹ LSE Middle East Centre, *Iraq's disputed boundaries after ISIS*, februari 2019, p14, 15.

Human Rights Watch schreef dat ontheemden die gedwongen worden om terug te keren naar hun plaats van herkomst, bij terugkeer het risico lopen om gedwongen gerekruteerd te worden door lokale milities. Verdere details omtrent het gedwongen karakter van de rekrutering ontbreken in het artikel.¹⁴⁰

De Verenigde Naties hebben in 2018 vijf gevallen verifieerd van jongens tussen twaalf en vijftien jaar oud die door de politie in Ninewa gerekruteerd waren om de versterking van een controlepost te bouwen. Afgezien daarvan noemt het rapport enkel rekrutering door ISIS.¹⁴¹ Informatie over het rekruteren van kinderen uit het *Iraq 2018 Human Rights Report* van het *United States Department of State* door verschillende instanties en groeperingen ziet uitsluitend op de periode voorafgaand aan de huidige verslagperiode.¹⁴²

Onderlinge spanningen en gewapende confrontaties

Na de territoriale overwinning op ISIS ontstond er onderlinge competitie en wrijving tussen de verschillende milities. Deze liepen soms op gewapende confrontaties uit. Hoewel onderlinge spanningen bleven bestaan, nam in de loop van 2018 het aantal gewapende confrontaties tussen milities significant af. Dit wordt onder meer verklaard door een meer nationale focus van de milities in verband met de verkiezingen dat jaar en de stapsgewijze integratie van de milities in het Iraakse leger.¹⁴³

Onderlinge spanningen tussen verschillende milities waren vooral ontwrichtend in Tel Afar en Baiji. De lokale bevolking vreesde oplopende spanningen die enkele keren waren uitgelopen op gewapende confrontaties. Voor zover bekend vielen er geen burgerslachtoffers bij deze confrontaties.¹⁴⁴

1.4 Buitenlandse actoren/interventies

De internationale anti-ISIS coalitie onder leiding van de Verenigde Staten van Amerika traint Iraakse militairen en ondersteunt Irak bij het bestrijden van ISIS. Nederland is aangesloten bij deze coalitie.¹⁴⁵ De *NATO Mission in Iraq* (NMI) en de *EU Advisory Mission in Iraq* (EUAM Iraq) ondersteunen de veiligheidsdiensten bij hervormingen.¹⁴⁶

Turkije voert nog altijd met grote regelmaat luchtaanvallen uit op voor hen vijandige doelen in de Koerdische regio in Irak, met name in het grensgebied met Turkije, maar ook in de buurt van een vluchtelingenkamp van Turkse Koerden in Makhmour. De aanvallen zijn gericht op (vermeende) posities van de PKK, de (door Turkije en andere landen) als terroristisch aangemerkte Koerdische verzetsbeweging.¹⁴⁷

¹⁴⁰ HRW, *Iraq: not a homecoming*, 14 juni 2019.

¹⁴¹ UN General Assembly - Security Council, *Children and armed conflict*, 20 juni 2019, p1, 13-14.

¹⁴² US DoS, *Iraq 2018 Human Rights Report*, p24, 55.

¹⁴³ Clingendael, *CRU Policy brief. From soldiers to politicians? Iraq's Al-Hashd Al-Sha'abi 'on the march'*, november 2018.

¹⁴⁴ IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p42, 46, 48 en 54; The Washington Institute, *Normalizing security in the Nineveh plains*, 5 juli 2019.

¹⁴⁵ Global Coalition, Mission, ongedateerd <https://theglobalcoalition.org/en/mission/#military-progress> geraadpleegd 3 december 2019; Ministerie van Buitenlandse Zaken e.a., *Kamerbrief over Nederlandse bijdrage anti-ISIS coalitie en veiligheidsinzet in Irak 2020-2021*, 18 oktober 2019.

¹⁴⁶ NATO Mission in Iraq, <https://jfcnaples.nato.int/nmi> geraadpleegd 13 november 2019; EU Advisory Mission in Iraq, https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/euam-iraq/33962/about-euam-iraq_en geraadpleegd 13 november 2019.

¹⁴⁷ Kurdistan 24, *Turkish jets bomb outskirts of Kurdish refugee camp in disputed Makhmour*, 19 juli 2019; The Arab Weekly, *Diplomat's assassination in Erbil puts Turkish presence in Iraq under spotlight*, 27 juli 2019; Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Beantwoording vragen van het lid Karabulut over een vluchtelingenkamp in het noorden van Irak*, 26 augustus 2019; Rudaw, *Turkey bombs Kurdish village north of Sulaimani*, 27 november 2019.

Bij Turkse luchtaanvallen en bij grondgevechten vielen aan beide zijden slachtoffers. Daarnaast vielen bij deze gewelddadige confrontaties ook burgerdoden en raakten burgers gewond. De aantallen burgerdoden zijn moeilijk te verifiëren. In de verslagperiode zouden mogelijk ongeveer twintig burgers door dit geweld om het leven gekomen zijn.¹⁴⁸ Dorpelingen die in de directe omgeving van de doelwitten wonen, kozen vanwege het aanhoudende geweld ervoor om hun dorp – al dan niet tijdelijk – te verlaten, daarbij vaak hun bron van inkomsten (landbouw) achterlatend.¹⁴⁹

Iran heeft in de verslagperiode enkele aanvallen uitgevoerd op doelen in het grensgebied in het noorden van Irak. Evenals in de vorige verslagperiode waren de aanvallen gericht op Iraans-Koerdische groeperingen die (gewapende) oppositie voeren tegen de Iraanse autoriteiten.¹⁵⁰

In juli en augustus 2019 zijn verschillende wapendepots aangevallen van PMF-milities die banden met Iran onderhouden. De milities legden de verantwoordelijkheid voor de aanvallen bij Israël. De Iraakse premier verklaarde dat er indicaties zijn dat Israël en de Verenigde Staten achter de aanvallen zaten. Israël heeft de verantwoordelijkheid opgeëist noch ontkend.¹⁵¹

¹⁴⁸ De informatie over burgerdoden is moeilijk onafhankelijk te verifiëren, onder meer omdat het onderscheid tussen een burger en een strijder niet altijd met zekerheid te maken is. Airwars – Turkish Military in Iraq and Syria – Civilian casualties from Turkish actions in Iraq <https://airwars.org/civilian-casualties/?belligerent=turkish-military&country=iraq> geraadpleegd 27 augustus 2019.

¹⁴⁹ HRW, *World report 2019 – Iraq*, Rudaw, *Turkish helicopter gunship pursues PKK into Kurdistan Region villages*, 5 mei 2019; Airwars, *Turkish military in Iraq & Syria* <https://airwars.org/civilian-casualties/?belligerent=turkish-military&country=iraq> geraadpleegd op 9 oktober 2019. Zie paragraaf 1.2.4.

¹⁵⁰ Al-Monitor, *Iran shells Iraqi Kurdistan Region*, 12 juli 2019. Zie paragraaf 1.2.4.

¹⁵¹ The Wall Street Journal, *Israel strikes Iraq in expansion of campaign against Iran*, 23 augustus 2019; vertrouwelijke bron, 26 augustus 2019; The Defense Post, *'Indications' Israel behind PMU base strikes, Iraq PM Abdul Mahdi says*, 30 september 2019.

2 Identiteit en nationaliteit

2.1 Documenten

Identiteitsdocumenten zijn vereist voor een aantal procedures en diensten. Een kind moet een geboorteakte hebben om bijgeschreven te kunnen worden op de voedseldistributiekaart van het gezin waartoe hij behoort. Op zesjarige leeftijd heeft een kind een identiteitskaart nodig, om toegelaten te worden op school. Als een kind voor die leeftijd een buitenlandse reis gaat maken, heeft het een identiteitskaart nodig om een paspoort aan te kunnen vragen. Ook voor toegang tot gezondheidszorg, aangifte van geboorte, het huren van een woning, woonregistratie en bij het aangaan van een arbeidsovereenkomst moet een Iraakse burger identiteitsdocumenten kunnen overleggen.¹⁵²

Dit heeft bij Irakezen tot het gebruik geleid dat zij voor elke officiële handeling, zoals het aanvragen van documenten, al hun relevante documenten en vaak ook die van hun vader met zich meebrengen, zoals identiteitskaart, nationaliteitsverklaring (of nationale kaart ter vervanging van beide documenten), woonverklaring van het hoofd van het gezin, de voedseldistributiekaart van het gezin en indien gehuwd de huwelijksakte.¹⁵³

Op een binnenlandse reis komt een Irakees nagenoeg onvermijdelijk langs verschillende controleposten. Daar moet hij zijn identiteit aan kunnen tonen. Gebrek aan (voldoende) identiteitsdocumenten kan leiden tot ondervraging. Het verschilt per controlepost welke documenten geëist worden of als voldoende worden beschouwd.¹⁵⁴

De biometrie (foto, vingerafdruk, irisscan) van de burger die wordt afgenomen bij de aanvraag van een nationale kaart of paspoort, wordt opgeslagen in een centrale database van het ministerie van Binnenlandse Zaken.¹⁵⁵ Volgens één bron heeft ook de veiligheidsdienst van dat ministerie toegang tot de database.¹⁵⁶

2.1.1 *Identiteitsdocumenten*

Nationale kaart

Irak is sinds 2015 bezig met de invoering van de nationale kaart¹⁵⁷, in het Engels aangeduid met de term *unified national identity card*. De nationale kaart is het identiteitsdocument in creditcardformaat, dat de identiteitskaart en de nationaliteitsverklaring¹⁵⁸ vervangt. Het document wordt aangevraagd bij het directoraat van nationale identiteit, onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

¹⁵² EASO, *Country of origin information report. Iraq: internal mobility*, februari 2019, p19; NRC, *No documents, no future*, 30 april 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

¹⁵³ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁵⁴ US DoS, *Iraq 2018 Human Rights report*, p35; NRC, *No documents, no future*, 30 april 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

¹⁵⁵ UK Home Office, *Country policy and information note. Iraq: internal relocation, civil documentation and return*, februari 2019, p32; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019; Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Electronic ID card*, laatst bijgewerkt 27 september 2018, geraadpleegd op 5 december 2019.

¹⁵⁶ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

¹⁵⁷ *Al-bitaqa al-wataniya*.

¹⁵⁸ Voor een beschrijving van de identiteitskaart en de nationaliteitsverklaring wordt verwezen naar het Algemeen ambtsbericht Irak van mei 2018.

De kaart moet in persoon aangevraagd en opgehaald worden in verband met het afnemen van biometrische gegevens en controle daarvan bij uitgifte van de kaart. Het document is tien jaar geldig. In tegenstelling tot de traditionele identiteitskaart en de nationaliteitsverklaring, die handgeschreven persoonsinformatie bevatten, zijn de basale persoonsgegevens op de nationale kaart met technische apparatuur aangebracht. Daarnaast bevat het document een chip, waarmee informatie uit te lezen valt die niet zichtbaar op de buitenkant van de kaart gedrukt is, zoals bijvoorbeeld de religie van de houder.¹⁵⁹

In 2018 waren er nog talloze locaties, met name in de provincies Anbar, Salaheddin, Diyala en Ninewa, waar de kantoren van de burgerlijke stand niet waren toegerust met de benodigde apparatuur om de nationale kaart af te kunnen geven. Op die locaties werden nog traditionele identiteitskaarten en nationaliteitsverklaringen afgegeven. Het is onbekend hoe groot het aantal locaties in 2019 was waar geen nationale kaart afgegeven kon worden. De aanvraag moet gedaan worden op de locatie waar de kernfamilie geregistreerd staat.¹⁶⁰

Om de nationale kaart aan te vragen, moeten originelen van de traditionele identiteitskaart¹⁶¹, de nationaliteitsverklaring¹⁶² en de woonverklaring¹⁶³ overgelegd worden.¹⁶⁴ Kantoren die de nationale kaart afgeven, zijn gestopt met het afgeven van traditionele identiteitskaarten.¹⁶⁵ Het ontbreken van één of meerdere identiteitsdocumenten is een probleem dat vooral onder ontheemden voorkomt. Het is niet bekend hoe de aanvraag wordt behandeld van iemand die niet beschikt over de traditionele identiteitskaart en/of nationaliteitsverklaring.¹⁶⁶

Voor zover bekend is het vooralsnog niet mogelijk om een nationale kaart vanuit het buitenland aan te vragen.¹⁶⁷

Paspoort

De laatste versie van het Iraakse paspoort is van de A-serie. Dit document is geldig voor acht jaar. Als een Iraakees voor het eerst of opnieuw een paspoort aanvraagt zal hij, ongeacht het type van zijn voorgaande paspoort, altijd in het bezit worden gesteld van een dergelijk paspoort. De aanvraag moet in persoon gedaan worden bij het directoraat paspoorten. Het paspoort moet in persoon worden opgehaald. Het paspoort bevat naast biometrische gegevens ook de handtekening van de houder. Vanaf 1 januari 2017 is het in de Koerdische Autonome Regio niet meer mogelijk om een paspoort te krijgen op basis van een traditionele identiteitskaart. Voor een paspoortaanvraag is het kunnen overleggen van een nationale kaart één van de vereisten.¹⁶⁸

¹⁵⁹ EASO, *Country of origin information report. Iraq: internal mobility*, februari 2019, p21-22; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019; Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Electronic ID card*, laatst bijgewerkt 27 september 2018, geraadpleegd op 5 december 2019.

¹⁶⁰ EASO, *Country of origin information report. Iraq: internal mobility*, februari 2019, p21-22; vertrouwelijke bron, 18 september 2019; Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Electronic ID card*, laatst bijgewerkt 27 september 2018, geraadpleegd op 17 oktober 2019.

¹⁶¹ *Al-bitāqa al-shakhsiya* ook wel *bitāqa hawwiya ahwal madani* genoemd of in de volksmond kortweg *jinsiya*. Algemeen ambtsbericht Irak, mei 2018; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁶² *Shahada al-jinsiya*.

¹⁶³ *Bitāqa al-sakan*.

¹⁶⁴ Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Electronic ID card*, laatst bijgewerkt 27 september 2018, geraadpleegd op 17 oktober 2019.

¹⁶⁵ Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – National ID card*, laatst bijgewerkt 18 januari 2019, geraadpleegd op 17 oktober 2019.

¹⁶⁶ Zie paragraaf 2.1.3. Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

¹⁶⁷ Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Electronic ID card*, laatst bijgewerkt 27 september 2018, geraadpleegd op 17 oktober 2019.

¹⁶⁸ Immigration and Refugee Board of Canada, *Iraq: information on the appearance of passports etc.* 13 juli 2017; Immigration and Refugee Board of Canada, *Responses to information requests. IRQ105845.E*, 23 augustus 2017;

Een andere bron verklaarde dat het – in centraal-Irak – mogelijk is om een paspoort aan te vragen met een traditionele identiteitskaart.¹⁶⁹ De informatie kon niet worden geverifieerd.

Een paspoort kan in het buitenland in persoon aangevraagd worden bij een Iraakse ambassade of consulaat.¹⁷⁰

2.1.2 Overige documenten

Naast de identiteitsdocumenten beschikt elke Iraakse familie over een woonverklaring en een distributiekaart. Daarnaast kan een meerderjarige Iraakees over een kieskaart beschikken.¹⁷¹

Woonverklaring

De woonverklaring bevat enkel de gegevens van de hoofdbewoner, doorgaans de vader van het gezin. Het document is geldig zolang hij en zijn gezin op het geregistreerde adres woonachtig zijn. In het geval van echtscheiding of overlijden van de echtgenoot, kan de vrouw het hoofd van het gezin worden en de woonverklaring op haar naam laten zetten. Als een zoon het ouderlijk gezin verlaat en een eigen gezin sticht, krijgt hij zijn eigen woonverklaring. Om een woonverklaring aan te vragen, moet men, naast de identiteitskaart en de nationaliteitsverklaring of de nationale kaart, beschikken over een aanbevelingsbrief van de *mukhtar* (wijkhoofd). De verklaring wordt in centraal Irak aangevraagd op een lokaal politiebureau, maar de afgifte is de verantwoordelijkheid van het directoraat-generaal van nationaliteit, een onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken. In de Koerdische regio wordt de woonverklaring afgegeven door de politie. Doorgaans is het verkrijgen van een woonverklaring een eenvoudige procedure. De houder van de woonverklaring hoeft dit document volgens een bron niet standaard bij zich te dragen. Het document wordt in principe wel getoond bij de aanvraag van elk ander (identiteits-)document.¹⁷²

Eén bron rapporteerde aangaande de woonverklaring het volgende. Sommige Irakezen die woonachtig zijn in een andere provincie dan hun provincie van herkomst, zouden ervoor kiezen hun woonregistratie niet over te zetten naar hun nieuwe woonplaats. Dit zou met name gelden voor personen die voor hun werk verhuisd zijn, maar verwachten ooit weer terug te verhuizen naar hun provincie van herkomst. Dit betekent evenwel dat zij voor administratieve zaken met betrekking tot persoonsdocumentatie naar de provincie van herkomst moeten reizen. Doorgaans ondervinden deze personen geen hinder van het feit dat zij geen woonverklaring van hun daadwerkelijke woonadres hebben, onder meer omdat in het dagelijks leven niet naar dit document (waarvan er immers slechts een per huishouden is) gevraagd wordt. In de zeer uitzonderlijke situatie dat een woonwijk om veiligheidsredenen wordt afgesloten en alleen bewoners van de wijk met een geldige woonregistratie toegelaten worden, kan dit ertoe leiden dat iemand tijdelijk zijn woning niet kan bereiken.¹⁷³

vertrouwelijke bron, 30 juli 2019; Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Passport*, laatst bijgewerkt 27 september 2018, geraadpleegd op 5 december 2019.

¹⁶⁹ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁷⁰ Republic of Iraq – Ministry of Foreign Affairs, *Passport issuance*, ongedateerd <https://www.mofa.gov.iq/passport-issuance> geraadpleegd op 17 oktober 2019.

¹⁷¹ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁷² Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Statement of Residence*, laatst bijgewerkt 10 maart 2015, geraadpleegd op 5 december 2019; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁷³ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

Voedseldistributiekaart

Naar verluidt beschikt elk Iraaks gezin, ongeacht de financiële situatie van het gezin, over een voedseldistributiekaart¹⁷⁴ (*Public Distribution System card*, PDS). De distributiekaart is een document dat voor het hele huishouden geldt. De namen van alle familieleden staan op de kaart vermeld. De familie is zelf verantwoordelijk voor het aanmelden van een pasgeboren gezinslid. Als men, al dan niet opzettelijk, een emigratie of overlijden van een familielid niet meldt, kan de naam van deze persoon voor lange tijd op de kaart blijven staan, tot de distributeur hem erop aanspreekt. De distributie van goederen en de afgifte van de kaart valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Handel. Elke wijk heeft een lokale distributeur die namens het ministerie de distributie van de goederen verzorgt. Hij is ook degene die de mutaties op de kaart, in geval van overlijden of geboorte, namens het gezin bij het ministerie regelt. Een distributeur wordt onder andere geselecteerd op basis van het feit dat hij goed is ingewijd in de buurt en de samenstelling van de gemeenschap goed kent.¹⁷⁵

In mei 2019 begonnen de Iraakse autoriteiten een proef met het digitaliseren van de distributiekaart. Ze werden hierbij geholpen door het *World Food Programme* (WFP). De proef ging van start in de provincies Bagdad en Duhok. Het doel is onder meer het tegengaan van fraude en corruptie met de distributiekaart. De oude kaarten zijn papieren documenten zonder biometrische gegevens van de gezinsleden.¹⁷⁶

Voor zover bekend kan elk gezinslid de distributiekaart laten vernieuwen, daarbij moeten de identiteitsdocumenten van alle op de kaart vermelde gezinsleden overgelegd worden. Ook bij het voor het eerst aanvragen van een distributiekaart, als een nieuw gezin gesticht is, moeten de identiteitsdocumenten van beide echtgenoten overgelegd worden.¹⁷⁷

Vanaf mei 2018 werden buitenlanders, waaronder Palestijnen, uitgesloten van het distributiesysteem. In de loop van 2019 werden de distributiekaarten geleidelijk weer aan de Palestijnen verstrekt.¹⁷⁸

De distributiekaart is het enige document waar alle gezinsleden op vermeld staan. Indien gewenst kan een gezinslid een kopie vragen van diens familiepagina in het familieregister in de plaats waar het gezin geregistreerd staat. Het boeknummer en paginanummer zijn een unieke combinatie die verwijzen naar één familie. Eén bron gaf aan geen reden te weten waarvoor iemand een dergelijk kopie zou willen of moeten hebben. Een andere bron stelde echter dat een kopie van de pagina overgelegd moet worden als iemand een (nieuwe) distributiekaart voor zijn of haar gezin aan wil vragen.¹⁷⁹ Er is geen informatie die uitsluitel geeft over deze kwestie.

Familieregister

In principe staat elk gezinslid geregistreerd in het familieregister. Er zijn uitzonderingen bekend, bijvoorbeeld in het geval dat een familie enige tijd wacht met de aangifte van een nieuwgeboren kind. Dit kan uit praktische overwegingen zijn, maar ook in verband met belemmeringen, zoals ontheemding.¹⁸⁰

¹⁷⁴ *Al-bitaqa tamwiniya*.

¹⁷⁵ EASO, *Country of origin information report. Iraq: Key socio-economic indicators*, februari 2019, p95-96; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁷⁶ World Food Programme, *WFP supports Iraq in modernizing its Public Distribution System*, 9 januari 2019; UNAMI, *Iraq Public Distribution System (PDS) goes digital*, 28 mei 2019.

¹⁷⁷ Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Ration card*, laatst bijgewerkt 18 november 2015, geraadpleegd op 17 oktober 2019

¹⁷⁸ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁷⁹ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

¹⁸⁰ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

Verkiezingenkaart

Als een Irakees zijn stem wil uitbrengen in officiële/staatkundige verkiezingen, moet hij zich laten registreren als kiezer. Vervolgens krijgt hij een verkiezingskaart. Voor zover bekend zijn er twee varianten van de verkiezingskaart: een kaart die voor slechts één verkiezing geldig is, waarvan de geldigheid vervalt na de bewuste verkiezingsdatum, en een kaart die geldig is voor meerdere verkiezingen¹⁸¹.

Huwelijksakte

Een huwelijk is officieel geldig als het bij een familierechtbank gesloten is. Vervolgens moet het pasgetrouwde paar hun huwelijk in laten schrijven bij de burgerlijke stand. Het paar krijgt hun eigen pagina in het familieregister, met bijbehorend unieke nummer. Daarna moeten de echtgenoten ook hun nationale kaart (of traditionele identiteitskaart) vernieuwen, waarop hun burgerlijke staat wordt aangepast naar 'gehuwd'.¹⁸²

Indien gewenst kan het stel besluiten om voorafgaand aan het officiële huwelijk een religieuze huwelijksceremonie te houden. Dit is optioneel en daardoor geen voorwaarde bij het voltrekken van een huwelijk bij de rechtbank. Het traditionele, religieuze huwelijk heeft geen officiële status, maar wordt gesloten voor sociale acceptatie van het huwelijk. Vanwege het ceremoniële en facultatieve karakter van het religieuze huwelijk is het ongebruikelijk dat de bruid niet aanwezig is. Een bron sloot niet uit dat de sheikh een religieus huwelijk sluit in afwezigheid van de bruid. De bron gaf daarbij aan dat het risico voor de sheikh laag is, omdat deze beseft dat het een traditie is en omdat er normaal gesproken geen document of bewijsstuk wordt afgegeven.¹⁸³ Daarnaast komt het voor dat sjiitische geestelijke tijdelijke huwelijken (*nikah muta'a*) sluiten, hoewel dit bij wet verboden is. Deze praktijk wordt echter voornamelijk gebezigd als verkapt vorm van prostitutie.¹⁸⁴

Doorgaans zal de vrouw of haar familie erop aandringen dat kort na het religieuze huwelijk, de verbintenis officieel wordt gesloten bij een rechtbank. Dit geeft haar rechtsbescherming en het recht op een bruidsschat in geval van echtscheiding.¹⁸⁵

2.1.3

Ongedocumenteerden

Ontheemden en/of personen die onder de bezetting van ISIS hebben gewoond, kunnen te maken hebben met een gebrek aan identiteitsdocumenten of andere noodzakelijke documenten, zoals een geboorteakte of overlijdensakte. Hierdoor hebben kinderen problemen om toegang te krijgen tot officieel onderwijs.¹⁸⁶

Als gevolg van het conflict met ISIS zijn in enkele gemeenten de (familie)registers deels of volledig verwoest. Het is onbekend op welke schaal dit speelt. Een artikel van april 2019 schatte dat het ging om ongeveer tien procent van de ontheemden die één of meerdere identiteitsdocumenten miste. Om het probleem van ontbrekende identiteitsdocumenten aan te pakken hebben de Iraakse autoriteiten mobiele kantoren gestuurd naar gebieden waar veel ontheemden verbleven. Dit heeft niet voor elke ontheemde zonder documenten tot het gewenste resultaat geleid.

¹⁸¹ Het is niet bekend of de kaart voor onbepaalde tijd geldig is, of dat deze na een bepaalde periode vernieuwd moet worden.

¹⁸² Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁸³ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

¹⁸⁴ The Guardian, *In Iraq, religious 'pleasure marriages' are a front for child prostitution*, 6 oktober 2019.

¹⁸⁵ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁸⁶ NRC, *Barriers from birth. Undocumented children in Iraq sentenced to a life on the margins*, april 2019. Zie ook paragraaf 2.2.

Bij het ontbreken van enig identiteitsdocumenten moet in principe een procedure in de rechtbank gevolgd worden.¹⁸⁷ Een bron gaf aan dat het voor personen zonder enig identiteitsdocument afkomstig uit een plaats waar de lokale administratie vernield is door ISIS of door het conflict niet mogelijk is om aan een nationale identiteitskaart te komen.¹⁸⁸

2.1.4 Documentfraude

Er is geen recente informatie beschikbaar over fraude met paspoorten van de A-serie en traditionele identiteitskaarten. De nationale kaart is onder meer ingevoerd omdat deze meerdere veiligheidskenmerken heeft om vervalsing tegen te gaan.¹⁸⁹ Er waren in de verslagperiode berichten dat arrestaties van criminelen zijn uitgevoerd in verband met het vervalsen van Iraakse documenten. Daarbij werden ook nagemaakte officiële stempels ontdekt. Het is onbekend om welke documenten het ging.¹⁹⁰ Een andere bron schreef over het oprollen van een netwerk dat visums namaakte.¹⁹¹

2.2 Nationaliteitswetgeving

De Iraakse nationaliteitswetgeving is vastgelegd in wet 26 uit 2006. Deze wet vervangt voorgaande nationaliteitswetten.¹⁹²

In artikel 3 van de nationaliteitswetgeving staat dat iemand van rechtswege de Iraakse nationaliteit krijgt als hij geboren wordt uit een Iraakse vader of Iraakse moeder of als hij in Irak geboren is uit onbekende ouders.¹⁹³

Hoewel mannen en vrouwen op basis van de Iraakse Grondwet gelijk zijn en een vrouw de Iraakse nationaliteit kan doorgeven aan haar kind, geldt er een beperking. Op grond van artikel 4 kan een kind dat buiten Irak is geboren uit een Iraakse moeder, als het kind in Irak woonachtig is en de vader van het kind onbekend of staatloos is binnen een jaar nadat hij meerderjarig geworden is de Iraakse nationaliteit aanvragen. Deze beperking was in de verslagperiode met name van toepassing op kinderen van vrouwen die met een (buitenlandse) ISIS-strijder getrouwd waren en op vrouwen die door ISIS tot slaaf gemaakt waren en in die hoedanigheid een kind hadden gekregen.¹⁹⁴

De mogelijkheden en voorwaarden voor naturalisatie zijn vermeld in artikel 6, 7 en 11 van de nationaliteitswetgeving:

- Artikel 6: een volwassen persoon; die legaal Irak is binnengereisd; ten minste tien aaneengesloten jaren in Irak woont; niet veroordeeld is voor een misdrijf of wangedrag; met voldoende middelen van bestaan en die geen overdraagbare ziektes heeft.

¹⁸⁷ NRC, *No documents, no future*, 30 april 2019; Al-Monitor, *Iraq seeks to issue identification papers for IS children*, 9 juli 2019; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

¹⁸⁸ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

¹⁸⁹ Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – Passport A-series*, laatst bijgewerkt 6 april 2017, geraadpleegd op 17 oktober 2019; Norwegian ID Center, *ID Database. Iraq – National ID Card*, laatst bijgewerkt 6 april 2017, geraadpleegd op 17 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

¹⁹⁰ Vertrouwelijke bron, 8 juli 2019.

¹⁹¹ Kurdistan24, *Kurdistan security arrests network issuing fake German, Turkish visas*, 27 juli 2019.

¹⁹² Iraqi Nationality Law: Law 26 of 2006, <https://www.refworld.org/docid/4b1e364c2.html> geraadpleegd 23 september 2019.

¹⁹³ De wet maakt geen onderscheid op basis van geslacht. Waar 'hij' geschreven wordt, wordt ook 'zij' bedoeld.

¹⁹⁴ UNHCR, *Background note on equality, nationality laws and statelessness 2019*, 8 maart 2019; UNHCR, *COI note on acquisition of Iraqi nationality by a child born outside Iraq*, mei 2019

- Artikel 7: Een volwassen niet-Iraakse man die ten minste vijf jaar met een Iraakse vrouw is getrouwd en al die tijd legaal in Irak verblijft.
- Artikel 11: een niet-Iraakse vrouw die voor minstens vijf jaar met een Irakees getrouwd is tot aan de datum van aanvraag. Uitzondering hierop zijn vrouwen met een kind van hun ex-echtgenoot of overleden echtgenoot.

In artikel 10 en 12 staat op welke gronden een Irakees afstand kan doen van zijn nationaliteit. Als een Irakees een andere nationaliteit verkregen heeft, kan hij (alleen) schriftelijk afstand doen van zijn Iraakse nationaliteit. Dit geldt ook voor een vrouw die een andere nationaliteit verkregen heeft door een huwelijk met een niet-Iraakse man.

In artikel 14-I staat dat de minderjarige kinderen van een persoon die middels naturalisatie de Iraakse nationaliteit verkregen heeft eveneens de Iraakse nationaliteit krijgen als zij bij de persoon in kwestie in Irak woonachtig zijn. In lid twee van artikel 14 staat dat de minderjarige kinderen ook de nationaliteit verliezen als de tot Irakees genaturaliseerde ouder de Iraakse nationaliteit verliest of daar afstand van gedaan heeft. Er bestaat voor de kinderen in dat geval de mogelijkheid om de Iraakse nationaliteit opnieuw aan te vragen als zij naar Irak terugkeren en daar vervolgens wonen.

Artikel 15 geeft aan dat de volgende omstandigheden voor iemand die tot Irakees genaturaliseerd was, lijden tot verlies van de Iraakse nationaliteit:

- (poging tot) staatsondermijnende activiteiten;
- Onjuiste informatie over zichzelf of zijn familie verstrekt in de naturalisatieaanvraag.

Om de Iraakse nationaliteit te herkrijgen na daar eerder afstand van gedaan te hebben/deze verloren te hebben, moet iemand aan de volgende voorwaarden voldoen:

- Artikel 10, derde lid: het is een Irakees die afstand heeft gedaan van zijn Iraakse nationaliteit en voor ten minste een jaar weer in Irak verblijft;
- Artikel 13 is van toepassing op een vrouw die afstand gedaan heeft van haar nationaliteit vanwege een huwelijk met een niet-Irakees. Zij kan haar nationaliteit herkrijgen als haar buitenlandse echtgenoot zich tot Irakees naturaliseert of als het huwelijk ten einde komt (overlijden of echtscheiding) en zij ten tijde van de aanvraag voor het herkrijgen van de Iraakse nationaliteit in Irak woont;
- Artikel 17 herroept besluit nummer 666 uit 1980¹⁹⁵. Iedereen die op grond hiervan de Iraakse nationaliteit heeft verloren, kan deze herkrijgen;
- Artikel 18 stelt dat een Irakees die zijn nationaliteit afgenomen is op politieke, religieuze, racistische of sektarische gronden het recht heeft om zijn nationaliteit te herkrijgen. Dit geldt ook voor kinderen van een overleden Iraakse vader die om genoemde redenen zijn nationaliteit verloren had.¹⁹⁶

In artikel 18, tweede lid is vastgelegd dat de mogelijkheid om de nationaliteit te herkrijgen niet van toepassing is op joden die geëmigreerd zijn en hun Iraakse nationaliteit hebben opgegeven op basis van een wet uit 1950 en 1952.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Resolution No. 666 of 1980 <https://www.refworld.org/docid/3ae6b51d28.html> geraadpleegd 7 november 2019.

¹⁹⁶ Iraqi Nationality Law: Law 26 of 2006.

¹⁹⁷ Iraqi Nationality Law: Law 26 of 2006; US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p7-8.

3 Mensenrechten

3.1 Toezicht en rechtsbescherming

Over het algemeen worden aangiftes door de politie in behandeling genomen. Dit betekent dat de politie het dossier compleet maakt en vervolgens aanlevert bij de onderzoeksrechtbank. De onderzoeksrechtbank bepaalt of de zaak inhoudelijk in behandeling wordt genomen door bijvoorbeeld een strafrechtbank of familierechtbank. De persoon die aangifte doet, mag dit mondeling of schriftelijk doen. Hij of zij kan vragen om een schriftelijk bewijsstuk van zijn aangifte. Een dergelijk document wordt niet automatisch/ongevraagd afgegeven. Als de persoon die aangifte wil doen veronderstelt dat zijn of haar zaak door de politie niet (voortvarend) wordt behandeld, bestaat voor hem of haar de mogelijkheid om zich met behulp van een advocaat direct tot de onderzoeksrechtbank te wenden met de aangifte. Er zijn lokale ngo's die LHBT of vrouwen helpen met juridische bijstand en het doen van aangifte.¹⁹⁸

Corruptie kan leiden tot een ernstige beperking van de rechtsgang. In Irak is corruptie wijdverspreid. In 2018 stond Irak op plaats 168 van de 180 landen die *Transparency International* jaarlijks op een ranglijst zet.¹⁹⁹ Binnen het hele proces van de rechtsgang – van aangifte tot uitspraak – kan beïnvloeding plaatsvinden door middel van corruptie. Het draait daarin vooral om patronage op basis van sektarische of politieke affiliatie, maar ook om sociale status en financiële kracht. Zo kan een zaak door omkoping niet (inhoudelijk) in behandeling genomen worden of anderszins beïnvloed worden. Intimidatie kan de aanklager ervan weerhouden om tot verdere actie over te gaan.²⁰⁰

Een eerlijke rechtsgang kan in de praktijk belemmerd worden door het profiel van de aanklager of gedaagde, zoals het vrouw-zijn of het hebben van een niet-heteroseksuele geaardheid. Bronnen waren niet eenduidig in hun inschatting van de situatie voor een LHBT-persoon die aangifte gaat doen.

De ene bron stelt dat een LHBT die aangifte gaat doen vanwege verkrachting op het politiebureau lastiggevallen kan worden. Iemand kan er vanaf zien in persoon naar het politiebureau te gaan door een advocaat te machtigen. Een LHBT kan op deze manier samen met zijn advocaat direct naar de onderzoeksrechtbank gaan om aangifte te doen. Dezelfde bron gaf aan dat als een LHBT aangifte doet van een strafbaar feit dat geen verband houdt met zijn geaardheid, hij mogelijk buiten bij het politiebureau door de bewakers wordt beledigd of uitgescholden. Dit geldt eveneens voor een vrouw die aangifte komt doen, ongeacht haar geaardheid. Zij kunnen op het politiebureau melding maken van de belediging. De persoon kan (vervolgens) zijn aangifte doen en deze zal in behandeling genomen worden.²⁰¹

¹⁹⁸ FIS, *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018, p16; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

¹⁹⁹ Irak had 18 punten (op een maximumscore van 100). Ook in 2017 had Irak slechts 18 punten. Transparency International, *Corruption perceptions index 2018* <https://www.transparency.org/cpi2018> geraadpleegd op 15 oktober 2019.

²⁰⁰ The Washington Institute, *After IS, Iraq's major challenge is corruption*, 2 augustus 2018; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

²⁰¹ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

Een andere bron stelt dat een LHBT nooit aangifte doet bij de politie, omdat de politie mogelijk de familie op de hoogte stelt van de geaardheid van degene die aangifte komt doen.²⁰²

Als een vrouw aangifte wil doen van huiselijk geweld, eerwraak of verkrachting kan het voorkomen dat de politie de aangifte niet opneemt. De politie kan er bij de vrouw op aandringen om de zaak buiten het gerechtelijk systeem met behulp van bemiddeling op te lossen met haar familie.²⁰³ Ook zou het voorkomen dat stamleiders hun leden verhinderen om bescherming bij de politie te zoeken, omdat zij een zaak als een 'familiekwestie' beschouwen.²⁰⁴

Er zijn geen statistische gegevens beschikbaar op basis waarvan vastgesteld kan worden hoe vaak LHBT of vrouwen – om wat voor reden dan ook – aangifte bij de politie doen en of de aangiftes in behandeling worden genomen.²⁰⁵

Tribaal recht

Meerdere bronnen geven aan dat niet alle misdaden binnen het reguliere recht worden afgehandeld. Tribale rechtspraak is een fenomeen dat wijdverspreid is in Irak. Er is geen formele erkenning van tribaal recht.²⁰⁶ Het is een sociaal-culturele manier van geschillenbeslechting, straffen of genoegdoening geven. In de praktijk komt het voor dat daders door toepassing van tribaal recht officiële strafvervolgung ontlopen.²⁰⁷ Behalve in geval van moord wordt een vreedzame oplossing door bemiddeling van stammen volgens één bron gedoogd door de autoriteiten.²⁰⁸ Het gebruik van *degga* is sinds november 2018 strafbaar geworden op grond van de anti-terrorismewetgeving. *Degga* is het beschieten van huizen of eigendommen van een stam, als deze stam niet ingaat op de uitnodiging van de benadeelde stam om het gesprek aan te gaan. Dit kon zodanig uit de hand lopen dat stamleden of omstanders gewond raakten.²⁰⁹

Met name in het zuiden van Irak trad het leger regelmatig op bij inter- of intratribaal geweld. Lokale veiligheidstroepen zouden juist nauwelijks ingrijpen. Veel stammen vragen niet om interventies of ingrijpen door de autoriteiten.²¹⁰

ISIS-verdachten en strafrechtelijke processen

Personen verdacht van banden met ISIS – in welke mate dan ook – worden veelal strafrechtelijk vervolgd op grond van anti-terrorismewetgeving. Oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid zijn geen specifieke misdrijven in het Iraakse Wetboek van Strafrecht.²¹¹ De Koerdische Autonome Regio heeft een eigen anti-terrorismewet, die in de verslagperiode opnieuw verlengd werd. Ditmaal is de wet voor onbepaalde tijd geldig verklaard.

²⁰² Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

²⁰³ FIS, *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018, p16; vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

²⁰⁴ FIS, *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018, p16; US DoS, *Iraq 2018 Human Rights report*.

²⁰⁵ Vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

²⁰⁶ Omwille van de leesbaarheid is gekozen voor de woorden 'recht' en 'rechtspraak', maar het heeft niet de juridische status van Iraakse wetgeving.

²⁰⁷ FIS, *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018, p17; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; vertrouwelijke bron, 18 september 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

²⁰⁸ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²⁰⁹ France24, *In Iraq, bloody tribal custom now classed as 'terrorism'*, 18 november 2018; Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²¹⁰ Foreign Policy, *Northern Iraq may be free, but the South is seething*, 9 november 2018; vertrouwelijke bron, 23 oktober 2019.

²¹¹ HRW, *World report 2019 – Iraq*.

In de Koerdische anti-terroriswet staat onder meer dat een Peshmerga die zich heeft aangesloten bij ISIS de doodstraf opgelegd zal krijgen.²¹²

Human Rights Watch (HRW) is kritisch over de strafrechtelijke procedures die door de Iraakse overheid tegen verdachten van ISIS-betrokkenheid zijn aangespannen. Ze rapporteert over oneerlijke processen, gedwongen bekentenissen, marteling en ultrakorte zittingen, ook voor minderjarige verdachten. Een andere bron bevestigde deze gang van zaken.²¹³ De Iraakse anti-terrorisprocessen voldoen niet aan de internationale standaarden. HRW merkte in de verslagperiode bij de rechtbanken in Ninewa een verbetering op. De rechters hanteren een hogere standaard voor het geleverde bewijs om een verdachte te detineren en strafrechtelijk te vervolgen. De rechtbanken in Ninewa leunen minder zwaar op ongefundeerde beschuldigingen, op enkel een bekentenis of op lijsten met gezochte personen.²¹⁴

Marteling, mishandeling en verkrachting

In het algemeen, maar in het bijzonder in het geval van ISIS-verdachten, is een gedetineerde praktisch onbeschermd tegen marteling of mishandeling. Een vertrouwelijke bron verklaarde dit onder meer door de opbouw van het Iraakse rechtssysteem. De – al dan niet met marteling of anderszins onder dwang verkregen – bekentenis wordt vaak in de onderzoeksfase – de eerste fase – van het proces verkregen. Tegen de tijd dat iemand voor de rechter verschijnt en gewag wil maken van marteling kunnen de sporen (deels) verdwenen zijn of de klacht van marteling wordt afgewezen omdat de verdachte geen medisch steunbewijs heeft. Een andere complicerende factor om aangifte te doen van marteling is de angst om na afloop van de rechtszaak terug te keren in het detentiecentrum en door de bewaker(s) of officier(s) opnieuw mishandeld of gemarteld te worden.²¹⁵

In mei 2019 zouden enkele Iraakse soldaten een moeder en haar kind in Mosul hebben aangerand. Beelden hiervan werden op sociale media verspreid. In reactie daarop zouden de betrokken soldaten zijn gearresteerd en werd een onderzoek naar het incident gestart.²¹⁶ Het is onbekend wat de uitkomsten van dit onderzoek waren.

3.2 Naleving en schendingen

3.2.1 *Vrijheid van meningsuiting*

In Irak is een groot deel van de mediakantoren in handen van de staat of politieke partijen. In centraal Irak is een journalistenbond, maar veel onafhankelijke (burger²¹⁷)journalisten zouden zich daar niet registreren. Er zijn (burger)journalisten die zelfcensuur toepassen. (Burger)journalisten die wel schrijven over gevoelige onderwerpen, zoals corruptie of over milities, kunnen te maken krijgen met bedreigingen.

²¹² Kurdistan24, *Kurdistan Parliament extends anti-terror law despite opposition of Islamic parties*, 1 juli 2018; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

²¹³ HRW, *Iraq: Chilling Accounts of Torture Deaths*, 19 augustus 2018; HRW, *Everyone must confess: abuses against children suspected of ISIS affiliation in Iraq*, 6 maart 2019; HRW, *Torture Persists in Mosul Jail*, 18 april 2019; vertrouwelijke bron, 29 april 2019.

²¹⁴ HRW, *Iraq: Key Courts Improve ISIS Trial Procedures*, 13 maart 2019.

²¹⁵ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

²¹⁶ Iraqi Security and Humanitarian Monitor – no. 207 – 30 mei – 6 juni 2019.

²¹⁷ Burgerjournalisten of burgerverslaggevers zijn niet-professionele journalisten, verslaggevers, bloggers en dergelijke. Encyclopaedia Britannica – Citizen journalism <https://www.britannica.com/topic/citizen-journalism>

In de verslagperiode waren enkele berichten over (burger)journalisten die het werk belemmerd werd, bedreigd werden met arrestatie of daadwerkelijk gearresteerd werden bij het verslaan van demonstraties.²¹⁸

In de Koerdische regio is een journalistenvakbond verankerd in de mediawet. Deze organisatie houdt ook gegevens bij van geweld tegen journalisten. Daarnaast is er ook een ngo, *Metro Center*²¹⁹, die gegevens verzameld over geweld tegen journalisten. In tegenstelling tot de vakbond houdt de ngo ook het geweld bij dat tegen niet-geaccrediteerde burgerjournalisten wordt gepleegd. Het overgrote deel van de incidenten betreft intimidatie, lastigvallen en lichte vormen van geweld. Dergelijke incidenten vinden voornamelijk plaats bij grootschalige en/of politiek gevoelige onderwerpen of gebeurtenissen. In die situaties kwam het ook voor dat (burger)journalisten enkele uren werden vastgehouden of een heel mediakantoor voor bepaalde tijd werd gesloten.²²⁰

Volgens de organisatie *Reporters without borders* zijn journalisten in Irak vaak het slachtoffer van aanvallen, arrestaties of intimidatie. De daders zijn doorgaans milities. Irak staat in 2019 op plaats 156 van de 180 landen die op de wereldranglijst voor persvrijheid staan. Dit is een lichte verbetering ten opzichte van 2018, toen het land op plaats 160 stond.²²¹ In deze verslagperiode waren tot en met september 2019 geen (burger)journalisten of mediamedewerkers vanwege hun werk gedood.²²²

In oktober tot december 2019 vonden demonstraties plaats die uitliepen op gewelddadigheden. In Bagdad vielen ongeïdentificeerde personen gedurende de demonstraties in de eerste week van oktober 2019 verschillende kantoren van televisiestations binnen, waarbij medewerkers aangevallen en verwond zouden zijn.²²³ Ook zijn er berichten dat journalisten of ander mediapersoneel gehinderd werden in hun werk en/of het doelwit werden van geweld door veiligheidstroepen.²²⁴ Bij deze demonstraties provincies zijn naast honderden demonstranten ook minstens drie (foto-/burger)journalisten in ongeveer twee maanden tijd gedood.²²⁵

3.2.2 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

Op grond van de Iraakse grondwet is de islam de officiële godsdienst van Irak. Naar schatting 95% van de bevolking is moslim. De religies van moslims, christenen, jezidi's, joden en mandeërs zijn wettelijk erkend en daarmee zijn zij vrij om hun geloof te belijden en te praktiseren. Het bahai-geloof is sinds 1970 bij wet verboden. Deze wet is na de val van het regime in 2003 niet ingetrokken.

²¹⁸ Rudaw, *4 killed in Sadrist anti-corruption protest in Najaf*, 16 mei 2019; Reporters without borders, *Threats against Iraqi journalist after political corruption revelations*, 29 mei 2019; Rudaw, *Basra journalists condemn threat of arrest for covering protests*, 4 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019; Al-Monitor, *Iraqi journalists blacklist politicians who attack them*, 20 september 2019.

²¹⁹ Metro Center – About <http://metroo.org/english/about.aspx> geraadpleegd 5 november 2019.

²²⁰ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

²²¹ In 2016 en 2017 stond Irak op plaats 158. Reporters without borders (RSF) – Iraq <https://rsf.org/en/iraq> geraadpleegd op 4 oktober 2019; RSF Violations of press freedom barometer, 2018 en 2019 https://rsf.org/en/barometer?year=2019&type_id=236#list-barometre geraadpleegd op 4 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019; Reporters without borders, *Iraq: Another Iraqi journalist killed, third since start of protests*, 10 december 2019.

²²² NRT News, *Sulaimani police say Amanj Babani and Lana Muhammad died in apparent murder-suicide*, 17 oktober 2019.

²²³ Zie ook paragraaf 1.2.1 van dit ambtsbericht. NRT News, *Iraqi journalists' union gives dire warning about state of press freedom*, 8 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 6 oktober 2019.

²²⁴ Free Press Unlimited, *International organizations call on Iraqi authorities to protect freedom of speech*, 9 oktober 2019; UNAMI, *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq: update. 25 October – 4 November 2019*, 5 november 2019.

²²⁵ Reporters without borders, *Iraq: Another Iraqi journalist killed, third since start of protests*, 10 december 2019.

De wahhabistische stroming van de soennitische islam is sinds 2001 verboden. In de Koerdische Autonome Regio zijn naast de vijf in federaal Irak erkende religies ook de volgende religies erkend door het ministerie voor Religieuze Zaken: baha'i, zoroastrisme en het kaka'i-geloof (ook wel yarsani genoemd).²²⁶

Het vrij kunnen belijden van het geloof door het houden van bijeenkomsten en het uitvoeren van rituelen staat los van andere problemen die leden van religieuze minderheden in Irak kunnen ondervinden. Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 3.4.2 van dit ambtsbericht.

Alleen de grondwettelijk erkende religies kunnen op de (traditionele) Iraakse identiteitskaart staan.²²⁷ Het is voor zover bekend niet mogelijk dit veld leeg te laten. Op de nieuwe nationale identiteitskaart²²⁸, een pasje voorzien van een chip, staat de religie van de houder niet zichtbaar vermeld, maar de religie moet bij de aanvraag wel opgegeven worden.²²⁹ Het is onbekend of de religie zichtbaar wordt bij het uitlezen van de chip.

De laatste Iraakse volkstelling heeft decennia geleden plaatsgehad. Er zijn dan ook geen betrouwbare cijfers bekend over de omvang van de verschillende denominaties. Er zijn verschillende schattingen van de omvang van de verschillende groepen. Leaders van religieuze minderheden zouden de omvang van hun gemeenschap om politieke redenen overdrijven. De gemeenschappen van in ieder geval de christenen en mandeërs zijn de afgelopen jaren in aantal teruggelopen door migratie.²³⁰

In de hoofdstad Bagdad, waar naar schatting ongeveer acht miljoen mensen wonen, is het overgrote deel van de bevolking sjiitisch of soennitisch moslim, maar daarnaast zijn alle etnische en religieuze minderheden in kleine getale woonachtig in de hoofdstad. Exacte aantallen van de etnische en religieuze minderheden in Bagdad zijn niet bekend.²³¹

De stad Kirkuk staat bekend als een smeltkroes van etnische groepen met verschillende religieuze achtergronden. Er wonen soennitische en sjiitische Arabieren, soennitische en sjiitische Turkmenen, soennitische Koerden en sjiitische Fayli-Koerden, en kleinere gemeenschappen kaka'i en christenen.²³²

Basra is de hoofdstad van de gelijknamige provincie en heeft ruim 2,5 miljoen inwoners. Het overgrote deel van de inwoners is van sjiitisch-Arabische afkomst. Daarnaast is er een christelijke en een mandeër-gemeenschap in de stad, die beide in de loop der jaren kleiner geworden zijn. Ook wonen er soennitische Arabieren in Basra (en elders in het zuiden van Irak).²³³

²²⁶ Minority Rights Group, *Iraq – Bahá'í*, laatste update november 2017 <https://minorityrights.org/minorities/bahai/> geraadpleegd 3 oktober 2019; US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p1, 6; USCIRF, *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019, p193.

²²⁷ Van 1975 tot 2007 was het mogelijk om het baha'i-geloof op de identiteitskaart te vermelden. Desondanks maakte niet elke baha'i hier gebruik van, uit angst om openlijk voor hun religie uit te komen.

²²⁸ De *unified national card* vervangt de nationaliteitsverklaring en de identiteitskaart. Zie paragraaf 2.1.1 van dit ambtsbericht.

²²⁹ Minority Rights Group, *Iraq – Bahá'í*, laatste update november 2017; US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p7.

²³⁰ US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p3-4; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²³¹ Vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²³² US DoS, *Iraq 2018 Human Rights report*; The New Humanitarian, *Iraq's Kirkuk: Oil deals, ethnic divides, and Kurdish grievances*, 26 september 2019.

²³³ Foreign Policy, *Northern Iraq may be free, but the South is seething*, 9 november 2018; US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*; HRW, *Basra is thirsty*, 22 juli 2019.

Dit globale geografische overzicht sluit niet uit dat een individu van een niet bij een bepaalde stad of provincie genoemde religieuze minderheid daar woonachtig is.

Jezidi's

De grootste jezidi-gemeenschappen komen uit Sinjar en Duhok. In augustus 2014 vluchtte het overgrote deel van de jezidi's uit Sinjar en omgeving voor de terreur van ISIS naar de Koerdische regio. De meeste van hen zijn nog altijd ontheemd, waardoor er tegenwoordig weinig jezidi's in Sinjar wonen. Een deel van de jezidi's uit Sinjar was de berg Sinjar op gevlucht en verblijft daar nog. De grootste concentratie jezidi's is nu woonachtig in de Koerdische provincie Duhok. Het gaat zowel om een gemeenschap die van oudsher daar woont als om een grote gemeenschap van ontheemden. De jezidi-gemeenschap die van oudsher in Duhok woont ondervindt geen noemenswaardige (sociaal-economische) discriminatie vanwege hun etnisch-religieuze achtergrond. De jezidi's die in Bagdad wonen zijn voornamelijk personen die daar in het verleden heengetrokken als ondernemers. Zij runnen onder meer slijterijen en nachtclubs. Er zijn berichten bekend dat jezidi's in Bagdad vanwege hun religieuze achtergrond gediscrimineerd werden. Wel kwam het voor dat jezidi-vrouwen door mensen uit hun eigen gemeenschap onder valse voorwendselen naar Bagdad werden gelokt, waarna zij doorgaans in de prostitutie belandden. De jezidi's houden geen wekelijkse (gebeds)diensten, zoals moslims en christenen, maar gaan naar hun tempel Lalish, de heiligste plek voor jezidi's, in Sheikhan (Ninewa) voor het uitvoeren van hun rituelen.²³⁴

Christenen

Momenteel woont het grootste deel van de Iraakse christenen in de Koerdische regio, met name in de wijk Ain Kawa, in Erbil. De grootste concentratie christenen woonde van oudsher in dorpen en stadjes op de vlakte van Ninewa, een gebied ten noorden en oosten van de stad Mosul. Deze meeste van deze plaatsen zijn op enig moment in handen geweest van ISIS. Veel christenen vluchtten destijds naar de Koerdische regio of verlieten het land. Hoewel er terugkeer plaatsvindt naar deze plaatsen, is het grootste gedeelte van de oorspronkelijke bewoners niet teruggekeerd, maar geëmigreerd of woonachtig in de Koerdische regio. De christenen zijn in een aantal plaatsen waar zij voor de komst van ISIS een meerderheid vormden een minderheid geworden. Het is nu meestal de Shabak-gemeenschap die de meerderheid vormt in deze plaatsen, omdat zij na de bevrijding in grotere aantallen zijn teruggekeerd dan de christenen. De christenen die teruggekeerd zijn, kunnen, ondanks de zwaar beschadigde kerken, hun geloof weer in vrijheid praktiseren tijdens kerkdiensten of vieringen. In het zuiden van Irak wonen ook enkele christelijke families, zoals in Basra en Maysan. Ook elders in Irak, zoals in Bagdad, kunnen christenen openlijk hun geloof belijden, zoals door in het openbaar samen te komen. Wel zouden christen terughoudend zijn om religieuze feestdagen te vieren als deze samenvallen met islamitische rouwperiodes, zoals Ashura.²³⁵

Sinds december 2018 is 25 december, wereldwijd bekend als Kerst, tot officiële nationale feestdag uitgeroepen.²³⁶

²³⁴ France24, *Yazidis celebrate Murad's Nobel prize as they mark top ritual*, 5 oktober 2018; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²³⁵ US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p20; Musings on Iraq, *Christian-Shabak tension in Iraq's Ninewa Plains*, 27 februari 2019; The Guardian, *Iraq's oldest Christian town celebrates Easter without ISIS*, 21 april 2019; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²³⁶ USCIRF, *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019, p5.

Mandeërs

De mandeërs wonen traditiegetrouw in de buurt van een rivier, in verband met hun doopritueel. Zij hebben geen religieuze gebouwen zoals een moskee of kerk. Het aantal mandeërs dat nog in Irak woont, is zeer klein. Schattingen lopen uiteen van tienduizend tot slechts duizend personen. Het overgrote deel woonde voorheen in de provincie Maysan, maar vanwege sterk teruglopende aantallen, voornamelijk door (e)migratie, woont de grootste concentratie momenteel in de provincie Basra. In Bagdad wonen ook mandeër-families.²³⁷ De mandeërs woonden niet in gebied dat in handen is geweest van ISIS, waardoor ze niet zo direct als de jezidi's en christenen te lijden hebben gehad onder het terreur van ISIS of de bevrijdingsoperaties. Mandeërs kunnen wel sociale discriminatie ervaren. Dit is een situatie die in de huidige verslagperiode niet is veranderd. Het is niet bekend of deze discriminatie voor hen een aanleiding is om bescherming te zoeken bij de autoriteiten. Mandeërs zouden terughoudend zijn om religieuze feestdagen te vieren als deze samenvallen met islamitische rouwperiodes, zoals Ashura. Om niet als zodanig op te vallen, zouden mandeërs officieel en buitenshuis een Arabische of islamitische naam hanteren, terwijl zij binnen hun eigen kring aangesproken worden met hun doopnaam. Ook op basis van uiterlijke kenmerken zijn mandeërs niet als zodanig te onderscheiden.²³⁸

Zoroastriërs

In recente jaren is de trend ontstaan dat Koerden in de KAR overgaan tot het zoroastrisme. De religie is sinds 2015 erkend in de KAR. Het zou voornamelijk om personen gaan die steeds minder voeling hadden met de islam. Het feit dat de profeet Zardusht een Koerd was, zou ook aantrekkingskracht hebben. De Koerdische autoriteiten treden niet negatief op tegen (beking tot) het zoroastrisme, omdat ze er de voorkeur aan zouden geven dat hun burgers een bepaald geloof aanhangen, dan geen enkel geloof aanhangen. In Suleymaniyah is in 2016 een eerste zoroastrische tempel²³⁹ in gebruik genomen. Het zoroastrisme vindt zijn oorsprong in het huidige Iran. De Iraanse zoroastriërs zouden niet onverdeeld gelukkig zijn met de recente bekeringsgolf in Irak, omdat zij geloven dat je je niet kunt bekeren tot het zoroastrisme, maar dat je enkel bij geboorte deel wordt van de gemeenschap.²⁴⁰

Voor zover bekend zijn er geen Arabieren die zich bekeerd hebben tot het zoroastrisme. Derhalve is er ook geen informatie beschikbaar over (de positie van) zoroastriërs in centraal Irak.²⁴¹

Kaka'i

Het geloof van de kaka'i wordt ook wel yarsani of *Ahl al-Haqq*²⁴² genoemd. Etnisch gezien identificeren zij zich als Koerden. Ze wonen voornamelijk in de betwiste gebieden en de Koerdische regio. Veel kaka'i proberen hun geloof verborgen te houden, mede vanwege een geschiedenis van vervolging en gedwongen bekering tot de islam.

²³⁷ US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019; Al-Monitor, *Iraqi Mandaeans fear extinction*, 29 augustus 2019.

²³⁸ US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p20; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²³⁹ De tempel is gevestigd in een villa; het is niet een specifiek religieus gebouw zoals een moskee of kerk.

²⁴⁰ BasNews, *Kurdish Zoroastrians open first temple in Sulaymaniyah*, 22 september 2016; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²⁴¹ Vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²⁴² Niet te verwarren met de sjiiitische militie Asa'ib Ahl al-Haqq.

Kaka'i mannen zouden echter wel opvallen vanwege hun typerende vorm van de snor. Omdat het kaka'i-geloof in centraal Irak niet erkend is, staan kaka'i officieel geregistreerd als moslims.²⁴³

In 2018 waren er berichten dat in Kirkuk gebedshuizen van kaka'i door de sjiitische financiële benefietorganisatie werden omgevormd tot sjiitische moskeeën.²⁴⁴

Baha'i

Het praktiseren van het baha'i-geloof is in centraal Irak bij wet verboden. Volgens het *US Department of State* staat op overtreding van deze wet een gevangenisstraf van maximaal tien jaar. Er zijn geen gevallen van strafvervolgning op grond van deze wet bekend. De baha'is worden van overheidswege niet vervolgd vanwege hun geloof. In de Koerdische Autonome Regio is het baha'i-geloof een erkende religie.²⁴⁵

Afvalligen, bekeerlingen en andere niet aan de islam geconformeerde leefstijlen
Juridisch gezien is het eenvoudig om van een ander geloof tot de islam bekeeren. Bekering van islam tot een ander geloof is niet als strafbaar feit vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht. Het is echter niet mogelijk voor een ex-moslim om zijn religie te laten aanpassen op zijn identiteitskaart. Iemand die zich van een minderheidsreligie tot de islam heeft bekeerd, kan deze wijziging wel eenvoudig aan laten passen in de overheidsadministratie. Hoe de bekering in de familiekring en het sociale netwerk van de bekeerling ontvangen wordt, is dermate persoonlijk dat hierover niet in algemene termen gesproken kan worden. Over het algemeen zou de reactie op een bekering van de islam tot een andere religie op het platteland harder zijn dan in stedelijk gebied. Bekering van de islam tot een ander geloof kan door de familie of stam gezien worden als aantasting van de eer, waar mogelijk op gereageerd wordt met eerwraak. Hierdoor zouden veel bekeerlingen hun nieuwe geloof geheim houden.²⁴⁶ In 2015 werd in de Koerdische regio een wet aangenomen voor de erkenning en bescherming van religieuze minderheden, waarin vrijheid van godsdienst is opgenomen.²⁴⁷ In vergelijking met federaal Irak zou de situatie voor bekeerlingen in de Koerdische regio beter zijn. Naar verluidt zijn de Koerdische autoriteiten niet in staat om elke individuele bekeerling te beschermen tegen mogelijke wraakacties van diens familie of stam.²⁴⁸

Als beide ouders van een kind niet-islamitisch zijn en één van de ouders bekeert zich tot de islam, dan zal het minderjarige kind automatisch ook als moslim geregistreerd worden. Dit is vastgelegd in de nieuwe wet inzake de nationale identiteitskaart van 2015. In theorie wordt het kind hierdoor beperkt, omdat het zich op latere leeftijd niet officieel kan bekeeren tot een ander geloof, als het dat zou willen. Dit geldt te meer voor een vrouw, omdat een vrouw die geregistreerd staat als moslim (ook al praktiseert zij een ander geloof) volgens de wet niet met een niet-islamitische man kan trouwen.²⁴⁹

²⁴³ Minority Rights Group, *Iraq – Kaka'i*, laatste update november 2017, geraadpleegd 21 oktober 2019; US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p20; Kurdistan24, *Specter of ISIS in Iraq lingers for Kirkuk's Kakai minority*, 5 maart 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

²⁴⁴ US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom Report*, p18.

²⁴⁵ Minority Rights Group, *Iraq – Bahá'í*, laatste update november 2017, geraadpleegd 21 oktober 2019; US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p5; vertrouwelijke bron, 7 oktober 2019.

²⁴⁶ EASO, COI Report. *Iraq. Targeting of individuals*, maart 2019, p132; UNHCR, *International protection considerations (IPC) with regard to people fleeing the Republic of Iraq*, mei 2019.

²⁴⁷ USCIRF, *Wilting in the Kurdish sun. The hopes and fears of religious minorities in Northern Iraq*, mei 2017, p9.

²⁴⁸ EASO, *Country guidance: Iraq*, juni 2019, p65-66.

²⁴⁹ Al-Monitor, *How Iraq just legalized discrimination of minorities*, 19 november 2015; US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p5, 8; USCIRF, *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019, p193.

Twee bronnen gaven aan het dat in Bagdad en grotere steden gangbaar is om mannen en vrouwen met tatoeages, geblondeerd haar of andere als Westers beschouwde kleding- of leefstijlen te zien in het openbaar. Ze gaven aan dat een dergelijk uiterlijk sinds enkele jaren geen enkel probleem meer is, zelfs niet in de meer conservatieve, overwegend sjiitische, wijk Sadr City.²⁵⁰ Een bron gaf aan dat de kledingcode in de heilige steden Najaf en Karbala nog altijd aanzienlijk conservatiever is.²⁵¹ Volgens enkele christelijke ngo's zouden vrouwen en meisjes – onafhankelijk van hun religie – bedreigd worden als zij geen hoofddoek dragen, westers gekleed gaan of zich anderszins niet houden aan islamitische openbare zeden. De bron maakt geen melding van gebieden of provincies waar dit voor zou komen.²⁵²

Atheïsten zouden in aantal toenemen, maar desondanks hun overtuiging voor zich houden om problemen met hun familie of conservatieve islamitische groepen te vermijden.²⁵³ Een vertrouwelijke bron merkte op dat Irakezen die afstand hebben genomen van het geloof waar zij mee opgegroeid zijn, eerder als seculieren of anti-religieuzen kunnen worden aangeduid, dan als atheïsten, omdat zij niet bekend zijn met de denkers en werken van het atheïsme.²⁵⁴

Er is in de verslagperiode geen praktijk gerapporteerd van actieve (straf-)vervolgning van afvalligen of ongelovigen (al dan niet atheïst). Een moslim die zich tot een andere religie bekeert, zal als afvallige worden beschouwd. Afhankelijk van diens familie of de omgeving waarin de afvallige zich bevindt, kan hij problemen ondervinden van zijn familie of van milities die een zekere macht hebben in die omgeving. Iemand zou fysiek aangevallen of bedreigd kunnen worden. Er zijn in de verslagperiode geen gevallen bekend dat iemand vanwege geloofsafval om het leven is gebracht.²⁵⁵ Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt, dat de reden van een eermoord niet altijd bekend (gemaakt) wordt of dat een andere, minder schandelijke, reden wordt opgegeven door de familie.²⁵⁶

3.2.3 *Bewegingsvrijheid*

Voor het maken van binnenlandse reizen moet een Iraakse burger over tenminste zijn nationale (identiteits)kaart beschikken²⁵⁷. Tussen de verschillende provincies staan controleposten waar de reiziger zich moet kunnen identificeren.²⁵⁸ Een Irakees hoeft niet over een visum te beschikken om vanuit centraal Irak naar de Koerdische regio te reizen.²⁵⁹ Wel moesten Irakezen die niet geregistreerd staan als woonachtig in de Koerdische regio lange tijd een *entry fee* betalen. In augustus 2019 heeft de premier van de Koerdische regio de *entry fee* afgeschaft.²⁶⁰

²⁵⁰ Indus News, *The tradition of Tattoos in Iraq*, 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²⁵¹ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²⁵² US DoS, *Iraq 2018 International Religious Freedom report*, p20.

²⁵³ NBC News, *Iraq's atheist go underground as Sunni, Shiite hard-liners dominate*, 5 april 2019; The Arab Weekly, *Iraq's growing community of atheists no longer peripheral*, 20 juli 2019; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

²⁵⁴ Vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

²⁵⁵ Australian Government – DFAT, *Country information report Iraq*, 9 oktober 2018, p14; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²⁵⁶ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

²⁵⁷ Zie paragraaf 2.1.1 voor een uitleg over de identiteitskaart en de nationale kaart.

²⁵⁸ EASO, *Country of origin information report. Iraq. Targeting of individuals*, maart 2019, p87.

²⁵⁹ UNHCR, *COI note on the situation of Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2019.

²⁶⁰ Rudaw, *KRG and Iraq strike visa deal, plan to drop entry fees*, 29 augustus 2019; vertrouwelijke bron, 11 december 2019.

Desgevraagd gaf een vertrouwelijke bron dat er geen officiële extra voorwaarden gelden voor alleenreizende vrouwen die een binnenlandse reis willen maken.²⁶¹

Voor informatie over (sponsor)vereisten voor personen afkomstig uit voormalig ISIS-gebied die zich willen vestigen in een andere provincie wordt verwezen naar paragraaf 4.1.2.

3.2.4 Doodstraf

Het Iraakse strafrecht kent de doodstraf. Volgens artikel 86 van het Wetboek van Strafrecht is de gebruikte methode 'dood door ophanging'. Zowel in centraal-Irak als in de Koerdische Autonome Regio (KAR) wordt de doodstraf opgelegd. Misdaden waar in Irak de doodstraf op staat, zijn onder andere terrorisme, moord en andere misdaden waarbij het slachtoffer om het leven gekomen is.²⁶²

Op grond van artikel 136 van het Wetboek van Strafrecht kan in geval van verzwarende omstandigheden de doodstraf opgelegd worden voor een misdaad waar normaal gesproken levenslang de maximum straf is.

Iemand die ten tijde van het misdrijf niet ouder was dan twintig jaar kan niet de doodstraf opgelegd krijgen.²⁶³ Dit is vastgelegd in artikel 72 en 79 van het Wetboek van Strafrecht.

In de uitvoering van de doodstraf is een verschil zichtbaar tussen de twee federale delen van Irak. In de KAR zijn sinds 2015 geen doodstraffen meer uitgevoerd. Er is de facto een moratorium op de doodstraf van kracht, waarbij een uitzondering wordt gemaakt voor 'de meest vreselijke' misdrijven. De doodstraf kan wel worden opgelegd. In centraal Irak wordt jaarlijks tientallen malen de doodstraf uitgevoerd. Waar in 2018 sprake was van een afname ten opzichte van 2017 (ten minste 52 in 2018 in vergelijking met ten minste 125 in 2017), nam dit aantal in 2019 toe. Van januari tot medio augustus 2019 zijn ten minste honderd doodstraffen uitgevoerd.²⁶⁴

3.2.5 Bloed- en eerkwesties

In het Iraakse Wetboek van Strafrecht is vastgelegd dat eerwraak als motief een reden kan zijn tot vrijspraak of als verzachtende omstandigheid wordt aangemerkt. Hierdoor kan de dader in het geval van moord de doodstraf onthouden worden.²⁶⁵ In de Koerdische regio is er geen verzachtende omstandigheid.²⁶⁶

Zie voor informatie over LHBT en vrouwen en het risico op eerwraak dat zij kunnen lopen paragraaf 3.3.4 en 3.3.5 van dit ambtsbericht. Zie ook paragraaf 3.1 voor informatie over tribaal recht.

²⁶¹ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019

²⁶² Cornell Law School – Cornell Center on the death penalty worldwide, *Death penalty database – Iraq*, <https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Iraq> laatste update 26 november 2013, geraadpleegd 21 oktober 2019; The Iraqi Penal Code, <https://www.refworld.org/docid/452524304.html>

²⁶³ The Iraqi Penal Code, <https://www.refworld.org/docid/452524304.html>

²⁶⁴ AI, *Death sentences and executions 2016*; AI, *Death sentences and executions 2016*; UNAMI, *Report on human rights in Iraq – July to December 2016*; Rudaw, *Iraq has executed 100 since January, 8,000 on death row: official*, 19 augustus 2019; vertrouwelijke bron, 15 november 2019.

²⁶⁵ FIS, *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018, p15; HRW, *Bride's killing in Iraq shows new law needed*, 8 augustus 2018; LA Times, *A tale of murder, rape and tradition in Iraq*, 20 maart 2019.

²⁶⁶ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

Een huwelijk kan door een familie of stam beschouwd worden als een alternatief voor eerwraak. Dit kan het geval zijn bij een verkrachting van een vrouw door een man. Wettelijk is het vastgelegd dat een dader van verkrachting strafvervolging kan ontlopen door met het slachtoffer te trouwen.²⁶⁷ Het komt ook voor dat een LHBT gedwongen wordt met iemand van het andere geslacht te trouwen. De LHBT kan in dat geval druk ervaren om het huwelijk te consumeren en voor nageslacht te zorgen.²⁶⁸

Hoewel de praktijk van eerwraak meer voorkomt in landelijke gebieden, kan het ook in grote steden en in de hoofdstad Bagdad voorkomen.²⁶⁹

De Iraakse en Koerdische autoriteiten zijn beperkt in het bieden van bescherming in geval van dreigende eerwraak. Het kan voorkomen dat de politie er bij de persoon die aangifte doet op aandringt om de zaak binnen de familie(s) op te lossen.²⁷⁰ In centraal Irak is één opvanghuis van overheidswege voor vrouwen. In de Koerdische regio zijn in elke provincie opvanglocaties van de overheid. De omstandigheden in die huizen variëren van acceptabel tot verschrikkelijk. Een vrouw heeft een gerechtelijk bevel nodig om opgenomen te kunnen worden in een opvanghuis. Voor mannen die vrezen voor eerwraak zijn er geen overheidsinstanties die opvangmogelijkheden bieden. Er zijn enkele ngo's die vrouwen en mannen – al dan niet tijdelijk – bescherming en opvang kunnen bieden, zowel in centraal Irak als in de Koerdische regio.²⁷¹

Bronnen gaven aan dat het per familie verschilt of er daadwerkelijk tot een duurzame oplossing gekomen kan worden. Er zijn personen die in een miljoenenstad als Bagdad op kunnen gaan met behulp van een ngo. Zonder hulp en netwerk is het praktisch onmogelijk om zich staande te houden. Er zijn gevallen bekend van personen die jaren later alsnog door hun familie om het leven werden gebracht.²⁷²

Eerwraak komt niet altijd als zodanig aan het licht. Dit wordt door een bron verklaard door het gegeven dat het nog altijd een sociaal geaccepteerde of soms zelfs wenselijke methode is om om te gaan met wat gezien wordt als schande. Zo kan het voorkomen dat een vrouw vermist raakt, maar niemand haar als vermist opgeeft, of dat haar dood verklaard wordt als zelfmoord.²⁷³

Verstoting of het vogelvrij verklaren wordt volgens één bron meer bij mannen dan bij vrouwen toegepast, omdat de vrouw eerder gedood dan verstoten zou worden. Deze bron gaf aan dat de verstoting een sociaal-tribaal gebruik is waar geen rechtbank aan te pas komt. Doorgaans zal de familie alle contact met de verstotene verbreken.²⁷⁴ De verstotene verliest elke vorm van sociale of financiële steun en zal waarschijnlijk naar een andere provincie verhuizen.²⁷⁵

²⁶⁷ Iraqi Penal Code – artikel 398.

²⁶⁸ Vertrouwelijke bron 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 27 juli 2019.

²⁶⁹ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

²⁷⁰ Zie paragraaf 3.1 van dit ambtsbericht. Rudaw, 'Revenge porn', *leaked selfies: sextortion spreads in Iraq*, 20 november 2019.

²⁷¹ HRW, *Bride's killing in Iraq shows new law needed*, 8 augustus 2018; vertrouwelijke bron, 27 juli 2019.

²⁷² Vertrouwelijke bron 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 27 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

²⁷³ Vertrouwelijke bron 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²⁷⁴ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²⁷⁵ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

3.3 Positie van specifieke groepen

3.3.1 *Etnische groepen*

3.3.1.1 Koerden

Sinds het onafhankelijkheidsreferendum is de positie van Koerden in de betwiste gebieden in de provincies Kirkuk veranderd. Waar voorheen beide grote Koerdische partijen, de KDP en PUK, in Kirkuk prominent aanwezig waren, is de KDP officieel nog niet teruggekeerd naar Kirkuk. Zij weigerde terug te keren zolang er sjiitische milities in de stad zijn. De Iraakse autoriteiten hebben de administratieve en militaire posities in Kirkuk herverdeeld. De meeste Koerdische burgers die tijdelijk naar de Koerdische regio waren gegaan, zijn weer teruggekeerd naar Kirkuk. Onder hen lijkt de perceptie te heersen dat het Iraakse leger en PMF-milities Arabische families uit andere provincies in Koerdische dorpen in Kirkuk laten wonen. De Koerden wezen met betrekking tot de akkerbranden begin 2019 met de beschuldigende vinger naar de PMF, die op haar beurt de schuld bij ISIS legde.²⁷⁶

Khanaqin is een betwist district in de provincie Diyala. De stad Khanaqin was voornamelijk bevolkt door Koerden en de subdistricten waren voornamelijk bevolkt door Arabieren, maar er woonden ook groepen Turkmenen en Koerden. Twee subdistricten, Saadiya en Jalawla, zijn enige tijd in handen geweest van ISIS. Deze districten werden bevrijd door PMF-milities en Peshmerga. Na het Koerdische onafhankelijkheidsreferendum heeft de Koerdische politieke partij PUK Khanaqin verlaten. De lokale bevolking is vooral uitgeput van de jaren van geweld en gevechten.²⁷⁷ In dit gebied is ISIS aanwezig en actief, met name door het uitvoeren van aanvallen op veiligheidstroepen, maar er vonden ook aanslagen plaats op religieuze heiligdommen.²⁷⁸

3.3.1.2 Fayli Koerden

Er zijn ten aanzien van de Fayli Koerden geen noemenswaardige veranderingen ten opzichte van de vorige verslagperiode. De Fayli Koerden volgen, in tegenstelling tot de meeste andere Koerden, doorgaans de sjiitische stroming binnen de islam. Een groot deel van de Fayli Koerden woont in de etnisch en religieus diverse provincie Diyala; anderen wonen in Bagdad, Wasit of in kleinere aantallen elders, zoals in Erbil en Suleymaniyah.²⁷⁹ Er zijn geen berichten dat Fayli Koerden vanwege hun etniciteit of religieuze stroming andere veiligheidsproblemen hadden dan andere Koerden of sjiieten. In oktober 2018 pleegde ISIS een aanslag op een heiligdom van sjiitische Koerden in Khanaqin, dat in de betwiste gebieden in de provincie Diyala ligt.²⁸⁰ Fayli Koerden die in 1978 of 1981 Irak verlaten hadden en inmiddels teruggekeerd zijn, kunnen nog altijd te maken hebben met een gebrek aan documenten en eigendomspapieren. Voor dat deel van de gemeenschap dat altijd in Irak is blijven wonen, zijn er geen problemen met het verkrijgen van identiteitsdocumenten.²⁸¹

²⁷⁶ Rudaw, *Decades-long unresolved land dispute pits Arabs against Kurds in Kirkuk*, 14 mei 2019; The Washington Institute, *After arson in Kirkuk against Kurdish farmers, Kurdish parties remain divided*, 31 mei 2019; Rudaw, *KDP given 'green light' to return to Kirkuk*, 16 oktober 2019.

²⁷⁷ International Crisis Group, *Reviving UN Mediation on Iraq's disputed internal boundaries*, 14 december 2018.

²⁷⁸ Zie paragraaf 1.2.2. Rudaw, *Kurdish commander, 2 security force members killed by ISIS in Diyala*, 30 november 2019.

²⁷⁹ Vertrouwelijk bron, 21 juli 2019; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

²⁸⁰ Zie paragraaf 1.2.2.

²⁸¹ Vertrouwelijk bron, 21 juli 2019.

3.3.1.3 Turkmenen

De grootste gemeenschap soennitische Turkmenen in voormalig ISIS-gebied was woonachting in het district Tel Afar. Omdat de soennitische Turkmenen een zeer klein deel van de ontheemden gemeenschap uitmaken, wordt er in rapporten over ontheemden weinig specifieke aandacht aan deze groep geschonken.²⁸²

In het district Tel Afar (provincie Ninewa) woonde ten tijde van de verovering door ISIS een grote gemeenschap van Turkmenen. Er woonden zowel sjiitische als soennitische Turkmenen. 93% van de ontheemde Turkmenen waren sjiieten. Dit betekende dat in maart 2015 bijna 200.000 sjiitische Turkmenen Tel Afar ontvluchtten en daardoor ontheemd waren geraakt. Een deel van de sjiitische Turkmeense gemeenschap zocht een toevlucht in de Koerdische regio; een ander deel vluchtte naar de zuidelijke, overwegend sjiitische, provincies Najaf en Karbala. Sinds de herovering op ISIS is een substantieel deel van de sjiitische Turkmenen teruggekeerd naar Tel Afar en omgeving.²⁸³

Uit een studie van IOM blijkt dat de groep teruggekeerde ontheemden de Turkmeense sjiieten het grootste aantal gedode of vermiste familieleden hebben in vergelijking met de sjiitische Shabak, de jezidi's en de christenen. Onder families die nog ontheemd zijn, is dit aantal het hoogst bij de jezidi's. Ook hadden de sjiitische Turkmenen moeite om zich aan te passen in hun nieuwe (tijdelijke) woonomgeving, omdat zij uit een rurale omgeving kwamen, maar in een stedelijke omgeving als ontheemden verbleven.²⁸⁴

Van degenen die achterbleven en niet door de bezetting door ISIS ontheemd geraakt waren, was het merendeel soennitisch. De soennitische Turkmenen die wel ontheemd raakten, kwamen vooral in Mosul en de Koerdische regio terecht. Van de soennitische Turkmenen, die ontheemd zijn in Mosul, Kirkuk en Erbil, wordt gezegd dat zij niet terug kunnen keren naar Tel Afar vanwege het onderlinge wantrouwen dat er heerst. De sjiitische Turkmenen verdenken de soennitische Turkmenen van steun aan of lidmaatschap van ISIS, aangezien ze dezelfde religieuze stroming delen.²⁸⁵ Naar wordt aangenomen heeft een aantal soennitische Turkmenen zich daadwerkelijk bij ISIS aangesloten en in die hoedanigheid (oorlogs)misdaden gepleegd.²⁸⁶

Van alle ontheemden uit Tel Afar was begin 2019 driekwart teruggekeerd. Het merendeel keerde in 2017 of 2018 terug. Naar Tel Afar teruggekeerde personen gaven vergeleken met personen die terugkeerden naar andere regio's, relatief veel zorgen te hebben over etno-religieuze spanningen. In het district Tel Afar zijn 15 dorpen of nederzettingen waarnaar geen terugkeer heeft plaatsgevonden. Daarnaast waren er locaties waarnaar families verhinderd werden om terug te keren door lokaal aanwezige veiligheidstroepen.²⁸⁷

²⁸² IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

²⁸³ IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019, p7, 8; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

²⁸⁴ IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019, p12, 23.

²⁸⁵ Middle East Eye, 'Tal Afar is now for Shia': Sunnis fear bleak future on Iraq's sectarian faultline, 29 januari 2019; IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019, p7, 8; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

²⁸⁶ MERI, *Turkmen in Tel Afar. Perceptions of reconciliation and conflict*, juli 2017, p5.

²⁸⁷ IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p47-48.

Ook in Kirkuk en Diyala zijn gemeenschappen van Turkmenen woonachtig. In deze gebieden, die grotendeels tot de betwiste gebieden behoren, wonen Turkmenen samen met Koerden, Arabieren en kleine gemeenschappen van andere etnische of religieuze groepen.

3.3.1.4 Shabak

Het grootste deel van de Shabak gemeenschap identificeert zich als sjiitisch, een klein deel als soennitisch. Hun religieuze gebruiken vinden hun oorsprong in verschillende religies en zijn niet identiek aan de orthodoxe varianten van de soennitische en sjiitische islam. Zo hebben de Shabak ook religieuze elementen uit andere religies, zoals de biecht, en maken zij pelgrimstochten naar jezidi-heiligdommen. Politiek gezien heerst er onderling verdeeldheid. Zo is een deel loyaal of verbonden met sjiitische politieke partijen uit centraal Irak en zijn de soennitische Shabak gesteund door de Koerden uit de KAR. De sjiitische Shabak zijn door toedoen van al-Qaida (voordat het ISIS werd) uit de stad Mosul verjaagd en in de dorpen op de Ninewa-vlakte terecht gekomen. In de verslagperiode hebben de sjiitische Shabak in veel dorpen op de Ninewa-vlakte hun positie verstevigd, onder andere door samenwerking met de – ook sjiitische – PMF-milities in de omgeving.²⁸⁸

3.3.1.5 Palestijnen

De (veiligheids)situatie van Palestijnen in Irak is in de verslagperiode niet wezenlijk veranderd ten opzichte van de vorige verslagperiode. Het betreft nog altijd een gemarginaliseerde minderheid die zowel door de staat als de gemeenschap geassocieerd wordt met Saddam Hussein of verdacht wordt van affiliatie met ISIS. Deze perceptie heeft, in ieder geval in Bagdad in de wijk Bataween, ertoe geleid dat de leefomstandigheden verslechterd zijn, waaronder minder diensten en minder veiligheid 's nachts. Ook werden Palestijnen (en andere buitenlanders) voor de duur van een jaar officieel uitgesloten van het voedseldistributieprogramma. Vanaf maart 2019 konden Palestijnen een aanvraag doen om weer in aanmerking te komen voor een rantsoen, maar zover bekend heeft dit voor deze groep nog niet geleid tot verkrijgen van een rantsoen. In het dagelijks leven kunnen Palestijnen discriminatie ondervinden vanwege hun afkomst. UNHCR rapporteerde in de periode januari 2018 tot maart 2019 37 geweldsincidenten met Palestijnen, oplopend van lastigvallen tot moord. Dit is een vergelijkbaar aantal met het jaar 2017. De daders zouden zowel overheidsfunctionarissen als daders buiten de overheid zijn. Enkele tientallen Palestijnen zitten vast op verdenking van terrorisme.²⁸⁹

Het overgrote deel van de Palestijnse gemeenschap woont in Bagdad. Daarnaast woont een deel van de gemeenschap in Mosul en Anbar of in de Koerdische regio. In theorie kunnen Palestijnen met hun speciale identiteitskaart door Irak reizen. In de praktijk kwam het voor dat hun duidelijk te onderscheiden identiteitskaart bij een controlepost niet werd erkend, wat leidde tot verder onderzoek ter plaatse of tijdelijke detentie. Problemen bij controleposten werden vooral in Bagdad en Mosul gerapporteerd en in mindere mate in de Koerdische regio. Sinds begin 2018 werden aan Palestijnen geleidelijk dezelfde documenten uitgegeven als aan andere vluchtelingen in Irak.²⁹⁰

²⁸⁸ Minority Rights Group, *Iraq – Shabak*, laatste update november 2017; Fanack, *The Shabak minority of Iraq pays the price for political change*, 31 augustus 2018; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

²⁸⁹ UNHCR, *International protection considerations (IPC) with regard to people fleeing the Republic of Iraq*, mei 2019, p109; vertrouwelijk bron, 21 juli 2019; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

²⁹⁰ UNHCR, *IPC Iraq*, mei 2019, p109-111.

Als buitenlander moet een Palestijn over uitreistoestemming beschikken als hij Irak wil verlaten. Als een Palestijn langer dan zes maanden buiten Irak was geweest, kwam het voor dat het hem/haar niet toegestaan werd om Irak weer in te reizen. Of iemand met een verlopen exit- of *re-entry* visum toegelaten wordt, zal afhangen van het individuele geval. Het besluit om iemand in dat geval toe te laten of niet is aan het oordeel van de daarvoor verantwoordelijke Iraakse autoriteiten.²⁹¹

3.3.1.6 Zwarte Irakezen

Van oudsher heeft Irak een zwarte gemeenschap. Het gaat hier om afstammelingen van slaven uit Oost-Afrika. Het merendeel woont in het zuiden van Irak, maar ook in Bagdad wonen zwarte Irakezen. De gemeenschap ondervindt systematische sociale en culturele discriminatie. Een groot deel van de gemeenschap leeft daardoor in zware armoede. De gemeenschap strijdt voor politieke erkenning en wil door middel van het quotasysteem een zetel in het parlement toebedeeld krijgen.²⁹²

3.3.2 *Religieuze groepen*

De islam is de religie van de meerderheid van de Irakezen. De meerderheid van de Iraakse moslims hangt de sjiitische stroming van de islam aan. Dit speelt ook binnen de politiek een grote rol, waar partijen vaak langs sektarische lijnen zijn georganiseerd. De hoogste sjiitische leider ayatollah al-Sistani heeft geen politieke functie, maar er wordt veel waarde gehecht aan zijn uitspraken.²⁹³

In deze paragraaf wordt de veiligheidssituatie en positie van enkele religieuze minderheden in verschillende delen van Irak beschreven. Voor zover mogelijk wordt hierbij onderscheid gemaakt tussen gebied dat op enig moment in handen is geweest in handen van ISIS en gebied waar dit niet het geval is.²⁹⁴

3.3.2.1 Soennieten

Soennieten zijn een kleinere groep dan de sjiieten (ongeveer 30% van de totale bevolking), maar in de gebieden waar zij wonen, zijn zij doorgaans wel in de meerderheid (geweest) of een substantiële minderheid. Vanwege een geschiedenis van sektarisch geweld en de meer recente heroveringen op ISIS door voornamelijk sjiitische troepen en het Iraakse leger, ervaren soennieten een verandering in hun positie. Soennieten afkomstig uit voormalig ISIS-gebied worden onderworpen aan grondige veiligheidsscreenings. Vooral soennitisch-Arabische mannen die afkomstig zijn uit voormalig ISIS-gebied kunnen worden verdacht van lidmaatschap of betrokkenheid bij ISIS. Het aantal namen op de lijst van gezochte personen in verband met vermeende ISIS-affiliatie wordt geschat op tussen de 70.000 en 90.000. Ook soennitisch Turkmeense of soennitisch Koerdische mannen kunnen verdacht worden van banden met ISIS. Met name personen die voormalig ISIS-gebied ontvlucht zijn en ontheemd geraakt zijn, komen op tal van momenten in aanraking met veiligheidsonderzoeken²⁹⁵: bij controleposten onderweg, bij toegang tot een andere provincie, bij het veiligheidsonderzoek in verband met de aanvraag van een verblijfsdocument in de Koerdische regio (en verlening daarvan) of als een ontheemde wil terugkeren naar zijn woonplaats.²⁹⁶

²⁹¹ UNHCR, *IPC Iraq*, mei 2019, p111; UNHCR, *Palestinian refugees in Iraq – applicable legislation*, mei 2019.

²⁹² OHCHR, *Committee on the elimination of racial discrimination reviews the situation in Iraq*, 30 november 2018; Al-Monitor, *UN seeks to raise awareness of bias against African-Iraqis*, 3 januari 2019; UNHCR, *IPC Iraq*, mei 2019, p78; vertrouwelijk bron, 21 juli 2019.

²⁹³ The New Arab, *Ayatollah Sistani denies participating in Iraq agreement to end protests*, 10 november 2019.

²⁹⁴ Voor informatie over vrijheid van godsdienst wordt verwezen naar paragraaf 3.3.2 van dit ambtsbericht.

²⁹⁵ Zoals controle of de naam van die persoon of diens familieleden voorkomen op een lijst van gezochte personen en/of een ondervraging.

²⁹⁶ USCIRF, *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019, p189; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

In Mosul woonden altijd veel soennieten, van verschillende etnische afkomst. Doordat de sjiitische milities een cruciale bijdrage hadden geleverd aan de herovering van de stad op ISIS, bleven zij in de stad achter om samen met andere Iraakse veiligheidstroepen de veiligheid en orde te bewaken. Soennieten zagen hierin echter een uitbreiding van de sjiitische invloed in deze voorheen gemixte, maar toch vooral soennitische stad.²⁹⁷ In een decreet van 1 juli 2019 werd de milities de opdracht gegeven om Mosul en hun posities op de Ninewa-vlakte te verlaten. Deze bevelen werden niet door alle milities direct opgevolgd. Met name de 30^e brigade bleef aanwezig bij controleposten op de vlakte.²⁹⁸

3.3.2.2

Jezidi's

Van oudsher, voor de komst van ISIS, woonde het overgrote deel van de jezidi-gemeenschap in de nabije omgeving van de berg Sinjar en het district Sheikhan in de provincie Ninewa en de overige ongeveer vijftien procent woonde in de provincie Duhok.²⁹⁹ Van augustus 2014 tot november 2015 had ISIS de controle over de stad Sinjar en omgeving. In 2017 zijn de laatste ISIS-strijders door de PMF-milities, inclusief jezidi-milities, en het Iraakse leger verdreven, waarna deze milities in en om Sinjar achterbleven. Als gemeenschap zijn de jezidi's massaal het slachtoffer geworden van de terreur van ISIS. Nog altijd zijn tussen 2.500 en 3.000 jezidi's, voornamelijk vrouwen en kinderen, vermist.³⁰⁰

Tot maart 2015 raakten meer dan driehonderdduizend jezidi's, voornamelijk uit het district Sinjar, ontheemd. De meerderheid was naar de Koerdische regio gevlucht, vooral naar de provincie Duhok. Andere waren de berg Sinjar op gevlucht en verbleven daar in de verslagperiode nog. Hoewel er terugkeer plaatsvindt naar Sinjar, is het één van de districten met de laagste aantallen terugkeer. Landelijk gezien heeft Sinjar het laagste niveau van duurzame terugkeer. De voornaamste reden die door ontheemde jezidi's wordt aangedragen waarom zij niet teruggekeerd zijn naar Sinjar zijn een betere veiligheidssituatie in het district van ontheemding dan in het district van herkomst, gebrek aan (geschikte/beschikbare) woonruimte en gebrek aan (voldoende) publieke diensten en nutsvoorzieningen in de plaats van oorsprong. Ook het feit dat men in Sinjar traumatische ervaringen heeft opgedaan, weerhoudt sommigen ervan om terug te keren. Overigens gelden deze overwegingen ook voor andere religieuze minderheden, te weten christenen, sjiitische Shabak en sjiitische Turkmene.³⁰¹ Bovendien kent het district Sinjar een groot aantal dorpen en wijken waarnaar helemaal geen terugkeer plaatsvindt. Redenen hiervoor zijn het gebrek aan diensten, de angst voor de aanwezigheid van ISIS-aanhangers, de aanwezigheid van explosieven en zorgen over de opstelling van de veiligheidstroepen. De politieke strijd om de betwiste gebieden, inclusief Sinjar, ligt hier deels aan ten grondslag.³⁰²

²⁹⁷ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

²⁹⁸ Rudaw, *Iraqi PM assures eventual Hashd al-Shaabi withdrawal from Nineveh Plains*, 10 augustus 2019; Reuters, *Baghdad's crackdown on Iran-allied militias faces resistance*, 29 augustus 2019.

²⁹⁹ US DoS, *Iraq 2012 International Religious Freedom report*, p2.

³⁰⁰ International Crisis Group, *Winning the post-ISIS battle for Iraq in Sinjar*, 20 februari 2018; UNHCR, *COI note on the situation of Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2019; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

³⁰¹ Vertrouwelijke bron, 25 november 2018; IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019, p17; IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p45-46; Rudaw, *Years after ISIS genocide fearful Yazidis remain on mount Shingal*, 9 juni 2019.

³⁰² IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p46; vertrouwelijke bron, 23 juli 2019; Enabling Peace in Iraq Center (EPIC), *Five years after ISIS: The Yazidis' quest for justice and recovery*, 16 oktober 2019.

Ontheemden noemden vooral als zorg over de veiligheidssituatie in Sinjar de kans op nieuwe aanslagen van ISIS en in mindere mate de kans op gewelddadige confrontaties tussen de verschillende aanwezige veiligheidstroepen of de mogelijkheid lastiggevalen te worden bij controleposten.³⁰³ Het geweldsniveau in het district Sinjar was in de verslagperiode laag. Er waren sporadische gewelddadige confrontaties tussen verschillende veiligheidstroepen of gewapende groepen. De jezidi's hebben verschillende milities in Sinjar met verschillende loyaliteiten en allianties. De *Yazidi Sinjar Resistance Units* (YBS)³⁰⁴ lijkt eerder geneigd om samen te werken met het Iraakse leger en de PMF-milities dan met de Koerdische Peshmerga. Echter, bij een confrontatie tussen de YBS en het Iraakse leger in maart 2019 kwamen twee strijders en een soldaat om het leven. Er waren geen berichten van burgerslachtoffers bij dergelijke confrontaties. De *Protection Forces of Ezidkhan* (HPS) is een jezidi-militie die is aangesloten bij de Koerdische Peshmerga. Binnen de jezidi-gemeenschap heerst onderling wantrouwen en leven verschillende opvattingen over de toekomst van Sinjar, dat in betwist gebied ligt. Verder verschillen de meningen binnen deze gemeenschap aan welke voorwaarden voldaan moet worden voordat de jezidi-ontheemden terug kunnen keren naar Sinjar. Voor de komst van ISIS had de Koerdische partij KDP bestuurlijke controle over de stad. De KDP-burgemeester woont echter niet langer in Sinjar, maar in Duhok. Daarnaast is er een waarnemend burgermeester, een jezidi, die onder federaal bestuur valt. Er is een roep om een burgemeester die door de jezidi's gekozen wordt om hen te vertegenwoordigen. Jezidi's in Sinjar beschuldigden elkaar ervan de terugkeer van jezidi's naar Sinjar te blokkeren. Beschuldigingen dat er sprake zou zijn van het actief blokkeren van terugkeer, konden niet worden geverifieerd.³⁰⁵

Een vertrouwelijke bron stelde dat het feitelijk de jezidi-milities zijn die het de soennitische Arabieren die ontheemd raakten onmogelijk maken om terug te keren naar Sinjar.³⁰⁶

3.3.2.3 Christenen

Veel christenen die in Mosul of op de Ninewa-vlakte ten oosten van de stad woonden, zijn door de komst van ISIS ontheemd geraakt. Velen trokken naar het nabijgelegen Erbil, waar al een grote christelijke gemeenschap woonde, of naar de hoofdstad Bagdad. Er vonden bij deze religieuze minderheid, net zoals bij de jezidi's, relatief weinig terugkeer van ontheemden plaats. De voornaamste reden is dat deze christenen zich niet veilig of welkom voelen in hun eigen woonplaatsen. In een studie van 2018 gaf één op de vijf ontheemde christenen aan niet de intentie te hebben om terug te keren naar hun woonplaats en bijna de helft gaf aan emigratie te overwegen. Zelfs van de christelijke ontheemden die wel teruggekeerd waren naar hun woonplaats gaf bijna 40% aan plannen te hebben om te emigreren. Dat is meer dan onder andere groepen. Voormalige ontheemde christenen uit Mosul keerden veel niet terug naar de stad, maar vestigden zich doorgaans in dorpen op de Ninewa-vlakte. Velen van hen zouden daarnaast ook nog een huurwoning aanhouden in Erbil en zo nu en dan verblijven in Erbil. De bewegingsvrijheid van christenen afkomstig van de Ninewa-vlakte is groter dan van andere bevolkingsgroepen, omdat zij geen verblijfskaart nodig hebben voor KAR.³⁰⁷

³⁰³ IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p46.

³⁰⁴ Ook wel *Sinjar Protection Units*.

³⁰⁵ Deutsche Welle, *Iraq's Yazidis mourn the loss of their homeland*, 3 augustus 2018; Foreign Policy, *ISIS may be gone, but Iraq's Yazidis are still suffering*, 23 november 2018; vertrouwelijke bron, 25 november 2018; Al-Monitor, *Yazidis have 'protectors' in Iraq, but question safety*, 16 mei 2019; Vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

³⁰⁶ Vertrouwelijke bron, 21 juli 2019.

³⁰⁷ Al-Jazeera, *Iraqi Christians displaced by ISIL find solace in Baghdad*, 6 augustus 2018; IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019; Kurdistan24, *Christian leader calls for improved security in Iraq to facilitate return of IDPs to their areas*, 9 juni 2019; vertrouwelijke bron, 25 juli 2019.

Christenen die zich voorbereidden op terugkeer naar de Ninewa-vlakte ontdekten dat hun huizen in sommige gevallen waren geconfisqueerd of bezet door onder meer soennitische Arabieren, Koerden en sjiitische Shabak. Ook keren christenen sporadisch terug naar Mosul; ze zien daar geen veilige toekomst voor hun gemeenschap zien.³⁰⁸ Bijvoorbeeld in Tel Kaif is minder dan tien procent van de oorspronkelijke gemeenschap christenen woonachtig. De soennitische Arabieren die voorheen in de minderheid waren, zijn er nu in de meerderheid. In Bartalla waren voorheen de christenen in de meerderheid en de Shabak in de minderheid, maar dat is inmiddels het tegenovergestelde. Qaraqosh (ook wel Hamdaniya of Bakhdida genoemd) is één van de weinige plaatsen waarnaar wel relatief veel christenen zijn teruggekeerd. Hier is ruim tweederde van de christelijke ontheemden naar teruggekeerd. Christenen vormen in deze plaats de meerderheid en de Shabak de minderheid. Voor zover bekend ondervonden teruggekeerde christenen geen ernstige problemen.³⁰⁹

3.3.3 Militairen

Irak kent geen dienstplicht en heeft alleen beroepsmilitairen. Dit geldt zowel voor centraal Irak als voor de Koerdische regio. Er zijn wel verschillende pogingen gedaan om de militaire dienstplicht weer in te voeren in centraal Irak. In de verslagperiode is geen wet aangenomen die hier verandering in bracht.³¹⁰

Er is geen gedetailleerde informatie verkregen over specifieke documenten voor beroepsmilitairen. Voor zover bekend beschikt elke beroepsmilitair over een militaire kaart waar een aantal gegevens op staan, zoals de identiteit van de houder en onder welk ministerie (Defensie of Binnenlandse Zaken) hij valt.³¹¹

Desertie is als strafbaar feit vastgelegd in de hoofdstukken vier, vijf en zes van het militaire Wetboek van Strafrecht van 2007. Deze drie hoofdstukken bevatten tal van omstandigheden van afwezigheid, al dan niet aangemerkt als desertie. Overlopen naar de vijand kan met de doodstraf gestraft worden. Elke vorm van afwezigheid ten tijde van mobilisatie wordt zwaarder gestraft dan in vredetijd. Het ontduiken van diens militaire verplichtingen door het voorwenden van een ziekte of opzettelijk zichzelf letsel toedienen wordt ook aangemerkt en gestraft als een vorm van desertie.³¹²

Voor zover bekend worden personen die in 2014 tijdens de invasie van ISIS massaal hun posten hebben verlaten omdat hun commandanten niet meer op hun post waren, niet strafrechtelijk vervolgd.³¹³ Het is niet bekend of in het specifieke geval van desertie sprake was van discriminatoire bestraffing vanwege etnische of religieuze achtergrond.

³⁰⁸ USCIRF, *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019.

³⁰⁹ IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p12, 41; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019; EPIC, *Iraq's Assyrian Christians' struggle to secure political rights*, 10 september 2019.

³¹⁰ The Baghdad Post, *Saairun proposes imposing compulsory military conscription in Iraq*, 8 december 2018.

³¹¹ Vertrouwelijke bron, 24 oktober 2019.

³¹² Iraqi Military Penal Code No.19 of 2007, beschikbaar op <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/xsp/.ibmmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl-nat.nsf/9C60EDC34C397A53C1257C080040F111/TEXT/Iraq%20-%20Military%20Penal%20Code%20%5Bin%20English%5D.pdf>

³¹³ Danish Immigration Service (DIS), *Iraq: Security situation and the situation for internally displaced persons (IDPs) in the disputed areas, incl. possibility to enter and access the Kurdistan Region of Iraq (KRI)*, november 2018, p48.

Een bericht uit 2014 stelt dat het straffen van desertie op grond van de wet in de praktijk niet of nauwelijks voorkomt, onder meer vanwege de wijdverbreide corruptie.³¹⁴ Er is in de verslagperiode geen informatie naar voren gekomen waaruit blijkt dat deze situatie gewijzigd is. In juli 2019 kondigde het ministerie van Defensie aan dat voormalig legerpersoneel hun verzoek om weer toegelaten te worden tot het leger ter beoordeling voor kunnen leggen, zodat besloten kan worden of zij terug kunnen keren in het leger. Er werd in het bericht geen melding gemaakt van strafvervolgning in verband met het verlaten van de post.³¹⁵

3.3.4 LHBT (*Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders*)

Het wetboek van strafrecht verbiedt niet expliciet een LHBT-geaardheid of seks met wederzijdse instemming tussen twee volwassenen van hetzelfde geslacht. Buitenechtelijke seksuele relaties met een minderjarige met wederzijdse instemming zijn op basis van artikel 394 van het wetboek van strafrecht strafbaar. In dit artikel wordt ook buitenechtelijke anale seks met een minderjarig persoon die daarmee instemt strafbaar gesteld. De strafmaat hangt af van de leeftijd van het slachtoffer³¹⁶. Aangezien in Irak geen huwelijk gesloten kan worden tussen twee mensen van hetzelfde geslacht, zijn seksuele relaties tussen personen van hetzelfde geslacht per definitie strafbaar. Er zijn in de verslagperiode geen zaken bekend geworden waarin LHBT vanwege een seksuele relatie gestraft zijn op grond van artikel 394. In artikel 396 wordt verkrachting van een man of vrouw gestraft met een gevangenisstraf van maximaal zeven jaar als het slachtoffer meerderjarig is en maximaal tien jaar als het slachtoffer minderjarig is. Hier wordt geen melding gemaakt van de geaardheid van het slachtoffer of de dader. De dader wordt ontslagen van strafvervolgning als hij wettig met het slachtoffer trouwt.³¹⁷

Een ander wetsartikel, dat een ruime toepassing mogelijk laat voor strafvervolgning van LHBT, is artikel 401.³¹⁸ In dit artikel worden 'immorele daden in het openbaar' gestraft met maximaal zes maanden gevangenisstraf en/of een boete.³¹⁹ Artikel 403 verbiedt het maken en bezitten van geprint of digitaal materiaal dat de publieke integriteit of beschaving schaadt. Het *US Department of State* stelt in haar mensenrechtenrapportage van 2018 dat de Iraakse autoriteiten artikel 401 hebben toegepast in gevallen van seksuele handelingen met wederzijdse instemming van personen van hetzelfde geslacht, maar ook tegen heteroseksuele personen met buitenechtelijke relaties. In het rapport worden geen aantallen en andere details over vonnissen gegeven.³²⁰ *Human Rights Watch* schrijft in het jaarrapport over 2018 dat er geen zaken op grond van artikel 401 gedocumenteerd zijn.³²¹

De beschikbare informatie geeft geen blijk van een actief vervolgingsbeleid van de Iraakse of Koerdische autoriteiten tegen LHBT. Wel noemen bronnen het gebrek aan (juridische) bescherming voor LHBT door de autoriteiten.³²² In theorie kan een LHBT aangifte doen van geweldpleging of bedreiging vanwege diens geaardheid.

³¹⁴ Niqash, *The 'Astronaut' problem – Iraqi soldiers who pay money to officers so they don't fight*, 2 oktober 2014.

³¹⁵ Vertrouwelijke bron, 9 juli 2019; vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

³¹⁶ Dit wetsartikel gebruikt het woord slachtoffer, ook al is er sprake van (wederzijdse) instemming.

³¹⁷ Iraqi Penal Code, <https://www.refworld.org/docid/452524304.html> Australian Government – DFAT, *Country information report Iraq*, 9 oktober 2018, p22; vertrouwelijke bron, 21 november 2019.

³¹⁸ Artikel 400 betreft immorele daden in het openbaar tegen iemands wil.

³¹⁹ MinBZ, *Algemeen Ambtsbericht Irak*, mei 2018; NRT, *LGBTQ people try to keep their sexual lives hidden to escape death*, 16 augustus 2019.

³²⁰ US DoS, *Iraq 2018 Human Rights Report*, p58.

³²¹ HRW, *World Report 2019 – Iraq. Events of 2018*.

³²² US DoS, *Iraq 2018 Human Rights Report*, p59; IraQueer, MADRE, OutRight Action International, *Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity in Iraq*, maart 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

De autoriteiten blijven doorgaans in gebreke voor wat betreft opsporing, arrestatie en rechtsvervolgung van de dader.³²³ Ook zouden homoseksuelen die samenkomen op een openbare plaats door lokale politie in de Koerdische regio gedwongen worden een verklaring te tekenen dat zij geen onzedelijke handelingen in het openbaar meer uit zullen voeren.³²⁴

In de praktijk hebben LHBT, zowel in centraal Irak als in de KAR, vooral te vrezen van hun familie en de sociale gemeenschap. In centraal Irak worden ook militieën genoemd als mogelijke agressor. LHBT kunnen lastiggevallen, uitgescholden of mishandeld worden. In het ergste geval kan iemand het slachtoffer worden van moord of eerwraak.³²⁵

Veel LHBT houden hun geaardheid verborgen voor hun familie. In Bagdad zijn wel plekken, zoals bepaalde cafés en winkelcentra die homoseksuelen gebruiken als ontmoetingsplaats. Er zouden ook twee cafés zijn waar lesbische vrouwen elkaar treffen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat dergelijke cafés niet vanaf straatniveau zichtbaar zijn.³²⁶

Eén bron stelt dat moorden op LHBT weinig voorkomen en dat de enkele gevallen plaatsvonden in traditionele wijken of steden.³²⁷ In een artikel waar de oprichter van IraQueer wordt geïnterviewd, staat dat er in 2018 220 LGBTQ³²⁸-personen zijn gedood en dat niemand verantwoordelijk is gehouden voor deze moorden.³²⁹ Dit aantal werd voor 2018 niet in andere bronnen genoemd. In een ander artikel waar ook IraQueer wordt aangehaald, staat dat de organisatie het aantal moorden in 2017 op meer dan 220 schat.³³⁰ In de gezamenlijke input voor de VN-mensenrechtenraad van onder meer IraQueer wordt het aantal van 220 genoemd in de context van 2017. Over 2018 worden geen (geschatte) aantallen van moord op personen uit de LHBT-gemeenschap genoemd.³³¹

In verslagperiode waren twee zaken in de openbaarheid gekomen. In oktober 2018 werden twee personen uit de LHBT-gemeenschap, waaronder een minderjarige, op straat in respectievelijk Bagdad en Kirkuk met geweld om het leven gebracht. Voor zover bekend waren de daders geen directe familieleden van de slachtoffers.³³²

Families geven vanwege hun eer de voorkeur aan het verborgen houden van de LHBT-geaardheid van hun familielid. Volgens één bron is er in de Iraakse gemeenschap meer besef van het bestaan van homoseksuele mannen dan van lesbische vrouwen in de samenleving, omdat mannen als zodanig in het openbaar herkenbaarder zouden zijn. De familie zal de niet-heteroseksuele geaardheid van hun dochter geheim willen houden, en haar daarom waarschijnlijk zo snel mogelijk laten trouwen met een man.³³³

³²³ US DoS, *Iraq 2018 Human Rights Report*, p59. Zie ook paragraaf 3.2.

³²⁴ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

³²⁵ IraQueer, MADRE, OutRight Action International, *Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity in Iraq*, maart 2019.

³²⁶ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

³²⁷ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

³²⁸ De Q verwijst naar queer.

³²⁹ Hornet, *This gay man speaks out about fleeing Iraq, where he says being LGBT is a 'death sentence'*, 31 januari 2019.

³³⁰ Pink News, *96% of LGBT Iraqis face physical or verbal violence*, 18 juni 2018.

³³¹ IraQueer, MADRE, OutRight Action International, *Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity in Iraq*, maart 2019.

³³² IraQueer, *Press release*, 10 oktober 2018

https://www.iraqueer.org/uploads/1/2/4/0/124034920/iraqueer_press_release_-_october_2018_-_english.pdf ; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

³³³ Vertrouwelijke bron, 27 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

Er zijn enkele lokale ngo's actief in Irak die zich inzetten voor bescherming van LHBT en het behartigen van hun belangen in (inter)nationale instituties. Deze ngo's kunnen op beperkte schaal en onofficiële wijze onderdak bieden aan LHBT in nood, zowel in centraal Irak als in de Koerdische Autonome Regio (KAR). Dit betekent dat deze opvangmogelijkheden niet onder toezicht staan van de Iraakse of Koerdische autoriteiten.³³⁴

Er zijn geen bekende of vooraanstaande figuren die openlijk over hun niet-heteroseksuele geaardheid praten, terwijl zij nog in Irak wonen.³³⁵

Drie LHBT-belangenorganisaties hebben in maart 2019 een rapport aangeboden aan de VN Mensenrechtenraad in verband met de *Universal Periodic Review* van Irak. Enkele kernpunten uit dit rapport over de situatie van LHBT in Irak zijn:

- Openlijk als LHBT leven is bijna onmogelijk;
- LHBT vrezen de mogelijkheid om strafrechtelijk vervolgd te worden op grond het 'schaden van de openbare zeden';
- De basale rechten en fundamentele vrijheden van LHBT worden volgens het rapport door talloze actoren in de maatschappij geschonden, namelijk burgers, politie en veiligheidstroepen, milities, religieuze leiders, overheidspersoneel, medisch personeel en anderen;
- Transgenders kunnen in Irak geen geslachtsveranderende operaties ondergaan. Als zij in het buitenland een dergelijke operatie hebben ondergaan, kunnen zij in Irak problemen ondervinden om hun wettige documenten aan te passen aan hun geslacht;
- De laatste actieve vervolging van LHBT door milities was, voor zover bekend, in januari 2017;
- De autoriteiten treden niet op tegen discriminerende mediaberichtgeving op staatszenders.³³⁶

3.3.5 Vrouwen

Vrouwen zijn, net als mannen, vanaf de leeftijd van achttien jaar handelingsbekwaam. Het maakt geen verschil of een vrouw ongehuwd of gehuwd is. Dit betekent dat zij zonder (mannelijke) vertegenwoordiging (legale) procedures kan doorlopen, zoals voor het aanvragen van documenten, voor het bezitten van onroerend goed of voor het aangaan van een huwelijk. Evenmin heeft een vrouw toestemming van haar vader of echtgenoot nodig om het land uit te reizen.³³⁷ Waar een man praktisch zonder opgaaf van reden kan scheiden, kan een vrouw alleen een echtscheiding vragen in specifieke gevallen. Indien gewenst kan een vrouw in haar huwelijkscontract op laten nemen dat zij een echtscheidingsprocedure kan starten met behoud van haar rechten. Als zij deze clausule niet in haar huwelijkscontract heeft staan, kan dit betekenen dat zij als zij wil scheiden al haar – ook financiële – rechten op moet geven of in sommige gevallen zelfs de man een geldsom moet betalen. In de Koerdische Autonome Regio is het bij wet geregeld dat een vrouw op eigen initiatief kan scheiden met behoud van haar rechten, als haar man – tegen haar zin – met een tweede vrouw trouwt.³³⁸

³³⁴ France24, *In Baghdad, a daring poster campaign to defend LGBT rights*, 22 juni 2018; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 27 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

³³⁵ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

³³⁶ IraQueer, MADRE, OutRight Action International, *Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity in Iraq*, maart 2019.

³³⁷ Evenals in Nederland zijn er omstandigheden waarin een vrouw wel toestemming van haar (ex-)echtgenoot nodig heeft als zij het land wil verlaten samen met hun gezamenlijke kind(eren).

³³⁸ Finnish Immigration Service (FIS), *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018, p11; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

In de praktijk zijn veel ongehuwde, thuiswonende vrouwen in sterke mate afhankelijk van hun familie. Van een alleenstaande vrouw wordt verwacht dat zij bij haar familie woont.³³⁹

Voor vrouwen die door ISIS zijn ontvoerd en vervolgens verkracht, verhandeld en/of als slaaf zijn behandeld, is terugkeer naar de gemeenschap niet eenvoudig. Vanwege het religieuze puurheidsbeginsel van jezidi's worden kinderen van een niet-jezidi vader door de jezidi-gemeenschap niet geaccepteerd. Dit heeft vrouwen die tijdens hun gevangenschap onder ISIS een kind gekregen voor een moeilijke keus gesteld. De vrouwen zelf werden weer opgenomen in de gemeenschap, maar hun kinderen niet. Daardoor hebben sommigen ervoor gekozen hun kinderen –in Syrië of in Irak - achter te laten, anderen kozen ervoor niet terug te keren naar de gemeenschap.³⁴⁰ De aantallen van op wat voor manier dan ook door ISIS misbruikte vrouwen en meisjes zijn in de jezidi-gemeenschap hoger dan bij enige andere religieuze groep. Hoewel er ook vrouwen en kinderen van andere etnische of religieuze groepen, onder wie christenen, Shabak en soennitische moslims, door ISIS-strijders verkracht zijn of gedwongen werden tot een huwelijk met een ISIS-strijder, lijkt de slavenhandel van ISIS zich vooral op jezidi-vrouwen en –meisjes gericht te hebben.³⁴¹

Het is niet bekend op welke schaal ontvoering of mensenhandel van vrouwen voorkomt in Irak. Er zijn berichten van dergelijke praktijken, waarbij het doorgaans om enkelingen gaat. Naar verluidt wordt (sociaal of financieel) kwetsbare vrouwen vanuit ontheemdenkampen elders een beter leven beloofd, waarna zij echter bij aankomst uitgebuit worden.³⁴² ISIS zou tot januari 2019 nog jezidi-vrouwen hebben verhandeld.³⁴³

In september 2018 zijn twee bekende Iraakse vrouwen door geweld om het leven gekomen. In Basra werd het hoofd van een ngo die zich inzet voor vrouwenrechten op straat doodgeschoten door een gemaskerde man. Twee dagen later werd een model en bekendheid op sociale media in haar auto in Bagdad doodgeschoten. Zij verkeerde in dezelfde sociale kringen als twee vrouwen die in de schoonheidsindustrie werkten en in augustus 2018 in Bagdad onder verdachte omstandigheden dood in hun huizen werden aangetroffen. In oktober 2018 zouden in Basra nog twee vrouwen om het leven zijn gebracht, een activist en de eigenaar van een schoonheidssalon.³⁴⁴ In de verslagperiode is niet bekend geworden wie achter deze aanslagen zaten en wat de motieven waren.³⁴⁵

³³⁹ Zie subparagraaf *Alleenstaande vrouwen*. Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

³⁴⁰ Rudaw, *Iraqi bill for Yazidi women, children 'most significant': Yazidi activists*, 9 april 2019; Al-Monitor, *Iraqi bill on Yazidi female survivors stirs controversy*, 26 april 2019; Al-Jazeera, *Yazidis to accept ISIL rape survivors but not their children*, 29 april 2019; vertrouwelijke bron, 21 juli 2019; Trouw, *Een weeshuis vol verstoten kinderen*, 5 december 2019.

³⁴¹ New York Times, *ISIS Enshrines a Theology of Rape*, 13 augustus 2015; UN Counter-terrorism Committee executive directorate (CTED), *Identifying and exploring the nexus between human trafficking, terrorism and terrorism financing*, februari 2019, p25.

³⁴² Vertrouwelijke bron, 29 juli 2019.

³⁴³ Vertrouwelijke bron, 21 mei 2019.

³⁴⁴ Al-Arabiya, *After death of Iraq's 'Barbie', beautician dies in mysterious circumstances*, 24 augustus 2018; New York Times, *A social media star is shot dead in Baghdad. Iraqi's fear a trend*, 29 september 2018; Middle East Eye, *From Nadia Murad to Suad al-Ali: Iraqi women fight for political inclusion*, 10 oktober 2018; Minority Rights Group, *Civilian activists under threat in Iraq*, december 2018, p16, 23.

³⁴⁵ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

Vrouwenbesnijdenis

Vrouwenbesnijdenis (in het Engels *female genital mutilation*, FGM) komt in Irak voornamelijk in de Koerdische regio (KAR) en de provincie Kirkuk voor. Buiten deze gebieden is het zeer ongebruikelijk. Vrouwenbesnijdenis is in de KAR sinds 2011 bij wet verboden. Er zijn geen recente data beschikbaar over het percentage besneden vrouwen in Irak, maar algemeen wordt aangenomen dat de trend van afname zich voortzet.³⁴⁶

Alleenstaande vrouwen

Er zijn juridische bepalingen waarin – al dan niet alleenstaande – vrouwen anders behandeld worden dan mannen, bijvoorbeeld in zake erfrecht, echtscheiding en overspel.³⁴⁷ In het dagelijks leven zijn veel ongehuwde, thuiswonende vrouwen in sterkte mate afhankelijk van hun familie. Voor een ongehuwde vrouw die in landelijk gebied woont is bijvoorbeeld de kans aanwezig dat zij door haar familie gedwongen wordt om afstand te doen van haar deel van de erfenis.³⁴⁸ Van een alleenstaande vrouw wordt verwacht dat zij bij haar familie woont. Dat kan in haar ouderlijk gezin zijn of in het gezin van haar broer, zus of ander familielid. Dit geldt eveneens voor een vrouw die na een periode in het buitenland terugkeert naar Irak.³⁴⁹

Weduwen of gescheiden vrouwen worden in principe opgenomen door hun (schoon)familie. De mogelijkheid voor een vrouw om op zichzelf te wonen is afhankelijk van tal van factoren, zoals of zij (financieel) zelfvoorzienend is, de steun van de familie heeft, de aanwezigheid van kinderen en de omgeving waar zij woont. Het komt vanwege deze factoren weinig voor dat een alleenstaande vrouw op zichzelf woont. Het is vooral in landelijk gebied ongebruikelijk dat een gescheiden vrouw of weduwe er voor zal kiezen om het familiehuus te verlaten om op zichzelf te gaan wonen. In het traditionele zuiden is het ook in grote steden als Basra zeer ongebruikelijk dat een alleenstaande vrouw op zichzelf gaat wonen. De familie zou het een schande vinden. In de Iraakse samenleving wordt het gezien als een daad die de samenhang van de gemeenschap ondermijnt. Als het een weduwe of gescheiden vrouw met thuiswonende kinderen betreft komt het vaker voor dat zij op zichzelf woont, maar dan met name in Bagdad en de Koerdische regio. Alleen in een paar modernere wijken binnen Basra zou er volgens de bronnen enigszins meer vrijheid zijn voor een vrouw met kinderen om op zichzelf te wonen. Eén bron merkte op dat aangaande de thuiswonende kinderen de aanname van de omgeving moet zijn dat het kind binnen een huwelijk geboren is, wil de aanwezigheid van een kind haar enige bescherming bieden.³⁵⁰

Er zijn geen statistieken voorhanden waaruit blijkt welk deel van de Iraakse alleenstaande vrouwen (ongehuwd, gescheiden of weduwe) op zichzelf woont, maar bronnen waren het er over eens dat het kleine aantallen betreft.

Een vrouw die zonder kinderen op zichzelf woont, kan al gauw door haar omgeving als prostituee weggezet worden, wat in Irak tot negatieve bejegening kan leiden. Daarbij maakt het niet uit of deze vrouw een weduwe of gescheiden vrouw is. In het uiterste geval kan een vrouw die zonder kinderen op zichzelf woont het slachtoffer van eerwraak worden van de kant van haar gezin of familie. Het risico hierop hangt onder meer samen met de stam waartoe zij behoort (en hun gebruiken) dan de religie van de familie.

³⁴⁶ US DoS, *Iraq 2018 Human Rights Report*, p50; Wadi, *Day of zero tolerance: Iraqi Kurdistan Government pledges to eliminate FGM*, 5 februari 2019.

³⁴⁷ FIS, *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018, p13, 14, 16.

³⁴⁸ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

³⁴⁹ Vertrouwelijke bron 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

³⁵⁰ Vertrouwelijke bron 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

Vertrekken naar een andere stad kan om twee redenen geen redelijk alternatief voor haar zijn: vanwege de sterke onderlinge banden in de gemeenschap is het eenvoudig om iemand op te sporen; een alleenstaande vrouw is zonder netwerk in die situatie extreem kwetsbaar.³⁵¹

De Iraakse overheid beschouwt weduwen, gescheiden vrouwen en wezen als kwetsbare groep. Dit betekent in de praktijk onder meer dat zij aanspraak kunnen maken op (financiële) steun van de autoriteiten.³⁵²

Beschermingsmogelijkheden voor vrouwen van overheidswege zijn zeer beperkt. In centraal Irak is slechts één officieel opvanghuis voor vrouwen. In de Koerdische regio zijn in elke provincie opvanghuizen voor vrouwen. Er zijn enkele ngo's in Irak die onofficiële opvangmogelijkheden bieden voor vrouwen in nood.³⁵³

Verstoting van vrouwen is geen wijdverbreid fenomeen, maar het kan voorkomen. Ook zijn er kleine aantallen vrouwen die er zelf voor kiezen om weg te lopen met de man van hun keuze. Afhankelijk van de familie en de stam van de vrouw kan dit in het uiterste geval – ook jaren later nog – leiden tot eerwraak.³⁵⁴

3.3.6 *Minderjarigen*

De leeftijd waarop een kind strafrechtelijk vervolgbaar is, is in centraal Irak negen jaar en in de Koerdische Regio elf jaar. De minimumleeftijd voor arbeid is formeel vijftien jaar, waarbij enkele beperkende voorwaarden gelden zoals de aard en de duur van de werkzaamheden. De leeftijd waarop meerderjarigheid wordt bereikt in Irak is achttien jaar. Dit betekent dat men op die leeftijd wettelijk gezien zonder de toestemming van de ouders een huwelijk aan kan gaan. Kinderen tussen de zestien en achttien jaar hebben toestemming van de ouders of voogd nodig.³⁵⁵ In centraal Irak is onderwijs verplicht tot groep zes, in de Koerdische regio is dit tot groep negen.³⁵⁶ Het zou zo kunnen zijn dat er in Bagdad een heel klein aantal scholen is dat in het Koerdisch onderwijs geeft.³⁵⁷

Recente informatie over (al dan niet alleenstaande) minderjarigen richt zich voornamelijk op het gebrek aan identiteitsdocumenten, kinderen die als gevolg van het conflict met ISIS wees zijn geworden of afgestaan worden en kinderen verdacht van banden met ISIS die in detentie zitten.³⁵⁸ Op 6-jarige leeftijd heeft het kind een identiteitskaart nodig, om toegelaten te worden op school. Als het vóór het bereiken van die leeftijd een buitenlandse reis gaat maken, heeft het een identiteitskaart nodig om een paspoort aan te kunnen vragen.³⁵⁹ Desgevraagd gaf een bron aan niet bekend te zijn met een vereiste van toestemming van een ouder als een kind een identiteitskaart aan wil vragen. Wel moet bij de aanvraag voor de identiteitskaart de identiteitskaart van beide ouders overgelegd worden.

³⁵¹ Vertrouwelijke bron 22 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

³⁵² Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), *Seventh period report submitted by Iraq under article 18 of the Convention, due in 2018*, 15 augustus 2018, p21; vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

³⁵³ Vertrouwelijke bron, 27 juli 2019; NGO Working Group on Women, Peace and Security, Iraq, ongedateerd <https://www.womenpeacesecurity.org/region/asia/western-asia/iraq/> geraadpleegd 3 december 2019; Organization for Women's Freedom in Iraq (OWFI), About us, ongedateerd, <https://www.owfi.info/EN/about/> geraadpleegd 3 december 2019.

³⁵⁴ Vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

³⁵⁵ Zie algemeen ambtsbericht Irak van november 2016.

³⁵⁶ World Education News + Reviews (WENR WES), *Education in Iraq*, 17 oktober 2017.

³⁵⁷ Vertrouwelijke bron, 3 november 2019.

³⁵⁸ New York Times, *Iraq's Forgotten Casualties: Children Orphaned in Battle With ISIS*, 31 augustus 2018, HRW, *Everyone must confess. Abuses against children suspected of ISIS affiliation in Iraq*, 6 maart 2019; NRC, *Barriers from birth*, april 2019;

³⁵⁹ Zie hoofdstuk 2 van dit ambtsbericht.

In geval van overlijden van een van de ouders zal een overlijdensakte overgelegd moeten worden in plaats van de identiteitskaart van de betreffende ouder.³⁶⁰

Alleenstaande minderjarigen

Mede door het grootschalige geweld van ISIS en de daarop volgende bevrijdingsoperaties zijn kinderen hun ouders verloren. Er zijn geen betrouwbare cijfers van het aantal verweesde kinderen sinds 2014. Het zou landelijk naar schatting om twintigduizend kinderen kunnen gaan. In dit aantal zijn ook kinderen meegeteld die één ouder verloren hebben. Daarnaast zijn er kleine aantallen kinderen die geboren zijn uit verkrachting door ISIS en om die reden door hun moeder verlaten zijn. Kinderen die niet door hun ouder(s) verzorgd kunnen worden, komen in eerste instantie terecht in de bredere familiekring. Dit is binnen de Iraakse gemeenschap de norm. Daarnaast komt een deel van de weeskinderen op straat terecht. Een klein deel van de alleenstaande kinderen komt in kindertehuizen terecht, omdat zij geen familie hebben of de familie is niet in staat het kind te verzorgen. De kindertehuizen van de staat zijn beperkt in hun middelen. Het is onbekend welke toelatingscriteria toegepast worden om een kind wel of niet toe laten tot een kindertehuis. Er zijn geen berichten dat er sprake is van discriminatie op basis van de etnische of religieuze afkomst van het kind.³⁶¹ Wel waren er berichten van lokale initiatieven om specifiek jezidi-kinderen zorg te dragen voor opvang.³⁶² Irak kent geen officiële adoptie, maar wel een vorm van pleegzorg onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Sociale Zaken. Het omhelst de zorg, het onderhoud en de opvoeding van een kind dat één of beide ouders heeft verloren³⁶³. Kinderloze stellen zouden graag bereid zijn om weeskinderen een plek in hun familie te geven. Daarbij wordt geen informatie over de achtergrond van kind gegeven, zoals dat het kind verwekt is door een ISIS-strijder. Ook is het mogelijk een kind enkel financieel te adopteren, waarbij het woonachtig is in een kindertehuis, maar financieel gesteund wordt door een Iraakse familie.³⁶⁴

³⁶⁰ Vertrouwelijke bron, 3 november 2019.

³⁶¹ Vertrouwelijke bron, 21 juli 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019; Rudaw, *Duhok orphanage shelters Yezidi children orphaned by ISIS*, 29 augustus 2019; New York Times, *Iraq's forgotten casualties: children orphaned in battle with ISIS*, 31 augustus 2018.

³⁶² Kirkuk Now, *Orphaned Ezidi children find hope and comfort at Sewyan shelter home*, 28 juni 2019; Rudaw, *Duhok orphanage shelters Yezidi children orphaned by ISIS*, 29 augustus 2019.

³⁶³ In het Arabisch wordt hiervoor de term *kifala al-yatiem* gebruikt, wat letterlijk vertaald sponsorschap van een wees betekent.

³⁶⁴ Al-Monitor, *Iraq struggles to provide war orphans with identities*, 17 juli 2018; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

4 Ontheemden en vluchtelingen

4.1 Ontheemden

Door het conflict met ISIS zijn sinds 2014 miljoenen Irakezen ontheemd geraakt. In de daarop volgende jaren werd stapsgewijs territorium op ISIS heroverd. In december 2017 werd de territoriale overwinning op ISIS uitgeroepen door de Iraakse staat. Afhankelijk van wanneer een bepaald gebied werd heroverd, begonnen ontheemden in groten getale terug te keren naar hun plaats of district van oorsprong. Niet iedereen wilde of werd toegestaan terug te keren. Medio 2019 waren nog anderhalf miljoen Irakezen ontheemd.³⁶⁵

4.1.1 Aantallen en locaties van ontheemden

Evenals in de vorige verslagperiode neemt het aantal ontheemden af. Het tempo waarmee het aantal afneemt, ligt in deze verslagperiode echter aanzienlijk lager. In ongeveer een jaar tijd³⁶⁶ zijn een half miljoen Irakezen die ontheemd waren teruggekeerd naar hun oorspronkelijke woonomgeving. Het percentage terugkeer ligt lager onder ontheemden die in een formeel ontheemdenkamp verbleven. Ook keren relatief minder personen uit religieuze minderheden terug dan moslims.³⁶⁷

Op 31 augustus 2019 had IOM ruim anderhalf miljoen ontheemden geregistreerd. Dit gaat om burgers die sinds 2014 ontheemd zijn geraakt. In de verslagperiode zijn ruim een half miljoen ontheemden teruggekeerd. Negentig procent van de ontheemdenpopulatie is afkomstig uit 23 districten. Veertien van deze districten zijn zowel op grote schaal een district van herkomst als een district van ontheemding. Dit komt onder meer omdat veel ontheemden binnen hun district van herkomst ontheemd zijn geraakt.³⁶⁸

Het merendeel van de ontheemden, bijna een miljoen ontheemden, is afkomstig uit de provincie Ninewa. Ninewa is ook de provincie waar de meeste ontheemden verblijven, namelijk bijna een half miljoen. Ongeveer de helft van alle ontheemden verblijft in de Koerdische regio (in de provincies Erbil, Duhok en Suleymaniyah).³⁶⁹ Het overgrote deel van de ontheemden verblijft niet in opvangkampen maar heeft een andere vorm van onderdak, zoals informele kampementen, huurwoningen, of religieuze gebouwen. In de provincies Duhok en het betwiste deel van Ninewa bevinden zich de grootste aantallen ontheemden die in een kamp verblijven. Van alle ontheemden die jezidi zijn, verblijft meer dan de helft in kampen. Van de ontheemden die christen, sjiietisch Shabak of sjiietisch Turkmeens zijn verblijft slechts een paar procent in kampen. Er zijn dan ook geen kampen waar deze minderheden de meerderheid van de kampbevolking vormen. Meer dan de helft van ontheemden van deze etno-religieuze groepen verblijft in gehuurde onderkomens.³⁷⁰

³⁶⁵ IOM, *Reasons to remain: categorizing protracted displacement in Iraq*, november 2018, p1; IOM Iraq Mission – Displacement Tracking Mechanism <http://iraqdtm.iom.int/> geraadpleegd 28 oktober 2019.

³⁶⁶ Van medio 2018 tot medio 2019.

³⁶⁷ IOM, *Reasons to remain: an in-depth analysis of the main districts of origin*, april 2019, p11; IOM, *Protracted displacement study: an in-depth analysis of the main districts of displacement*, april 2019, p11; USCIRF, *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019.

³⁶⁸ IOM Iraq Mission – Displacement Tracking Mechanism (DTM) <http://iraqdtm.iom.int/> geraadpleegd 28 oktober 2019; IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p10.

³⁶⁹ IOM, *DTM Round 111*, september 2019, p3.

³⁷⁰ IOM, *Reasons to remain*, november 2018, p3; IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019, p6; De informatie uit dit rapport is gebaseerd op gegevens die in januari 2018 verzameld zijn. Hoewel het daarmee buiten deze verslagperiode valt, geeft het een goed beeld van de verschillen binnen de ontheemden-gemeenschap.

De belangrijkste redenen die ontheemden aandragen waarom zij nog altijd in een situatie van ontheemding verblijven en niet zijn teruggekeerd, zijn:

- Gebrek aan (bewoonbare) woonruimte in het district van oorsprong al dan niet in samenhang met het ontbreken van eigendomspapieren;
- Gebrek aan voldoende werkgelegenheid in het district van oorsprong;
- Betere of beter toegankelijke diensten in de plaats van ontheemding;
- De veiligheidssituatie, zoals vrees voor wraakacties of etnische, religieuze of tribale spanningen, in het district van oorsprong;
- Traumatische ervaringen.³⁷¹

Omdat deze redenen verschillen per district van herkomst, district van ontheemding, soort opvang, duur van ontheemding en mogelijke andere factoren wordt voor een diepgaand inzicht op districtsniveau verwezen naar het onderzoeksrapport *Reasons to remain* van IOM hierover van april 2019. Dit rapport gaat niet in op de etnische of religieuze achtergrond van de ontheemden en teruggekeerde ontheemden.

Soennitische Arabieren vormen de grootste groep ontheemden in heel Irak. In een ander rapport geeft IOM voor de districten waar de meeste ontheemden geregistreerd staan aan welke etnische of religieuze groepen de voornaamste groep ontheemden zijn. Het betreft in dit geval alle ontheemden, niet alleen de ontheemden die in kampen verblijven.

- Soennieten in Erbil
- Sjiieten in Diwaniya, Karbala en Najaf
- Turkmenen in Kirkuk en Tuz
- Jezidi's in Sumel (provincie Duhok) en Sinjar
- Christenen en kaka'i in Duhok en Erbil
- Soennitische Shabak in Akre en Sheikhan.³⁷²

4.1.2

Voorwaarden voor vestiging

Om toegang te krijgen tot de provincies Basra, Dhi Qar, Misan, Muthanna en Qadisiyah moet iemand die afkomstig is uit voormalig ISIS-gebied³⁷³ ten minste tot april 2019 over een sponsor uit die provincie beschikken. In november 2019 berichtte UNHCR dat alleen voor toegang tot de provincies Misan en Muthanna een sponsor vereist is. De sponsor moet de reiziger bij het toegangspunt van de provincie opwachten. UNHCR schrijft dat een sponsor met name voor soennitische Arabieren vereist is. De veiligheidstroepen hebben discretionaire bevoegdheid om iemand zonder sponsor toe te laten. Dit zou afhangen van het profiel van de persoon en de redenen van hervestiging. Verdere details over het profiel en de redenen zijn niet beschikbaar. Arabieren uit voormalig ISIS-gebied en Turkmenen uit Tel Afar hebben een sponsor nodig om de provincie Duhok in te reizen. Als iemand beschikt over een tijdelijke reistoestemming voor korte bezoeken, bijvoorbeeld voor medische redenen, hoeft hij niet over een sponsor te beschikken. Volgens UNHCR gelden bovengenoemde sponsorvereisten ongeacht het feit of iemand binnen Irak of vanuit het buitenland naar een van de genoemde provincies reist. Sinds begin 2019 is er geen sponsorvereiste meer van kracht voor personen die over land naar Erbil of Suleymaniyah reizen.

IOM DTM - IDPs by Governorate of Displacement and Shelter Type <http://iraqdtm.iom.int/IDPsML.aspx> geraadpleegd 30 oktober 2019.

³⁷¹ IOM, *Reasons to remain*, november 2018, p1; IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p10-11.

³⁷² IOM, *Protracted displacement study: an in-depth analysis of the main districts of displacement*, april 2019, p10.

³⁷³ Onder voormalig ISIS-gebied wordt niet alleen gebied verstaan waar ISIS de controle heeft gehad, maar ook gebied dat geraakt is door het conflict met ISIS.

De provincies Bagdad, Babil, Diyala, Karbala, Kirkuk, Najaf en Wasit hadden gedurende de volledige verslagperiode geen sponsorvereiste voor toegang tot deze provincies.³⁷⁴

De UNHCR merkt over sponsorschapsvereisten op dat ze niet altijd helder geformuleerd zijn, doorgaans niet vastgelegd zijn in wetgeving en vaak ook niet officieel bekend zijn gemaakt. De sponsorschapsvereiste of implementatie ervan kunnen afhankelijk van de veiligheidssituatie wisselen, maar zou voornamelijk toegepast worden op soennitische Arabieren. Een ander rapport bevestigt dit beeld. Het is niet bekend of het van invloed is of de persoon uit zijn woonplaats vertrokken is (lang) voordat ISIS dat bepaalde gebied veroverd had.³⁷⁵

Voor vestiging in federaal Irak en in de Koerdische regio is voor personen afkomstig uit voormalig ISIS-gebied (ook als zij vanuit het buitenland komen) een veiligheidsonderzoek en registratie bij het wijkhoofd (*mukhtar*) of wijkbureau vereist. Afhankelijk van de locatie kan er ook een sponsorschapsvereiste zijn voor vestiging. Bij UNHCR zijn de volgende verblijfsvoorwaarden bekend voor personen uit voormalig ISIS-gebied:

- Bagdad: twee sponsors uit de wijk waar iemand zich wil vestigen en een aanbevelingsbrief van de lokale mukhtar
- Duhok: Arabieren uit voormalig ISIS-gebied en Turkmenen uit Tel Afar hebben toestemming nodig van de lokale *Asayish* (veiligheidsdienst). De sponsor die vereist is voor toegang tot Duhok moet in persoon aanwezig zijn bij het aanmelden bij de *Asayish*.
- Diyala: één sponsor uit de wijk waar iemand zich wil vestigen en een aanbevelingsbrief van de lokale mukhtar. In het district Khanaqin is aanvullend een brief van de nationale veiligheidsdienst en de geheime dienst vereist.
- Kirkuk (stad): een aanbevelingsbrief van de lokale mukhtar
- Zuidelijke provincies³⁷⁶: een lokale sponsor en een aanbevelingsbrief van de lokale mukhtar
- Erbil en Suleymaniyah: elke persoon van buiten de KAR moet bij de afdeling van de *Asayish* in de wijk waar hij of zij woont een verblijfskaart aanvragen. Daarvoor is geen sponsor vereist. Alleenstaande Arabische en Turkmeense mannen moeten een vaste baan hebben en een referentiebrief van hun werkgever om in aanmerking te komen voor een verblijfskaart van een jaar, anders krijgen zij een verblijfsdocument dat maandelijks vernieuwd moet worden.³⁷⁷

Registratie van vestiging in Bagdad en de zuidelijke provincies is eenmalig en hoeft niet vernieuwd te worden. Zoals hierboven beschreven is dat in de Koerdische provincies Erbil en Suleymaniyah een jaarlijks of maandelijks vereiste. Dit betekent dat iemand opnieuw een veiligheidsonderzoek zal ondergaan. De beslissing over de verlengingsaanvraag wordt door de mukhtar aan de aanvrager meegedeeld. In het geval van een afwijzing wordt de persoon naar een controlepost op de grens van de Koerdische regio met federaal Irak gebracht.³⁷⁸

³⁷⁴ UNHCR, *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq*, 25 april 2019; UNHCR, *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq (Update I)*, november 2019.

³⁷⁵ IDMC en NRC, *Nowhere to return to*, november 2018, p30; UNHCR, *Iraq: Country of origin information on access and residency requirements in Iraq*, 25 april 2019, p3.

³⁷⁶ Babil, Basra, Dhi Qar, Karbala, Misan, Muthanna, Najaf, Qadissiyah en Wasit.

³⁷⁷ UNHCR, *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq (Update I)*, november 2019.

³⁷⁸ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019; UNHCR, *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq (Update I)*, november 2019.

Eén bron gaf aan dat als iemand van buiten Irak komt, het in principe mogelijk is om zich in een andere provincie dan de provincie van herkomst te gaan vestigen. Daarbij gelden dezelfde voorwaarden als iemand die binnen Irak in een andere provincie wil gaan wonen. Gelet op het sponsorschapsvereiste in bepaalde provincies en het gegeven dat het hebben van een netwerk van essentieel belang is, is dit niet voor iedereen een optie.³⁷⁹

Vestiging in plaats van herkomst

Als een ontheemde terug wil keren naar zijn woonplaats in voormalig ISIS-gebied zal hij een veiligheidsonderzoek moeten ondergaan. Ook moet deze persoon over identiteitsdocumenten beschikken. Dit leidt bij personen die geen documenten hebben tot een probleem omdat zij niet naar hun gebied van herkomst kunnen reizen om nieuwe documenten aan te vragen.³⁸⁰ Het een bron desgevraagd niet bekend hoeveel personen over geen enkel identiteitsdocument beschikken en/of uit een plaats komen waar de administratie vernield of verdwenen is.³⁸¹

Voor meer informatie over de problemen die ontheemden ondervinden bij terugkeer naar hun plaats van herkomst wordt verwezen naar paragraaf 4.1.5.

4.1.3

De verblijfsomstandigheden van ontheemden

In februari 2019 verbleef een kwart van alle ontheemden in een officieel ontheemdenkamp. Uit cijfers van 2018 bleek dat acht van de tien ontheemden die in een kamp verbleef, afkomstig was uit de provincie Ninewa en 36% van de totale *in-camp* ontheemden kwam uit Sinjar.³⁸² Tweederde van de kampen bestaat uit ongeveer honderd huishoudens. In de verslagperiode zijn in centraal Irak enkele ontheemdenkampen gesloten.³⁸³ Van alle verschillende etnische of religieuze groepen zijn het de ontheemden van jezidi-afkomst waarvan het grootste deel, namelijk ongeveer de helft, in officiële kampen verbleef. Dit is onder meer de verklaring voor het feit dat ook deze groep ontheemden relatief de meeste (humanitaire) hulp ontvangt. In het algemeen zijn ontheemden die in een kamp verblijven in grotere mate afhankelijk van humanitaire hulp voor hun dagelijks levensonderhoud. Onder humanitaire hulp wordt verstaan: onderdak, gezondheidszorg, onderwijs, bescherming, voedsel, geld en sanitaire voorzieningen.³⁸⁴

³⁷⁹ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

³⁸⁰ IDMC en NRC, *Nowhere to return to*, november 2018, p30.

³⁸¹ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

³⁸² IOM, *Reasons to remain*, november 2018, p6.

³⁸³ Zie paragraaf 4.1.4.

³⁸⁴ REACH, *IDP Camp Directory – round XI*, februari 2019, p3; IOM, *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019, p14; IOM, *Protracted displacement study: an in-depth analysis of the main districts of displacement*, april 2019, p11; UNHCR, *COI note on the situation of Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2019.

De vorm en omvang van de hulp is sinds de bevrijding van Mosul gestaag afgenomen, omdat ngo's en internationale donoren hun tijd en geld aan de wederopbouw en rehabilitatie van Mosul en andere op ISIS bevrijde gebieden gingen besteden. In vergelijking met augustus 2018 noemden ontheemden in februari 2019:

- In veel mindere mate (van 98% naar 62%) de aanwezigheid van functionerende medische faciliteiten op loopafstand;
- Een grotere nood waar het gaat om werk en inkomen (van 50% naar 70%);
- Een toename in schulden om voedsel te kunnen blijven kopen;
- Betere toegang tot onderwijs (van ongeveer de helft naar ongeveer een derde).³⁸⁵

Veel van de kampen in het noorden van Irak en de Koerdische regio zijn in 2014 gebouwd. De intentie was dat de ontheemden voor korte tijd in de kampen zouden verblijven. Veel kampbewoners verblijven inmiddels bijna vijf jaar in dergelijke kampen. De tenten, sanitaire voorzieningen en dergelijke waren niet gebouwd op een intensieve gebruiksduur van enkele jaren.³⁸⁶

De zeventien ontheemdenkampen in Duhok en enkele kampen in het noordoosten van Ninewa worden bestuurd door de *Board of Relief and Humanitarian Relief* (BRHA), een provinciale overheidsinstantie, in samenwerking met UNHCR.³⁸⁷ Enkele van deze ontheemdenkampen hebben een bijna homogene jezidi-populatie. In Erbil worden de elf ontheemdenkampen bestuurd door de *Barzani Charity Foundation* (BCF) in samenwerking met UNHCR. Een voorbeeld van een dergelijk kamp is Baharka. In dit kamp wonen ongeveer 4700 personen, soennieten en sjiieten, Turkmenen, Shabak, Koerden, christenen, jezidi's en enkele Palestijnse families uit Mosul. De helft ene woont in caravans en de andere helft in tenten.³⁸⁸

De Koerdische autoriteiten hebben jarenlang grote aantallen ontheemden een verblijfplaats geboden, maar hebben geen intentie om de personen die niet uit de regio afkomstig zijn permanent in de regio op te vangen.³⁸⁹

Ontheemden die niet in een kamp verblijven, maar in verlaten of onafgemaakte gebouwen hebben vaak te maken met geen of beperkte toegang tot water, elektriciteit, verwarming en sanitaire voorzieningen. Vanwege stijgende huurprijzen kunnen ontheemden die woonruimte huren dit vaak niet langer opbrengen en zien zij zich genoodzaakt om te vertrekken naar een opvangkamp. Door beperkte opvangcapaciteit in de kampen zijn er wachtlijsten.³⁹⁰ Een onderzoek van IOM in de Koerdische regio stelt dat ontheemden die in een kamp verblijven kwetsbaarder zijn dan ontheemden die niet in een kamp verblijven. Deze ontheemden werken minder en er zijn meer huishoudens met een vrouw aan het hoofd zijn en meer afhankelijke familieleden tellen.³⁹¹ Jezidi's in de Koerdische regio hebben moeite om werk te vinden omdat zij vaak laagopgeleid zijn en weinig andere werkervaring hebben dan in de bouw en in de landbouw.³⁹²

³⁸⁵ REACH, *IDP Camp Directory – round XI*, februari 2019, p7; UNHCR, *COI note on the situation of Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2019; Kurdistan24, *Displaced Yazidis in Kurdistan Region camps call for long-term solutions*, 10 juni 2019.

³⁸⁶ The New Humanitarian, *As displacement runs to years, northern Iraq camps need an overhaul*, 25 februari 2019.

³⁸⁷ KRG – Duhok governorate – Board of Relief and Humanitarian Aid – Camps <http://www.brha-duhok.org/camp-details-2> geraadpleegd op 30 oktober 2019; REACH, *IDP Camp Directory – round XI*.

³⁸⁸ Barzani Charity Foundation – Camp management project, 15 mei 2019 <http://www.bcf.krd/english/camp-management-project/> geraadpleegd 30 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 24 juli 2019.

³⁸⁹ Vertrouwelijke bron, 25 juli 2019.

³⁹⁰ UNHCR, *COI note on the situation of Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2019.

³⁹¹ IOM e.a. *Demographic survey. Kurdistan Region of Iraq*, juli 2018, p30.

³⁹² UNHCR, *COI note on the situation of Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2019.

4.1.4 *Ontruimen van kampen en gedwongen terugkeer*

Als een ontheemde in de Koerdische regio niet langer aan de voorwaarden (bijvoorbeeld sponsorschapsvereiste of veiligheidsscreening) voldoet, zal de aanvraag tot verlenging van zijn verblijfsdocument afgewezen worden. Deze persoon zal vervolgens de Koerdische regio worden uitgezet naar centraal Irak.³⁹³

In centraal Irak verbleef slechts een klein deel van de ontheemden in ontheemdenkampen. In de verslagperiode vonden voornamelijk in Ninewa, Anbar en Salaheddin vormen van onvrijwillige terugkeer plaats. In Anbar en Ninewa werden kampen gesloten of werden daar pogingen toe gedaan, waardoor hele families gedwongen waren of werden om terug te keren naar hun plaats van herkomst. Ook kwam het voor dat de verblijfomstandigheden van ontheemden zo verslechterden, bijvoorbeeld doordat hun bewegingsvrijheid ernstig werd ingeperkt, dat zij zich gedwongen zagen om te vertrekken. In oktober 2019 waren 71 officiële ontheemdenkampen in gebruik in Irak, ten opzichte van 118 in het begin van 2019. Kampen werden gesloten in de provincies Anbar, Kirkuk, Salaheddin en Ninewa. Bronnen maakten geen melding van de sluiting van kampen in 2019 in Bagdad of de Koerdische regio.³⁹⁴

In augustus en september 2019 werden honderden ontheemde families die in de provincie Ninewa verbleven, gedwongen de kampen te verlaten. Zij werden naar hun provincie van herkomst, Kirkuk, Anbar of Salaheddin, gebracht. Veel ontheemden konden niet terugkeren naar hun plaats van oorsprong. De ontheemden uit Kirkuk en Salaheddin werden naar ontheemdenkampen in hun provincie van oorsprong gebracht. In Anbar werden mensen die niet door de veiligheidsscreening kwamen de toegang tot ontheemdenkampen ontzegd en raakten zij opnieuw ontheemd.³⁹⁵

UNHCR constateerde dat in de loop van 2019 ontheemden in meer gebieden te maken kregen met een toenemende druk of dwang door lokale autoriteiten of andere actoren om te vertrekken naar hun oorspronkelijke woonplaatsen. Vaak leidde dit echter tot nieuwe ontheemding van deze personen.³⁹⁶

4.1.5 *Verhinderde terugkeer van ontheemden*

Er zijn tientallen plaatsen waarnaar geen enkele terugkeer van ontheemden heeft plaatsgevonden. In bijna alle door IOM onderzochte districten zijn een aantal ontheemde families verhinderd om terug te keren.³⁹⁷

Er is geen eenduidige reden aan te wijzen waarom families verhinderd worden om terug te keren naar hun plaats van herkomst. Enerzijds stellen veiligheidstroepen dat het – op die plaatsen – niet veilig genoeg is om terug te keren, anderzijds kan het verband houden met vermeende ISIS-banden. Dit doet zich voornamelijk voor bij ontheemden afkomstig uit Babil, Diyala en Salaheddin.³⁹⁸ Personen zonder positief resultaat van het veiligheidsonderzoek wordt het niet toegestaan om terug te keren.

³⁹³ Zie paragraaf 4.1.2.

³⁹⁴ UNHCR, *Iraq protection update – August 2019*; UN OCHA, *Humanitarian bulletin – Iraq*, oktober 2019.

³⁹⁵ UN OCHA, *UN expresses concern over return of IDPs from Ninewa to al-Anbar, Kirkuk and Salah al Din governorates*, 2 september 2019; The Baghdad Post, *Iraqi gov't closes 4 camps for IDPs in Nineveh*, 23 september 2019; UNHCR, *Iraq protection update – August 2019*.

³⁹⁶ UNHCR, *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq*, 25 april 2019; UNHCR, *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq (Update I)*, november 2019.

³⁹⁷ IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p15.

³⁹⁸ IOM, *Reasons to remain*, november 2018, p16.

Het gaat bij een negatief besluit om (verdenking van) banden met ISIS, bijvoorbeeld omdat een familielid zich aangesloten had bij ISIS. Hoewel een bepaalde stamafkomst daarbij een rol kan spelen, gaf één bron aan dat de plaats van herkomst doorgaans een belangrijkere factor is in deze beoordeling.³⁹⁹

Hieronder volgen twee voorbeelden van locaties waarnaar ontheemden verhinderd worden om terug te keren.

In juni 2014 nam ISIS het dorp Jurf al-Sakhar (Babil)⁴⁰⁰ in. De meerderheid van de bevolking van deze stad waren soennitische Arabieren, maar de stad ligt in het overwegend sjiitische zuiden van Irak. De soennitisch-Arabische bewoners uit Jurf al-Sakhar kwamen na hun vlucht in 2014 elders in het district Musayab, Fallujah (Anbar) of Yussufiya (Babil) terecht. In oktober 2014 veroverden het Iraakse leger en sjiitische milities het dorp op ISIS. Jaren later is dit dorp nog altijd één van de plaatsen waarnaar geen terugkeer heeft plaatsgevonden. Praktisch alle gevluchte soennitische Arabieren uit Jurf al-Sakhar zijn jaren later nog ontheemd. De sjiitische milities stonden hen niet toe terug te keren om politieke en tribale redenen. Daarnaast willen veel van hen ook niet terugkeren vanwege vernielde woonhuizen, opgelopen trauma's en andere redenen.⁴⁰¹

Yathrib is een plaats in het district Balad in de provincie Salaheddin. De soennitische Arabieren uit Yathrib die ontheemd waren geraakt, worden door de – sinds de herovering aanwezige – sjiitische milities verhinderd om terug te keren naar hun woonplaats. Ook het district Baiji (Salaheddin) kende een hoog percentage van families die verhinderd werden om terug te keren.⁴⁰²

4.2 Vluchtelingen

Irak heeft de Vluchtelingenconventie van de Verenigde Naties van 1951 niet ondertekend. Sinds 1971 heeft Irak wel nationale wetgeving aangaande politieke vluchtelingen; namelijk wet 51 uit 1971. Deze wet biedt onder andere waarborgen tegen refoulement en toegang tot bepaalde rechten voor geregistreerde vluchtelingen en asielzoekers. Er is – op grond van wet 51, artikel 5 – een permanente commissie die verantwoordelijk is voor de landelijke registratie van vluchtelingen en asielzoekers. Naast wet 51 biedt ook de grondwet in artikel 21, tweede lid, bescherming tegen refoulement.⁴⁰³

Eén bron gaf aan dat de Koerdische autoriteiten verschillende criteria en vereisten hanteren voor vluchtelingen van verschillende nationaliteiten. Zo worden Syriërs onder meer vrijgesteld van de aanvraagkosten voor een verblijfsdocument. Vluchtelingen van andere nationaliteiten, zoals Turken en Iraniërs, kunnen te maken hebben met hoge kosten voor de aanvraag van een verblijfsstatus en het vereiste van aanvullende documenten, zoals een medische verklaring of een bewijs van lidmaatschap van een politieke partij.⁴⁰⁴

³⁹⁹ HRW, *Iraq: Displaced families blocked from returning*, 24 juni 2018; HRW, *Iraq: not a homecoming*, 14 juni 2019; vertrouwelijke bron, 22 juli 2019.

⁴⁰⁰ Hernoemd tot Jurf al-Nasr, district Musayab, provincie Babil.

⁴⁰¹ Vertrouwelijke bron, december 2018; IOM, *Protracted displacement study*, april 2019, p17-18; IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p23.

⁴⁰² Iraqi Observatory for Human Rights, *Baiji, a city of destruction to which its people never return*, 17 februari 2019; IOM, *Reasons to remain*, april 2019, p54, 55; vertrouwelijke bron, 21 mei 2019.

⁴⁰³ The Political Refugee Act No. 51 issued in 1971 <https://www.refworld.org/docid/560a498c4.html> geraadpleegd 4 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019; Constituteproject.org *Iraq's Constitution of 2005* https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en geraadpleegd op 4 oktober 2019.

⁴⁰⁴ Vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

Hoewel het vluchtelingen die in het bezit zijn van een verblijfsdocument is toegestaan om te werken, komen in ieder geval Syrische vluchtelingen vaak op functies terecht waarvoor weinig specifieke opleiding vereist is.⁴⁰⁵

Ongeveer 250.000 Syrische vluchtelingen verbleven al enkele jaren als vluchteling in Irak. Zij bevinden zich bijna allemaal in de Koerdische regio, met uitzondering van een kleine groep in Anbar. Ruim de helft van hen verbleef buiten een vluchtelingenkamp. Syriërs die na een kort bezoek in Syrië terug wilden keren naar Irak ondervonden problemen om hun verblijfsstatus te behouden. Hoewel er een zichtbare afname was ten opzichte van 2017 kwam het voor dat Syriërs die in centraal Irak verbleven, maar zich niet hadden geregistreerd bij de permanente commissie (*Permanent Committee of the Ministry of Interior, PCMoI*), werden uitgezet naar de Koerdische regio, waar zij zich bij aankomst in Irak geregistreerd hadden.⁴⁰⁶

Als gevolg van de Turkse militaire operatie in Noord-Syrië in oktober 2019 vluchtten in een maand tijd ongeveer 13.000 Syriërs, voornamelijk Koerden, naar de Koerdische regio in Irak.⁴⁰⁷ In november 2019 nam het aantal Syriërs dat dagelijks naar Irak kwam sterk af. Daarnaast keerden andere Syrische vluchtelingen – die sinds de Turkse militaire operatie in Irak waren aangekomen – terug naar Syrië.⁴⁰⁸

De Syrische Arabieren die als vluchteling in Anbar verbleven waren vanwege veiligheidsoverwegingen beperkt in hun bewegingsvrijheid om naar andere steden in Irak te reizen.⁴⁰⁹

Iraanse Koerden komen veelal op basis van een werkvisum naar de Koerdische regio om als dagloner of seizoensarbeider te werken.⁴¹⁰

Op Palestijnse vluchtelingen is aparte wet- en regelgeving van toepassing.⁴¹¹ Tevens wordt verwezen naar paragraaf 3.3.1.5 van dit ambtsbericht.

⁴⁰⁵ NRC, *Far from home. Future prospects for Syrian refugees in Iraq*, januari 2019, p27.

⁴⁰⁶ UNHCR, *IPC Iraq*, mei 2019, p122; vertrouwelijke bron, 28 juli 2019.

⁴⁰⁷ IOM Iraq, *IOM: First families cross into Iraq after crisis in North Eastern Syria*, 15 oktober 2019; NRT News, *Syrian Kurds fleeing to Iraq wonder if life will ever be the same*, 17 oktober 2019; vertrouwelijke bron, 28 oktober 2019; NRT News, *13,828 refugees arrived in Kurdistan region from NE Syria in October: JCC*, 1 november 2019.

⁴⁰⁸ Vertrouwelijke bron, 10 november 2019.

⁴⁰⁹ NRC, *Far from home. Future prospects for Syrian refugees in Iraq*, januari 2019, p9.

⁴¹⁰ Rudaw, *Squeezed by sanctions, Iranians seek day jobs in Kurdish Iraq*, 19 juli 2019.

⁴¹¹ UNHCR, *Palestinian refugees in Iraq – Applicable legislation*, mei 2019.

5 Terugkeer naar Irak

Uitreizen

Voor een Iraaks staatsburger geldt als voorwaarde om het land uit te reizen dat hij over een geldig paspoort moet beschikken. Hij hoeft in dat geval geen uitreisvisum of andere vorm van reistoestemming te vragen bij de autoriteiten.⁴¹² Volgens het Australische ambtsbericht Irak van 2018 moet de reiziger bij uitreis beschikken over bewijs dat hij toegang heeft tot zijn (eind)bestemming, doorgaans een visum van dat land.⁴¹³

Voor niet-Iraakse personen, zoals arbeidsmigranten, kunnen uitreisvoorwaarden, zoals een uitreisvisum, gelden.⁴¹⁴ Palestijnen moeten altijd voorafgaand aan hun geplande vertrek uitreis toestemming aanvragen om Irak legaal te kunnen verlaten. Uitreizen zonder toestemming kan gestraft worden met confiscatie van (on)roerende goederen.⁴¹⁵

Terugkeer

Er zijn, aldus een vertrouwelijke bron, geen gevallen bekend van Irakezen die bij terugkeer naar Irak de toegang tot het land geweigerd werd. De bron sluit evenwel niet uit dat dit buiten hun kennis om gebeurd kan zijn. Irakezen die op een laissez-passer terugkeren, kunnen bij aankomst op de luchthaven kort ondervraagd worden. De vragen zien onder meer op het ontbreken van een geldig paspoort. Personen die voorheen werkzaam zijn geweest in de Iraakse strijdkrachten of veiligheidsdiensten worden uitvoeriger bevraagd. Er is geen informatie waaruit blijkt dat personen van bepaalde etnische of religieuze groepen anders behandeld werden vanwege hun achtergrond.⁴¹⁶

Als een Irakees die niet afkomstig is uit Bagdad of de zuidelijke provincies zich bij terugkeer ergens in dat gebied wil vestigen, moet hij over een sponsor beschikken. Deze sponsor moet permanent in het gebied⁴¹⁷ woonachtig zijn waar de terugkerende persoon zich wil vestigen. Bij aankomst moet de sponsor in persoon mee naar de lokale vertegenwoordiging om garant te staan voor de Irakees die terugkeert. In de provincies Erbil en Sulaymaniyah van de Koerdische regio geldt niet langer een sponsorvereiste voor Irakezen die niet oorspronkelijk afkomstig zijn uit die regio. In de praktijk kan het lastig zijn voor iemand om een geschikte sponsor te vinden in een gebied waar hij geen banden mee heeft.⁴¹⁸ Bij re-integratie in een gebied anders dan de provincie of plaats van oorsprong is het hebben van een netwerk een essentiële factor. Bij re-integratie speelt de etnische of religieuze achtergrond een belangrijke rol. Dit geldt eveneens voor een moslim, als de stroming waartoe hij behoort (soenniet of sjiiet) in dat gebied in de minderheid is. Het is onbekend of en hoe een verblijf in het Westen hierop van invloed is.⁴¹⁹

⁴¹² Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

⁴¹³ Australian Government – DFAT, *Country information report Iraq*, 9 oktober 2018, p30.

⁴¹⁴ Zie paragraaf 3.3.1.5. Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

⁴¹⁵ UNHCR, *IPC Iraq*, mei 2019, p111.

⁴¹⁶ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

⁴¹⁷ Het is niet bekend wat de exacte geografische vereisten voor een sponsor zijn.

⁴¹⁸ Vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

⁴¹⁹ Australian Government – DFAT, *Country information report Iraq*, 9 oktober 2018, p30-31; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019; vertrouwelijke bron, 19 september 2019.

Een Irakees die gezocht wordt vanwege criminele antecedenten kan direct bij aankomst in Irak gearresteerd worden.⁴²⁰

(Internationale) organisaties en hulp bij vrijwillige terugkeer

De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) ondersteunt en faciliteert Irakezen die, meestal na een afgewezen asielaanvraag in Europa, terug willen keren naar Irak. De hulp kan bestaan uit het ophalen van iemand van de luchthaven, trainingen voor onder meer integratie en terugkeer op de arbeidsmarkt en financiële of materiele ondersteuning.⁴²¹

In Nederland zijn ook andere organisaties actief die personen kunnen faciliteren met vrijwillige terugkeer. De *Goedwerk Foundation* staat personen die vrijwillig terug willen keren bij met onder andere coaching, hulp bij het verkrijgen van documenten, ondersteuning in het land van herkomst en nazorg.⁴²² Stichting WereldWijd verzorgt in Nederland kortdurende perspectief biedende opleidingen of helpt met het opzetten van een eigen klein bedrijf.⁴²³

⁴²⁰ Australian Government – DFAT, *Country information report Iraq*, 9 oktober 2018, p30; vertrouwelijke bron, 30 juli 2019.

⁴²¹ IOM – Iraq mission, *Assisted voluntary return and reintegration*, ongedateerd <https://iraq.iom.int/assisted-voluntary-return-and-reintegration> geraadpleegd 3 oktober 2019.

⁴²² Goedwerk Foundation <http://www.goedwerkfoundation.nl/en/what-we-do/> geraadpleegd 18 oktober 2019.

⁴²³ Stichting WereldWijd <https://www.stichtingwereldwijd.nl/wereld-tools/> en <https://www.stichtingwereldwijd.nl/over-ons/> geraadpleegd 18 oktober 2019.

6 Bijlagen

6.1 Geraadpleegde bronnen

Rapporten en artikelen

Acled

- *Behind Frenemy Lines: Uneasy Alliances against IS in Iraq*, 1 maart 2019

AI-Monitor

- *How Iraq just legalized discrimination of minorities*, 19 november 2015
- *Iraq struggles to provide war orphans with identities*, 17 juli 2018
- *Iraq's new president taps Adel Abdul Mahdi to form government*, 3 oktober 2018
- *UN seeks to raise awareness of bias against African-Iraqis*, 3 januari 2019
- *Iraqi bill on Yazidi female survivors stirs controversy*, 26 april 2019
- *Yazidis have 'protectors' in Iraq, but question safety*, 16 mei 2019
- *Islamic State in Iraq is not over yet*, 8 juni 2019
- *Iraqi Kurdistan Cabinet finally sees daylight after 9 months*, 11 juli 2019
- *Iran shells Iraqi Kurdistan Region*, 12 juli 2019
- *Kurdish officials in Iraq await fallout from Turkish diplomat's death*, 23 juli 2019
- *Iraqi Mandaean fear extinction*, 29 augustus 2019
- *Iraqi decision to remove Shabak PMU from Ninevah Plains stirs conflict*, 31 augustus 2019
- *Regional, international actors risk making matters worse in Iraq's Sinjar*, 16 september 2019
- *Iraqi journalists blacklist politicians who attack them*, 20 september 2019
- *Danger persist as Iraqi border crossing opens and IDPs return*, 31 oktober 2019

Amnesty International

- *Death sentences and executions 2016*
- *643 Iraqi Men Disappeared Two Years Ago: Where Are They?*, 11 juni 2017
- *Death sentences and executions 2018*

Atlantic Council

- *Parliament voted to complete Iraq's cabinet: What's next?*, 1 juli 2019

Australian Government – Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT)

- *Country information report Iraq*, 9 oktober 2018

Bellingcat

- *Torching And Extortion: OSINT Analysis Of Burning Agriculture In Iraq*, 3 juni 2019

Chatham House

- *Will it be another summer of discontent in Iraq?*, 24 juli 2019

Clingendael

- *CRU Policy brief. From soldiers to politicians? Iraq's Al-Hashd Al-Sha'abi 'on the march',* november 2018
- *A paralyzed status quo: expect more protests and violence in Iraq,* oktober 2019

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)

- *Seventh period report submitted by Iraq under article 18 of the Convention, due in 2018,* 15 augustus 2018

CTC Sentinel

- *From Caliphate to Caves: The Islamic State's Asymmetric War in Northern Iraq,* september 2018, volume 11, issue 8
- *The Islamic State inside Iraq: losing strength or preserving strength?,* december 2018, volume 11, issue 11

Danish Immigration Service (DIS)

- *Iraq: Security situation and the situation for internally displaced persons (IDPs) in the disputed areas, incl. possibility to enter and access the Kurdistan Region of Iraq (KRI),* november 2018

Deutsche Welle

- *Iraq's Yazidis mourn the loss of their homeland,* 3 augustus 2018

Diyaruna

- *Coalition destroys ISIS hideout in Makhoul mountains,* 28 maart 2019
- *Iraq vows 'severe' response to ISIS attack on security leaders in Samarra,* 23 oktober 2019

Enabling Peace in Iraq Center (EPIC)

- *Iraq's Assyrian Christians' struggle to secure political rights,* 10 september 2019
- *Five years after ISIS: The Yazidis' quest for justice and recovery,* 16 oktober 2019

European Asylum Support Office (EASO)

- *Country of origin information report. Iraq: Internal mobility,* februari 2019
- *Country of origin information report. Iraq: Key socio-economic indicators,* februari 2019
- *Country of origin information. Iraq – Security situation (supplement) – Iraq Body Count – civilian deaths 2012, 2017-2018,* februari 2019
- *Country of origin information report. Iraq. Targeting of individuals,* maart 2019
- *Country guidance: Iraq,* juni 2019

Fanack

- *Family business: Nechirvan Barzani takes over presidency of Kurdistan Region of Iraq from uncle,* 11 juni 2019
- *The Shabak Minority of Iraq Pays the Price for Political Change,* 31 augustus 2018

Finnish Immigration Service (FIS)

- *Overview of the status of women living without a safety net in Iraq*, 22 mei 2018

Foreign Policy

- *Northern Iraq may be free, but the South is seething*, 9 november 2018
- *ISIS may be gone, but Iraq's Yazidis are still suffering*, 23 november 2018
- *How ISIS still threatens Iraq*, 28 mei 2019
- *Roiled with internal divisions, Iraqi forces struggle to fully eliminate the Islamic State*, 28 mei 2019

Garda

- *Weekly Iraq .Xplored report*, 10 augustus 2019

Hornet

- *This gay man speaks out about fleeing Iraq, where he says being LGBT is a 'death sentence'*, 31 januari 2019

Human Rights Watch

- *Iraq: Displaced families blocked from returning*, 24 juni 2018
- *Bride's killing in Iraq shows new law needed*, 8 augustus 2018
- *Iraq: Chilling Accounts of Torture Deaths*, 19 augustus 2018
- *World report 2019 – Iraq. Events of 2018.*
- *Everyone must confess. Abuses against children suspected of ISIS affiliation in Iraq*, 6 maart 2019
- *Iraq: Key Courts Improve ISIS Trial Procedures*, 13 maart 2019
- *Iraq: Torture Persists in Mosul Jail*, 18 april 2019
- *Iraq: not a homecoming*, 14 juni 2019
- *Basra is thirsty. Iraq's failure to manage the water crisis*, 22 juli 2019
- *Iraq: State appears complicit in massacre of protesters*, 16 december 2019

Immigration and Refugee Board of Canada

- *Iraq: information on the appearance of passports etc.* 13 juli 2017
- *Responses to information requests. IRQ105845.E*, 23 augustus 2017

Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) en Norwegian Refugee Council (NRC)

- *Nowhere to return to. Iraqi's search for durable solutions continue*, november 2018

International Crisis Group

- *Winning the post-ISIS battle for Iraq in Sinjar*, 20 februari 2018
- *Iraq's paramilitary groups: The challenge of rebuilding a functioning state*, 30 juli 2018
- *A way forward for Sinjar*, 14 december 2018
- *Reviving UN Mediation on Iraq's Disputed Internal Boundaries*, 14 december 2018
- *After Iraqi Kurdistan's thwarted independence bid*, 27 maart 2019
- *Widespread protests point to Iraq's cycle of social crisis*, 10 oktober 2019
- *Averting an ISIS resurgence in Iraq and Syria*, 11 oktober 2019
- *Assessing the fatalities in Turkey's PKK conflict*, 22 oktober 2019

International Organisation for Migration (IOM)

- *Demographic survey. Kurdistan Region of Iraq*, juli 2018
- *Reasons to remain: categorizing protracted displacement in Iraq*, november 2018
- *Understanding ethno-religious groups in Iraq: displacement and return*, februari 2019
- *Protracted displacement study: an in-depth analysis of the main districts of displacement*, april 2019
- *Reasons to remain: An in-depth analysis of the main districts of origin*, april 2019
- *West Mosul – Perceptions on return and reintegration among stayees, IDPs and returnees*, juni 2019
- *DTM Round 111*, september 2019
- *IOM: First families cross into Iraq after crisis in North Eastern Syria*, 15 oktober 2019

Institute for Economics and Peace

- *Global Peace Index*, juli 2019

Institute for the Study of War (ISW)

- *ISW Blog: ISIS Resurgence Update*, 19 april 2019
- *ISIS's second comeback. Assessing the next ISIS insurgency*, juni 2019
- *ISIS Operating Areas: Augustus 19, 2019*

International Monetary Fund

- *Iraq. 2019 Article IV Consultation and Proposal for Post-Program Monitoring-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Iraq*, juli 2019, p5.

Iraqi Observatory for Human Rights

- *Baiji, a city of destruction to which its people never return*, 17 februari 2019

Iraq Security and Humanitarian Monitor (ISHM)

- 30 mei – 6 juni 2019
- 3-10 oktober 2019

IraqQueer, MADRE, OutRight Action International

- *Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity in Iraq*, maart 2019

Kirkuk Now

- *Orphaned Ezidi children find hope and comfort at Sewyan shelter home*, 28 juni 2019

LSE Middle East Centre

- *Iraq's disputed internal boundaries after ISIS*, februari 2019

Middle East Eye

- *Iran consulate in flames: How Basra fire fanned speculation in Tehran*, 19 september 2018
- *From Nadia Murad to Suad al-Ali: Iraqi women fight for political inclusion*, 10 oktober 2018
- *'Tal Afar is now for Shia': Sunnis fear bleak future on Iraq's sectarian faultline*, 29 januari 2019

Middle East Research Institute (MERI)

- *Turkmen in Tel Afar. Perceptions of reconciliation and conflict*, juli 2019

Ministerie van Buitenlandse Zaken

- *Algemeen ambtsbericht Irak*, november 2016
- *Algemeen ambtsbericht Irak*, mei 2018
- *Beantwoording vragen van het lid Karabulut over een vluchtelingenkamp in het noorden van Irak*, 26 augustus 2019
- *Kamerbrief over Nederlandse bijdrage anti-ISIS coalitie en veiligheidsinzet in Irak 2020-2021*, 18 oktober 2019

Minority Rights Group

- *Civilian activists under threat in Iraq*, december 2018

Musings on Iraq

- *Christian-Shabak tension in Iraq's Ninewa Plains*, 27 februari 2019

NetBlocks

- *Iraq shuts down internet again as protests intensify*, 4 november 2019

Nineveh Reconstruction Committee (NRC Iraq)

- *Christians in Iraq: Quo Vadis?*, 30 juli 2018

Niqash

- *The 'Astronaut' problem – Iraqi soldiers who pay money to officers so they don't fight*, 2 oktober 2014

Norwegian Refugee Council (NRC)

- *Far from home. Future prospects for Syrian refugees in Iraq*, januari 2019
- *No documents, no future*, 30 april 2019
- *Barriers from birth. Undocumented children in Iraq sentenced to a life in the margins*, april 2019

OHCHR

- *Committee on the elimination of racial discrimination reviews the situation in Iraq*, 30 november 2018

Pink News

- *96% of LGBT Iraqis face physical or verbal violence*, 18 juni 2018

REACH

- *Iraq. IDP Camp Directory. Comparative Dashboard & Camp Profiles Round XI*, februari 2019

Reporters without borders

- *Threats against Iraqi journalist after political corruption revelations*, 29 mei 2019
- *Iraq: Another Iraqi journalist killed, third since start of protests*, 10 december 2019

The Arab Weekly

- *Iraq's growing community of atheists no longer peripheral*, 20 juli 2019
- *Diplomat's assassination in Erbil puts Turkish presence in Iraq under spotlight*, 27 juli 2019

The Chaldean News

- *From Al-Qosh to Qaraqoosh*, 24 april 2019

The Economist

- *Iraqi protesters call for the fall of the regime*, 8 oktober 2019

The New Arab

- *Ayatollah Sistani denies participating in Iraq agreement to end protests*, 10 november 2019

The New Humanitarian

- *Briefing: For many Iraqis, post-war life remains a struggle*, 22 juli 2019
- *In Iraqi Kurdistan, reality bites as independence dream fades*, 26 september 2019
- *Iraq's Kirkuk: Oil deals, ethnic divides, and Kurdish grievances*, 26 september 2019

The Washington Institute for Near East Policy

- *Iranian Militias in Iraq's Parliament: Political Outcomes and U.S. Response*, 11 juni 2018
- *After IS, Iraq's major challenge is corruption*, 2 augustus 2018
- *Iran's missile attack in Iraqi Kurdistan could backfire*, 11 september 2018
- *After arson in Kirkuk against Kurdish farmers, Kurdish parties remain divided*, 31 mei 2019
- *Normalizing security in the Nineveh Plains*, 5 juli 2019

The World Bank

- *Iraq's Economic Update – April 2019*, 1 april 2019

United Kingdom (UK) Home Office

- *Country policy and information note. Iraq: internal relocation, civil documentation and return*, februari 2019

UNAMI

- *Report on human rights in Iraq – July to December 2016*
- *UN Casualty figures for Iraq for the month of December 2018*, 3 januari 2019
- *Iraq Public Distribution System (PDS) goes digital*, 28 mei 2019
- *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq: update. 25 October – 4 November 2019*, 5 november 2019
- *Human Rights special report. Demonstrations in Iraq – 2nd update*, 9 december 2019

UN Counter-terrorism Committee executive directorate (CTED)

- *Identifying and exploring the nexus between human trafficking, terrorism and terrorism financing*, februari 2019

UN General Assembly Security Council

- *Children and armed conflict*, 20 juni 2019

UNHCR

- *Background note on equality, nationality laws and statelessness 2019*, 8 maart 2019
- *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq*, 25 april 2019
- *COI note on acquisition of Iraqi nationality by a child born outside Iraq*, mei 2019
- *COI note on the situation of Yazidi IDPs in the Kurdistan Region of Iraq*, mei 2019
- *Palestinian refugees in Iraq – applicable legislation*, mei 2019
- *International protection considerations (IPC) with regard to people fleeing the Republic of Iraq*, mei 2019
- *Iraq protection update – August 2019*
- *Iraq: Country of Origin Information on access and residency requirements in Iraq (Update I)*, november 2019

UN News

- *Iraq needs support to 'leave violent past behind', says UN envoy as Security Council extends UN mission for one year*, 21 mei 2019

UN OCHA

- *UN expresses concern over return of IDPs from Ninewa to al-Anbar, Kirkuk and Salah al Din governorates*, 2 september 2019

UN Security Council

- *Implementation of resolution 2421*, 1 februari 2019

United States Commission on International Religious Freedom (USCIRF)

- *Wilting in the Kurdish sun. The hopes and fears of religious minorities in Northern Iraq*, mei 2017
- *Annual report on religious freedom covering 2018*, april 2019

United States Department of State

- *Iraq 2012 International Religious Freedom report*
- *Iraq 2018 International Religious Freedom report*
- *Iraq 2018 Human Rights Report*

Wadi

- *Day of zero tolerance: Iraqi Kurdistan Government pledges to eliminate FGM*, 5 februari 2019

War on the Rocks

- *Who's afraid of the Hashd?*, 10 september 2019
- *A state with four armies: how to deal with the case of Iraq*, 11 november 2019

World Education News + Reviews (WENR WES)

- *Education in Iraq*, 17 oktober 2017

World Food Programme

- *WFP supports Iraq in modernizing its Public Distribution System*, 9 januari 2019

Websites

- Airwars – Turkish military in Iraq & Syria https://airwars.org/civilian-casualties/?belligerent=turkish-military&country=iraq&orderby=incident_date&order=desc
- Barzani Charity Foundation – Camp management project, 15 mei 2019 <http://www.bcf.krd/english/camp-management-project/>
- Central Statistical Organization Iraq, Population estimation of Iraq by governorates, sex & region for year 2018 <http://cosit.gov.iq/ar/2013-01-31-08-43-38>
- Cornell Law School – Cornell Center on the death penalty worldwide, *Death penalty database – Iraq*, <https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Iraq>
- Encyclopaedia Britannica – Citizen journalism <https://www.britannica.com/topic/citizen-journalism>
- EU Advisory Mission in Iraq, https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/euam-iraq/33962/about-euam-iraq_en
- Europese Raad, *EU-terroristenlijst*, 17 mei 2019 <https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/>
- Global Coalition, Mission, ongedateerd <https://theglobalcoalition.org/en/mission/#military-progress>
- Goedwerk Foundation <http://www.goedwerkfoundation.nl/en/what-we-do/>
- International Organisation for Migration (IOM), *Iraq Mission – Displacement Tracking Matrix (DTM) – Population movements over time* <http://iraqdtm.iom.int/>
- IOM DTM - IDPs by Governorate of Displacement and Shelter Type <http://iraqdtm.iom.int/IDPsML.aspx>
- IOM – Iraq mission, *Assisted voluntary return and reintegration*, ongedateerd <https://iraq.iom.int/assisted-voluntary-return-and-reintegration>
- Iraq Body Count <https://www.iraqbodycount.org/en>
<https://www.iraqbodycount.org/database/>
- Iraq Ministry of Foreign Affairs <https://www.mofa.gov.iq/ministry-strategic>
- IraQueer, *Press release*, 10 oktober 2018 https://www.iraqueer.org/uploads/1/2/4/0/124034920/iraqueer_press_release_-_october_2018_-_english.pdf
- ISW, *ISIS resurgence update – April 2019* <http://iswresearch.blogspot.com/2019/04/isis-resurgence-update-april-16-2019.html>
- KRG – Duhok governorate – Board of Relief and Humanitarian Aid – Camps <http://www.brha-duhok.org/camp-details-2>
- Metro Center – About <http://metroo.org/english/about.aspx> geraadpleegd 5 november 2019
- Minority Rights Group, *Iraq - minorities* <https://minorityrights.org/country/iraq/>
- NATO Mission in Iraq, <https://jfcnaples.nato.int/nmi>
- NGO Working Group on Women, Peace and Security, Iraq, ongedateerd <https://www.womenpeacesecurity.org/region/asia/western-asia/iraq/>
- Norwegian ID Center, *ID Database* <https://www.nidsenter.no/en/>
- Organization for Women's Freedom in Iraq (OWFI), About us, ongedateerd, <https://www.owfi.info/EN/about/>
- Political Terror Scale <http://www.politicalterroryscale.org/About/FAQ/>
- Reporters without borders (RSF) – Iraq <https://rsf.org/en/iraq>
- RSF Violations of press freedom barometer, 2018 en 2019 https://rsf.org/en/barometer?year=2019&type_id=236#list-barometre

- Republic of Iraq – Ministry of Foreign Affairs, *Passport issuance*, ongedateerd <https://www.mofa.gov.iq/passport-issuance>
- Stichting WereldWijd <https://www.stichtingwereldwijd.nl/wereld-tools/> en <https://www.stichtingwereldwijd.nl/over-ons/>
- Transparency International, *Corruption perceptions index 2018* <https://www.transparency.org/cpi2018>
- Twitter: @Shadi Sheikhsaraf, 23 september 2019. <https://twitter.com/sheikhsaraf/status/1176045152365948928?s=21>
- UNAMI Casualty Figures http://www.uniraq.org/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=159&Itemid=633&lang=en
- UNODC, *United Nations designated terrorist groups and targeted sanctions*, juni 2018 <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-1/key-issues/UN-designated-terrorist-groups.html>
- United States Institute of Peace, *Iraq Timeline: Since the 2003 War*, <https://www.usip.org/publications/2019/07/iraq-timeline-2003-war>

Wetten⁴²⁴

- Iraq's Constitution of 2005; beschikbaar op https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en
- Iraqi Military Penal Code No.19 of 2007, beschikbaar op <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl-nat.nsf/xsp/.ibmmodres/domino/OpenAttachment/applic/ihl/ihl-nat.nsf/9C60EDC34C397A53C1257C080040F111/TEXT/Iraq%20-%20Military%20Penal%20Code%20%5Bin%20English%5D.pdf>
- Iraqi Penal Code; beschikbaar op <https://www.refworld.org/docid/452524304.html>
- Iraqi Nationality Law: Law 26 of 2006, beschikbaar op <https://www.refworld.org/docid/4b1e364c2.html>
- Resolution No. 666 of 1980, beschikbaar op <https://www.refworld.org/docid/3ae6b51d28.html>
- The Political Refugee Act no. 51 issued in 1971; beschikbaar op <https://www.refworld.org/docid/560a498c4.html>

Nieuwsbronnen

Al-Arabiya
Al-Jazeera
BasNews
France24
Kurdistan24
LA Times
Military Times
NBC News
New York Times

NRT News
Reuters
Rudaw
The Baghdad Post
The Defense Post
The Guardian
The National
The Wall Street Journal
Trouw

⁴²⁴ De beschikbare Engelse vertalingen zijn niet altijd officiële vertalingen.

6.2 Kaart van Irak

